

TARTALOM

ELŐSZÓ	2
TANULMÁNYOK	
TÖRÖK LÁSZLÓ: A Miatyánk a keresztények menórája	3
ANSELM GRÜN: Miatyánk: Istenben megtalálom valódi önmagammat	14
DOROTHEA SATTLER: Miatyánk a földön	17
KAJTÁR EDVÁRD: Az Eucharisztia ünneplése és a papi apológiák	23
IVANCSÓ ISTVÁN: A bérmálás története a magyar Görög Katolikus Egyházban	29
MARÓTI GÁBOR: A felszentelt és felszentelésben nem részesült krisztushívők liturgikus szolgálatára vonatkozó liturgikus jogi normaösszefüggések	39
ANDREAS POSCHMANN: A láthatatlan elképzelése	47
SZABÓ LÁSZLÓ: Elvesző ünnepeink	54
PÁKOZDI ISTVÁN: A házasságkötés előkészítése	62
HALÁSZ PIUSZ O. CIST.: Salve Regina	66
DOKUMENTUM	
XVI. Benedek pápa: A végtelen szépség forrása (Fordította: Vertse Márta)	71
LITURGIKUS ÉLET	
Vértessaljai László SJ: Amikor a pápa szabadon beszél	77
Levél egy püspöktől (Miklósházy Attila SJ levele)	78
Református egység Grand Rapids-ben (M. M.)	79
Világi áldoztatók megáldása a szentmisében	80
ÍPaden is elérhető lesz az iBreviary (Magyar Kurír).	81
Liturgikus morzsák (1) (Tarnai Imre: A liturgia, az oltár, a feszület).	82
Liturgikus kérdés (Milyen magyar zsolozsmáskönyvet használna szívesen?)	85
SZEMLE	
Katonai ima- és olvasókönyv (P. I.)	90
Új magyar nyelvű liturgika (Dolhai Lajos).	91
Két könyv a szentről és a helyről (Lukács Gillike)	93
Ministránsok kézikönyve (P. I.)	94
LATIN NYELVŰ TARTALOMJEGYZÉK.	95

ELŐSZÓ

Ez a 2010-es esztendő összevont kettős száma. Középpontjában, amint a címlapon szereplő liturgikus kép is mutatja, a legrangosabb, legfontosabb liturgikus imádságunk, az Úr imádsága, a *Mi Atyánk* áll – egy biblikus tanulmány és két meditatív gondolatsor segítségével. A következő tanulmány a pap magánimádságairól szól az eucharisztikus ünneplésben. A bérmálás helye a keleti liturgikus életben – segíthet jobban megérteni a nyugati gyakorlatot. Mélyen elemző írás mutatja be a felszentelt, illetve felszentelés nélküli krisztushívők liturgikus jogait. A liturgia végzéséhez elválaszthatatlanul hozzátartoznak a szertartáskönyvek. Ezek formai követelményeiről, kiviteléről manapság sok vita hallható. Egy tanulmány ebben próbál eligazodást nyújtani. Az elveszőben lévő ünnepeink „feltámasztását”, újra elevenné tételét szorgalmazza egy helyzetfeltáró írás. Liturgia és lelkipásztorkodás – elválaszthatatlanok egymástól; ezt bizonyítja a házasságkötés előkészítése. Folyóiratunk kitűzött célja a jelen liturgikus élet kérdésein túl a múlt értékeinek a megismerése, tisztelete. Ezt szolgálja egy múlt századi ciszter szerzetes liturgikus elmélkedése.

Dokumentum-értékű a pápa beszéde a művészekhez. „Liturgikus élet” rovatunkban helyet kapott a pápai megnyilatkozások közül az a ritka forma, amikor papír nélkül hangzik el; egy nyugdíjas püspök levele; egy lépés az ígéretes református egység felé; a világi áldoztatók megáldása és a zsolozsmázásnak egy új digitalizált formája.

„Liturgikus morzsák” című most kezdődő rovatunkban a liturgia alapelemeinek fő mondanivalóját foglaljuk össze a lelkipásztorkodó papság és a liturgia végzőinek ajánlva. A liturgikus kérdés a négykötetes magyar zsolozsma új kiadásának előkészítéséhez szól hozzá. A szemle pedig egy új imakönyv, egy új liturgika tankönyv, két német liturgikus vonatkozású könyv és a *Ministrán-sok kézikönyvének* megjelenését méltatja.

Továbbra is szeretnénk, ha olvasóink véleménye, kérdései, kiegészítései eljutnának a szerkesztőséghez, ehhez használjuk a praeconia@yahoo.com címet! Egyben kívánunk minden olvasónknak áldott karácsonyi ünnepeket!

A szerkesztő

TÖRÖK LÁSZLÓ

A Miatyánk a keresztények menórája

Az Úr imádsága, vagyis a Miatyánk kétségkívül az Újszövetségi szentírás legismertebb és legtöbbet imádkozott részlete, mégpedig abban a hosszabb formában, ahogy azt Máté evangéliumában megtaláljuk (Mt 6,9–13). Felépítését leginkább Mózes két kőtáblájának analógiájára szokás magyarázni: az egyik tábla tartalmazza az Istenre vonatkozó parancsokat (I–III) a másik az embertársakra vonatkozókat (IV–X). A Miatyánk hét kérése is ebbe a két irányba osztható fel: az első három kérés Istenre vonatkozik, a többi négy pedig az emberre. Itt fel is merül mindjárt egy kérdés, amelyre az alábbiakban keressük a választ:

■ HÁNY KÉRÉST TARTALMAZ VALÓJÁBAN AZ ÚR IMÁDSÁGA?

Egyesek szerint hét helyett csak hat kérésről beszélhetünk, ugyanis az utolsó kérés, *„szabadíts meg a gonosztól”*, valójában az előző – *„ne vígy minket a kísértésbe”* – ismétlése, hiszen a gonosz az, aki kísért, tehát mindkét kérés a gonosz ellen irányul. Ezt az értelmezést nyilván az a vágy vezeti, hogy helyrebillentsük a mérleget, és párhuzamos szerkesztésben, három-három kérésről beszélhesünk. Szintaktikailag azonban nehezen alátámasztható ez az értelmezés. A két *„de”* kötőszóval összekapcsolt tagmondat egyenértékű, nincs közöttük alárendeltségi viszony. Egyébként sem kell félnünk a páratlan hetes számtól, és nem kell mindenáron a párhuzamos három-három felosztást erőltetnünk, mert a hetes bibliai szám: a teljesség jelképe. Gondoljunk csak a teremtés hét napjára, vagy János Apokalipszisére, ahol a hetes szám többszörösen is visszatérő motívum (levél a hét egyháznak, a hét pecséttel lezárt könyv, a hét harsonaszó, a harag hét csészéje...). Máté is szereti a hetes számot: a nemzetségtábla, az evangélium elején, háromszor tizennégyes csoportba osztja Jézus családfáját, ami ugye a hetes szám kétszerese. A 13. fejezetben hét példabeszédet találunk a Mennyek országáról, a 23. pedig hét jajt mond a farizeusokra és írástudókra. Nem lehet tehát véletlen a Miatyánk hét kérése sem, de vajon milyen értelmes, kisebb egységekre lehet bontani ezt a páratlan számot?

■ A HAGYOMÁNYOS FELOSZTÁS

A hagyományos felosztás logikája nagyon egyszerű és kézenfekvő. Három-négy arányban két részre bontja a szöveget: az első három „**te**” kérés Istenre vonatkozik, a következő négy „**mi**” kérés pedig az emberre. Egy kevésbé szép, de szószerinti fordítással ezt könnyen láthatóvá is tehetjük:

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy,

1. szenteltessék meg a **te** neved,
  2. jöjjön el a **te** országod,
  3. legyen meg a **te** akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is,
-
4. a **mi** kenyerünket, a mindennapit, add meg **nekünk** ma,
  5. és engedd el **nekünk** a **mi** tartozásainkat,
amint **mi** is elengedjük a **mi** tartozóinknak,
  6. és ne vígy **minket** kísértésbe,
  7. *de* szabadíts meg **minket** a gonosztól.

A legautentikusabb forrás, amelyre hivatkozhatunk eme felosztás ismertsége és elismertsége tekintetében, a *Katolikus Egyház Katekizmus*a (1993). A negyedik rész második szakaszát ez teljesen az Úr imádságának szenteli. A felosztásra vonatkozóan az alábbiakat olvashatjuk a 3. cikkelyben:

2803 Miután Isten, a mi Atyánk elé jöttünk, hogy Őt imádjuk, szeressük és áldjuk, a gyermekség Lelke a szívünkben hét kérést, hét áldást fakaszt föl. Az első három, mely inkább Istenre irányul, az Atya dicsőségébe von be, a következő négy mint Hozzá vezető utak, az Ő kegyelmébe ajánlja nyomorúságunkat...

2804 Az első lépés Őhöz visz bennünket, Őerte: a Te neved, a Te országod, a Te akaratod!

2805 A kérések második csoportja (...) tőlünk száll az égbe, és már most, ebben a világban visszatér hozzánk: “Add meg nekünk (...); bocsásd meg nekünk (...): ne vígy minket (...); szabadíts meg [minket]”. A negyedik és ötödik kérés életünkre vonatkozik, a táplálékára és a bűnből való gyógyulására; a két utolsó az élet győzelméért folytatott harcunkat és az imádság küzdelmét érinti.

Mindezen túl megerősíthetjük a három-négy felosztás jogosságát egy mondat-tani észrevétellel is: az első három kérdés különálló mondatokból áll, míg a négyes csoport kérései „és”, illetve „de” kötőszóval kapcsolódnak egymáshoz¹.

De vajon más szempontok alapján nem lehet felosztani a szöveget, egy olyan szerkezetet találva, amely a bántó egyenlőtlenséget helyrebillentené?

■ A KONCENTRIKUS SZERKEZET

A hagyományos felosztást alátámasztó kritériumok korántsem teljeseek. Felső-rolhatunk még jó néhány észrevételt, amelyek segítségével teljesen más szerkezet felépítésre bukkanhatunk².

A belső kritériumok

1. Tartalmát tekintve, az utolsó három kérdés a rossz, a gonosz ellen irányul: a „vétkek” (tartozások), a „kísértés”, a „gonosz” mind-mind negatív fogalmak. A negyedik kérdésben szereplő „kenyér” viszont nem rossz dolog, hanem nagyon is jó, mint az első három kérdés tárgyai: a „név”, az „ország” és az „akarat” is. Igaz tehát, hogy a grammatikai megközelítés a három-négy felosztást támogatja, de szemantikailag a négy-három felosztást is megindokolhatnánk.

2. A harmadik és az ötödik kérdés összekapcsolható a mondat szerkesztés alapján. A többi egytagú kéréstől eltérően ez a két tagmondat tartalmaz egy „amint” (görögül: hósza) kötőszóval bevezetett bővítményt is. Ez a két hasonló felépítésű kérdés tehát keretet alkot a negyedik kérdés körül, ami a hét kérdésnek egyébként is számtani közepe.

3. A negyedik, központi kérdés más szempontok miatt is egyedülálló. Hat terminusa teljesen szabályosan és párhuzamosan két részre bontható. Szórend szerinti fordításban:

A KENYERET	a miénket	a mindennapit
ADD	nekünk	ma

Elöl áll a két fő terminus, a mondat tárgya és állítmánya, őket követik a „mi” személyes névmásból képzett kiegészítők, végül pedig szinonim párt alkot a „mindennapit” jelző és a „ma” időhatározó.

¹ J. DE FRAINE, «Oraison dominicale», *DBS* 6, 598.

² A koncentrikus szerkezet interpretálójá francia és olasz nyelven P. Roland MEYNET S.J.: «La composition du Notre Père» in *Liturgie* 119 (2002) 158–191. «La composizione del Padre nostro» in *La Civiltà Cattolica* (2004) III, 241–253.

Egyedülálló a negyedik kérés azért is, mert nem az állítmánnyal kezdődik, mint a többi kérés, hanem a tárggyal. Továbbá ez az egyetlen kérés, ami egy materiális valóságra, a „kenyérre” irányul, míg a többi kérés tárgya elvont, szellemi valóság.

Az is érdekes tény, hogy a „Mi Atyánk” megszólítás leginkább a negyedik kéréshez illik, a többihez pontosabb megszólítást is tudnánk kreálni:

1. „Mi Istenünk!”	„Szenteltessék meg a te neved!”
2. „Mi Királyunk!”	„Jöjjön el a te országod!”
3. „Mi Urunk!”	„Legyen meg a te akaratod!”
5. „Irgalmas Istenünk!”	„Bocsásd meg vétkeinket!”
6. „Oltalmazó Istenünk!”	„Ne vígy minket kísértésbe!”
7. „Megváltó Istenünk!”	„Szabadíts meg a gonosztól!”

A kenyeret azonban kérő és kiszolgáltató gyermekének az „Atya”, a család fenntartója biztosítja. A negyedik kérés központi helyzetét tehát az is alátámasztja, hogy vele harmonizál leginkább a megszólítás:

„Mi Atyánk!”	„Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma!”

Mindezeket figyelembe véve, az Úr imádságát nem kettő, hanem három egység alkotja koncentrikus szerkesztésben. A központban áll a negyedik, vagyis a kenyérre irányuló kérés. Az első egység három Istenre vonatkozó, egymástól független kérésből áll. A harmadik egységet pedig az utolsó három, egymással az „és” illetve a „de” kötőszóval összekapcsolt, egymás mellé rendelt három kérés formálja. A szerkezet tehát a 3+4 felosztás helyett inkább a 3+1+3 tagolást követi, ami a benső párhuzamosságok miatt a zsidó „menóra”, vagyis a hétágú mécstartó formájára emlékeztet:

<i>Mi Atyánk aki</i>	<i>szenteltessék meg</i>	a te	NEVED,
	<i>jöjjön el</i>	a te	ORSZÁGOD,
	<i>legyen meg</i>	a te	AKARATOD,
	amint a mennyben, úgy a földön is,		
	a KENYERET <i>add</i>	a miénket <i>nekünk</i>	a mindennapit <i>ma</i>
<i>a mennyekben vagy</i>	<i>és engedd el nekünk</i>	a mi	TARTOZÁSAINKAT,
	amint mi is elengedjük a mi tartozóinknak		
	<i>és ne vígy</i>	minket	KÍSÉRTÉSBE,
	<i>de szabadíts meg</i>	minket a	GONOSZTÓL.

Külső kritériumok

A koncentrikus szerkesztés külső érvekkel való alátámasztása érdekében először Lukács párhuzamos szövegét érdemes megvizsgálnunk (Lk 11,2–4). Szent Lukács evangéliumában az Úr imádsága csak öt kérést tartalmaz. A kérések száma tehát itt is páratlan, ami már eleve kizárja a két egyforma, párhuzamos részre való felosztást. Máté változatához képest a harmadik és a hetedik kérés hiányzik Lukács imádságából, tehát éppen a két hármas egység utolsó tagjai. Ezeket elvéve ugyanaz a koncentrikus, de ezúttal öt tagból álló szerkezet fedezhető fel Lukács változatában is:

		<i>szenteltessék meg</i>	a te	NEVED,
		<i>jöjjön el</i>	a te	ORSZÁGOD,
<i>Atya</i>	a KENYERET <i>add</i>	a miénket nekünk	a mindennapit mindennap	
		<i>és engedd el nekünk mert mi is elengedjük a mi tartozóinknak</i>	a mi	VÉTKEINKET,
		<i>és ne vígy</i>	minket	KÍSÉRTÉSBE,

Lukács esetében a szerkezet nem olyan kiegyensúlyozott, mint Máténál: a negyedik kibővített kérésnek nincs párja az első két tagból álló egységben, de a meglévő nagyjából azonos közös szöveg szerkesztésére ugyanazok a megállapítások mondhatóak el. A koncentrikus szerkesztés, a kenyér kérésének központba állítása mindkét változatra érvényes.

■ ÉRTELMEZÉS A SZERKEZET ALAPJÁN

A központi kérés

A továbbiakban már csak egy dolog érdekes: a Miatyánk szövegének milyen új megértésére juthatunk el a menóra szerkezet alapján? A legszentebb keresztény imádság értelmezésének igen gazdag irodalma van. Magyar nyelven is hozzáférhető több értékes és igényes kommentár. Ezek főleg ismétlése helyett, a szerkezet figyelembe vételével, az alábbi szövegértelmezési finomságokra bukkanhatunk.

A legszembevetőbb a szerkesztésben a kenyér kérésének középpontba állítása. A kenyér jelentése rendkívül gazdag. Jelenti a föld terméséből, a megőrölt gabona lisztjéből készített valóságos testi táplálékot, ami ugyanakkor magába foglalja mindazt, ami az egészséges élet fenntartását szolgálja: mind testi, mind lelki értelemben. Minden kétséget kizáróan jelenti tehát a szellem

és a lélek táplálékát is, s mindezen belül a legkedvesebbet, az Eucharisziát, a mennyei kenyeret is, ami a földi táplálék színe alatt Krisztust, a lélek táplálékát foglalja magába. De miért pont a kenyérré vonatkozó kérés áll a legszentebb imádság középpontjában? Illetve, ha a szerkesztés átgondolása alapján megtaláltuk a Miatyánk centrumát, van-e esetleg egy hasonló centrum az imádság közelében, ami „rímel” erre a központi kérésre, és segít megérteni annak pontosabb mondanivalóját?

Eléggé egyértelműen állítható, hogy a menóra szerkezetű Miatyánk, Máté evangéliumában, egy nagyobb egység, a *Hegyi beszéd* (Mt 5–7) központi egysége³. Hasonló szerkesztésű egységet feltehetően egy hasonlóan fontos helyen, a *Hegyi beszéd* elején vagy végén kell keresnünk.

Több tagból álló, szorosan összekapcsolódó egységet a beszéd elején találunk, s ez a *Nyolc boldogság* néven ismert bevezetés (Mt 5,3–12). A szemfüles olvasó mindjárt észreveszi, hogy a nyolc boldogság valójában kilenc, hiszen nemcsak a 3–10 verseket vezeti be a „boldogok” (*makarioi*) szó, hanem a 11.-et is. De nem lehetséges-e, hogy csak az első hét boldogság alkot egységet, a nyolcadik és a kilencedik pedig egy másik, önálló egységet? Vizsgáljuk meg így a szerkezetet.

³ BOLDOGOK	a szegények <i>lélekben</i>	mert	övék	az országa a	MENNYEKNEK.
⁴ BOLDOGOK	a szelídek	mert	ők	ÖRÖKLIK	a földet.
⁵ BOLDOGOK	a sírók	mert	ők	megvigasztaltatnak.	
⁶ BOLDOGOK	akik éhezik és szomjazzák AZ IGAZSÁGOT	mert	ők	jóllakatnak.	
⁷ BOLDOGOK	az irgalmasok	mert	ők	irgalmat nyernek.	
⁸ BOLDOGOK	a tiszták <i>szívben</i>	mert	ők	ISTENT	meglátják.
⁹ BOLDOGOK	a békeszerzők	mert	ők	ISTEN	FIAINAK hívatnak.

Az első hét boldogság három alegységre osztható: a szélső alegységek két-két szegmensből állnak (3–4 és 8–9), a középső háromból (5.6.7). A középső három szegmens a jutalmazásban szereplő azonos szintagmák miatt kapcsolható össze: személyes névmás „ők” + passzív ige: „megvigasztaltatnak” (5), „jóllakatnak” (6) és, csúnyán mondva, „megirgalmaztatnak”, azaz „irgalmat nyernek” (7). A központi vers (6) azonban kitűnik a többi közül, mert hosszabb az első tagja.

³ Ld. H. LUZ, *Matthew 1–7. A Commentary*, Augsburg–Mineapolis 1989, 212 (originale tedesco, 1985); M. DUMAIS, *Il discorso della Montagna*, 107–111.

A szélső alegységek között is találunk bőven kapcsolatot. Az első szegmensek első tagjaiban azonos a szóösszetétel: a „szegények lélekben” és a „tiszták szívben”. Ezt a kifejezést latin terminussal „*dativus respectivus*”-nak, vagyis eredményhatározó összetételnek nevezzük⁴, ami a „Mire nézve?” kérdésre válaszol. Jelen esetben tehát a két szókapcsolat teljes értelme: „szegények a *lelkükre nézve*” és „tiszták a *szívükre nézve*”. A jutalmazásról író második tagok között is fellelhető gondolati, kiegészítő jellegű kapcsolat. A „mennyeek országa” (3) az „Isten” (8) lakóhelye, illetve akik birtokba veszik a „mennyeek országát”, azok „meglátják az Istent”. A szélső alegységek második tagjai között is van párhuzam. Az első tagokban a „szelídek” (4) és a „békességszerzők” (9) rokon értelmű kifejezéseknek tekinthetők, a második tagokban pedig az „örökölni” ige (4) és a „fiai” főnév (9) jelentési köre szerint egymást helyettesítheti, hiszen a „fiak” „örökölnék”.

A figyelmes bibliaolvasó azonban kegyes csalást fedezhet fel. A párhuzamos szerkesztés eredménye érdekében a 4. és 5. verseket felcseréltük. Valóban, az általánosan elfogadott szövegváltozat, a *textus receptus* szerint a versek helyes sorrendje 5–4, ami felborítaná ezt a szép párhuzamos szerkezetet. De ha megnézzük a görög szöveg kritikai kiadását⁵, a kritikai apparátus a lábjegyzetben utal olyan fennmaradt ósi szövegváltozatokra⁶, amelyek a fenti sorrendet követik, s amit a retorikai analízis is alátámaszt.

A nyolcadik és a kilencedik boldogság a szakaszon belül egy kisebb, külön egységet alkot.

10	Boldogok AZ ÜLDÖZÖTTEK	AZ IGAZSÁG MIATT.
	MERT övéké az országa a MENNYEKNEK.	
11	Boldogok vagytok	
	amikor gyaláznak	<i>titeket</i>
	és ÜLDÖZNEK	
	és minden rosszat mondanak	<i>tiellenetek</i> ÉNMIATTAM
12	Örüljete és ujjongjatok,	
	mert jutalmatok nagy a MENNYBEN!	
	Ugyanis így ÜLDÖZTÉK a prófétákat, akik	<i>tielöltetek voltak.</i>

⁴ A „lélek” és a „szív” részes esetben, vagyis *dativusban* állnak, ez a szerkezet a görögben meglehetősen ritka, a *dativus* helyett inkább *accusativust*, azaz tárgyesetet használ. A latin is átvette ezt a szerkezetet *accusativusszal*.

⁵ NESTLE-ALAND, *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart 1999²⁷.

⁶ Néhány görög és latin változat (II–V. sz.), az egyik legősibb szír nyelvű változat (*Syrus Curetonianus*) az V. századból, Origenész († 254) és Euzébiusz († 339/340) idézeteiben.

A három alegység közös gondolata az „üldözés”. A második alegység behelyettesíti az első alegység főbb gondolatait. Az „üldözöttek” (10a) helyére a tanítványok lépnek: „üldöznek titeket” (11b). Az üldözés oka, az „igazság” (10a) helyére pedig Jézus: „énmiattam” (11d). A harmadik alegységben pedig az „üldözött lét” korábbi példaképei, a próféták jelennek meg (12c).

Vessük most össze a két egységet a Miatyánk központi kérésével. A hét boldogság centruma azokat mondja boldognak, akik „éhezik és szomjazzák az igazságot” (6). Az igazság pedig az utóbbi egység alapján maga Jézus, aki miatt üldözés éri a tanítványokat. A *Hét boldogság* központi gondolata alapján tehát a *Hegyi beszéd* azokhoz szól, akik éhezik és szomjazzák az igazságot, magát Jézus Krisztust. A *Miatyánk* centrumában pedig, ami egyben az egész *Hegyi beszéd* centruma is, ugyanezért az „igazság-táplálékért”, „mindennapi kenyérünkért” imádkozunk. János evangéliuma így visszhangozza ezeket a gondolatokat: „Én vagyok az élet kenyere. Aki hozzám jön, nem fog éhezni, és aki bennem hisz, sohasem szomjazik meg” (Jn 6,35)⁷.

Kapcsolat a párhuzamos kérések között

A Miatyánk szíve, a központi kérés az egész *Hegyi beszéd* szívéhez vezetett el minket. A menóra szerkezetet alapul véve a központ körül párhuzamosan elhelyezkedő „mécses tartók” kapcsolatára, pontosabban a köztük feszülő ellentétre kell még rávilágítanunk.

Az első és a hetedik kérés

1.	<i>szenteltessék meg</i>	a te	NEVED
7. de	<i>szabadíts meg</i>	minket a	GONOSZTÓL

A **te** és a **mi** különbségét már nem kell külön hangsúlyoznunk, végigkíséri mindhárom kéréspárt, amint erre a felosztás kapcsán már utaltunk. A cselekvő mindkét kérés megvalósulása esetén az Isten. Ő szenteli meg a saját nevét, ugyanis a Szentírásban a passzív igei formák mögé rejtőzve mindig Isten a cselekvő (*passivum teologicum*), és ő szabadít meg a gonosztól. A NÉV és a GONOSZ egymással szembenálló fogalmak. A név jelen esetben az Isten neve, tehát magát az Istent jelenti. A gonosz lehet köznévi, de értelmezhető tulajdonnévként is, a Gonosz, vagyis a Sátán megjelöléseként. Isten és a Sátán állnak tehát szemben az első és az utolsó kérésben, mi pedig a kettő feszültségében

⁷ A „*Nyolc boldogság*” és a Miatyánk közötti kapcsolatot Szent Ágoston mind a hét kérésre vonatkozóan kifejtette: *De Sermone Domini in monte*, II, 11,38

élünk. Ezt a feszültséget csak Isten oldhatja fel: megszenteli a saját Nevét és megszabadít a Gonosztól. A két cselekvés akár azonosítható is, hiszen, az Ószövetség értelmezése alapján, Isten leginkább szabadító tettei által mutatja meg Szentségét, és úgy szenteli meg Nevét, hogy kiszabadítja népét ellenségei kezéből, és megtisztítja a gonoszagtól a szívét (vö. Ez 36,22–27).

A második és a hatodik kérés

2.	<i>jöjjön el</i>	a te	ORSZÁGOD
6. és	<i>ne vígy</i>	minket	KÍSÉRTÉSBE

AZ ORSZÁG, „Isten országa”, és a KÍSÉRTÉS ugyancsak szembenálló fogalmak. Isten országa nem körülhatárolható földrajzi valóság, hanem Isten uralma bennünk és körülöttünk. Vele szemben a kísértés el akar minket tántorítani ettől az országtól és szellemiségétől, és el akar vinni egy másik területre, ahol a Gonosz uralkodik. Isten uralma és a Gonosz uralma feszül a két kérésben egymásnak, mi pedig megint ott állunk a kettő feszültségében. Ezt a feszültséget újra csak Isten oldhatja fel, aki engedi, hogy eljőjön és kiteljesedjék bennünk az Ő országa, és nem visz minket kísértésbe, vagyis nem engedi, hogy a Gonosz uralma alá kerüljünk. Isten országa és a kísértés egyébként két olyan ellentétes terület Máté evangéliumában, amelyekkel szemben az ember ugyanúgy viselkedhet: vagy bemegy oda, vagy nem. A hegyi beszédben azt mondja Jézus: „Ha igazvoltotok nem múlja felül a farizeusokét és az írástudókéét, *nem mentek be (eiserkhomai)* a Mennyek országába” (5,20). A Getszemáni kertben pedig, elfogatása éjszakáján, így inti tanítványait: „Virrasszatok és imádkozzatok, nehogy kísértésbe esetek (szó szerint: bemenjete a kísértésbe: *eiserkhomai*)” (26,41). A Miatyánk két kérésében az igék mozgásiránya ellentétes: Isten Országa jön (*erkhomai*) – IDE - mifelénk, a kísértésbe pedig, mint kérjük, nem *visz be (eisferó)* minket - ODA. E különbség jelzi az Isten országának közelségét, jön, közeledik felénk, növekszik bennünk, a kísértés, a Gonosz uralma viszont távol van tőlünk: oda el lehet jutni, de ha őszintén kérjük, nem engedi meg azt az Isten.

A harmadik és az ötödik kérés

3.	<i>legyen meg</i>	a te	AKARATOD,
	amint a mennyben, úgy a földön is,		
-----			
5. és	<i>engedd el nekünk</i>	a mi	TARTOZÁSAINKAT,
	amint mi is elengedjük	a mi	TARTOZÓINKNAK

A két kérés formai parallelizmusa szembetűnő. A többi egyszerű kéréshez képest csak ehhez a kettőhöz kapcsolódik mellékmondat, összehasonlítást kifejező bővítmény, az „amint” (*hósz*) kötőszóval. A két tárgy, amelyre a kérések irányulnak, az isteni AKARAT és a mi TARTOZÁSAINK, vagyis BŰNEINK, ismét egymással szemben álló fogalmak. A bűn nem más, mint az isteni akarat tudatos és szándékos megsértése. Az isteni akarat megsértése tartozást eredményez Isten felé, a megbántott embertárs felé, és adott esetben mifelénk, ha mi vagyunk elszenvedői mások bűneinek. A tárgyakhoz kapcsolódó kérések ellentétes irányúak. Az isteni akarat „megvalósulásáért”, és a tartozások „elengedéséért” imádkozunk. De mindkettő hatálya egyetemesen terjed ki a „mennyre és a földre”. A harmadik kérés bővítményében a „menny és föld”, egyértelműen említve, egymás mellett szerepel, az ötödik kérésben viszont el vannak rejtve külön-külön, a két tagmondatban: Isten, aki a mi tartozásainkat elengedi, a „mennyenben” van, mi pedig és adósaink, akiknek mi is elengedjük tartozásainkat, itt vagyunk a „földön”.

Az Úr imája a keresztények menórája

Már a bevezetőben bemutatásra került, mennyire kedves a Máté evangélium szerzőjének a „hetes” szerkezet, ami a *Hegyi beszéd* bevezetésében, a *Nyolc boldogságban*, és annak centrumában, a *Miatyánkban* is felfedezhető. Ez a bibliai szám, a teljesség és a tökéletesség jelképe. Mondhatjuk tehát, hogy a hetes szerkezetű Miatyánk a legtökéletesebb keresztény imádság.

A hetes számot az ószövetségi előképek közül láthatóan és tárgyyszerűen a hétágú mécstartó, a menóra hordozza. Ez a szó héberül „lámpást” jelent. Eredete Mózesre megy vissza, aki az első menórát Isten rendelése szerint elkészítette, és a szentélybe helyezte (vö. Kiv 25,31–39; 39,17–24), hogy örökké az Úr előtt égjenek a rá helyezett olajmécsesek. A keresztény Miatyánk hét kérése, gyönyörű koncentrikus szerkesztésben, a hétágú menórára emlékeztet minket. Talán valóban éppen ez, a zsidóság számára mind a mai napig kiemelkedő szimbólum ihlette a keresztények legszentebb imájának végső szerkezetét, hogy a menórához hasonlóan, az Isten dicsőségét és jelenlétét hirdető, soha ki nem alvó fényforrás legyen a világban. A nap minden percében, egészen biztosan elhangzik ez az ima valamelyik keresztény ajkán, hétágú mécsest gyújtva a világ valamelyik pontján. Amikor tehát bekapcsolódunk ebbe a vég nélküli imaláncba, a keresztiségben kapott papi hivatásunkhoz híven, őrzői és táplálói leszünk ennek a világosságának, ami Isten rendelése szerint soha ki nem aludhat.

ÉLETRAJZI ADATOK: *Török László* 1968. március 12-én született Miskolcon. Gesztely községben volt általános iskolás, a kecskeméti Piarista Gimnáziumban érettségizett. Teológiai tanulmányait az egri Hittudományi Főiskolán végezte 1986-tól 1993-ig. Káplán volt Kálban, Jászárokszálláson, Vizsolyban, Miskolc-Mindszenten. A baccalaureátust a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen szerezte meg 2001-ben. A második ciklust a római Pápai Gergely Egyetemen végezte, biblikus teológiai szakon. Szaklicenciátust szerzett ugyanott 2003-ban. A harmadik ciklusra Budapesten iratkozott be, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem hittudományi karán 2003-ban. Doktori dolgozatát, amelynek témája: „Tökéletességre törekvő igaz volt. Mt 5,17–48 retorikai elemzése”, 2005. június 7-én védte meg. Perikópa-elemzést, valamint héber, latin és olasz nyelvet tanít az egri Hittudományi főiskolán, biblikus tárgyakat az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán. Plébános Egerszalókon, Egerszóláton és Demjénben. (E-mail: lacit@chello.hu)

ANSELM GRÜN OSB

Miatyánk: Istenben megtalálom valódi önmagamat

Te vagy a mi atyánk. Régtől fogva „Megváltónk” a neved. (Iz 63,16)

Amikor imádkoztok, ezt mondjátok: „Atyánk! Szenteltesd meg a neved. Jöjjön el az országod. Add meg a szükséges kenyerünket minden nap. Bocsásd meg a bűneinket, amint mi is megbocsátunk minden ellenünk vétőnek. És ne vígy minket kísértésbe.” (Lk 11,2–4)

A tanítványokat teljesen elbűvölte, ahogyan Jézus imádkozott. Főként Lukács evangélista ábrázolta Jézust nagy imádkozóként. Amikor Jézus egyszer befejezte imádságát, így szólt hozzá az egyik tanítvány: „Uram, taníts meg minket imádkozni, mint ahogy János is megtanította tanítványait.” (Lk 11,1) És Jézus megtanította nekik a Miatyánkot.

A Máté-evangéliumban a Miatyánk a hegyi beszédbe és egy, az imádkozásról szóló nagyobb tanításba ágyazódik be. Amikor imádkozunk, a rejtekben szólunk Atyánkhoz. Az imádság szívünk belső szobájában történik. Isten nemcsak a mennyország Istene, hanem az az Isten, aki szívünk rejtett szobájában lakik. Az imádság párbeszéd a mennyek Atyjával és a bennünk lakó Atyával.

Isten azonban nemcsak atya, hanem anya is. Ő atyai és anyai Isten, aki oltalmat ad nekünk, de aki ugyanakkor arra szólít fel minket, hogy istentapasztalatunk alapján új viselkedésmódot sajátítsunk el. A Miatyánk a Máté-evangéliumban a hegyi beszéd közepén szerepel. Aki az imádságban Istent mint atyát és anyát tapasztalja meg, képessé válik új módon viselkedni, képessé válik a kiengesztelődésre és az ellenség szeretetére. Az imádkozás tettekre ösztönöz. „Ora et labora!” Imádkozzál és dolgozzál, ahogy Szent Benedek mondta.

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy.

Ő nemcsak az én Atyám, akihez imádkozom, hanem mindannyiunké. Így a személyes ima is összeköt minden emberrel. Feltekintek a földről az égre. Isten felülről lép be az életembe. Megnyitja felettem az eget, hogy ezáltal kitáguljon számomra a látóhatár.

Szenteltessék meg a Te neved.

Istennek meg kell szentelnie nevét ebben a világban. Ez akkor történik, amikor dicsősége felragyog a világban. „Isten dicsősége – ez az élő ember” – mondja Szent Irenaeus. Isten neve megszentelődik, ha megfelelünk annak a képnek, melyet Isten magában alkotott rólunk, ha valami láthatóvá válik bennünk Isten irgalmasságából és szeretetéből.

Jöjjön el a Te országod.

Isten országa azt jelenti: Isten uralkodik a világban és bennem is. Ha Isten uralkodik, akkor az ember igazán szabaddá válik, akkor béke és egyetértés van a földön. Isten országának általunk kell eljönnie. Jézus a Miatyánk kérését a föld sója és a világ világossága képekkel magyarázza. Ha kiengesztelődött és kiengesztelődő magatartásunkkal fény vagyunk ezen a világon, elérkezik általunk Isten országa ebbe a világba.

Legyen meg a Te akaratod, amint a mennyben úgy a földön is.

Vannak emberek, akik csak nehezen tudják ajkukra venni ezt a kérést. Rögtön arra gondolnak, hogy Isten akarata keresztülhúzza saját akaratukat. E mögött gyakran egy szigorú Isten képe rejlik, aki semmit sem enged meg nekem, vagy egy önkényes Istené, akiben nem tudok bízni. De ha Isten akarata bennem és értem történik, akkor végül is ez a legjobb számomra. „Az az Isten akarata, hogy szentek legyetek” – mondja Szent Pál (1Tessz 4,3). Isten akarata az, hogy ép és teljes legyek, hogy az legyek, aki tulajdonképpen vagyok. Isten akarata teljesül a földön – így magyarázza Jézus a hegyi beszédben ezt a kérést –, ha betartjuk Jézus utasításait, ha az új törvény szerint élünk, szeretjük ellenségeinket és kiengesztelődünk azokkal, akik rosszat akarnak nekünk.

Mindennapi kenyereinket add meg nekünk ma.

Mindent kérhetünk Istentől, amire szükségünk van, a mindennapi kenyeret is. Segítségre szorulunk. És gyakran nem tudjuk, hogy azt, amire feltétlenül szükségünk van, meg is kapjuk. De a mindennapi kenyér kérése rá akarja nyitni a szemünket arra is, hogy Isten általunk itt a földön szeretné adni másoknak az élethez szükségeset.

És bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.

Ebben a kérésben is az alapvető istentapasztalat és egy új viselkedés közötti kapcsolatot érzünk. Jézus alapvető üzenete, hogy Isten megbocsátó Isten, aki feltétel nélkül elfogad minket, aki „az elfogadhatatlant is elfogadja” (Paul Tillich). Ebből a megbocsátásból vagyunk képesek élni, anélkül, hogy állandóan szemrehányásokat tennénk magunknak, anélkül, hogy a bűntudat szétmargolna minket. De a megbocsátás tapasztalata arra szólít fel, hogy mi is

megbocsássunk egymásnak. Jézus a megbocsátást összekapcsolta azzal, hogy ne ítélkezzünk.

Ha megbocsátok, abba hagyom a másik értékelését és megítélését. Úgy hagyom őt, ahogy van. Mivel Isten megbocsátott nekem, elfogad engem olyanoknak, amilyen vagyok, akkor nekem is meg kell próbálnom elhagyni az értékelést, és feltétel nélkül elfogadni a másik embert.

Ne vígy minket kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól.

Ezzel a kéréssel ma sok embernek nehézsége adódik. Azt gondolják, Isten nem vihet kísértésbe. Ezeket a nehézségeket már az egyházatyák is látták. Órigénész ezért így fordította ezt a kérést: „Ne engedd, hogy kísértés áldozatául essünk.” Vélhetőleg a kérés eredeti értelme: „Ne engedd, hogy kísértésbe essünk.” Arra kérjük Istent, hogy óvjon meg minket a kísértéstől.

A tulajdonképpeni kísértés – így magyarázza a hegyi beszéd ezt a kérést – az összezavarodás, az elfordulás Istentől. Ma sokan kerülnek ilyen zavarba, mert olyan hamis istenképekkel találkoznak, melyek számukra elhomályosítják az igaz Istent és igaz önmagukat.

Isten világosságot és erőt akar nekünk ajándékozni, hogy a helyes úton járjunk. És meg akar óvni minket a gonosztól. A gonosz a gonosz gondolatokban mutatkozik meg, pusztító ösztönökben, káros szenvedélyekben.

Ebben a kérésben Isten elé tárjuk attól való félelmünket, hogy a kísértés vagy a gonosz meghaladja erőnket. És miközben kimondjuk Istennek félelmünket, növekszik a bizalmunk abban, hogy Isten életünk zűrzavarában és veszélyhelyzeteiben megőriz minket szeretetében.

Így vezet minket az imádság, melyet Jézus tanított nekünk imádkozni, emberségünk lényegi megtapasztalásához. És ez vezet minket ahhoz az Istenhez, akihez Jézus imádkozott. Az istenkép, melyet Jézus üzenetében kinyilatkoztatott nekünk, az imádságban konkrétta válik. Istent atyai és anyai Istenként tapasztaljuk meg, aki kiáll mellettünk, aki elfogad minket és megbocsát nekünk, és aki megóv mindattól, ami meghaladja erőnket.

De megtapasztaljuk azt az Istent is, aki az emberekhez küld minket, hogy az emberekkel szemben is imádságunk szerint viselkedjünk, és Jézus szellemében formáljuk és alakítsuk ezt a világot.

Fordította: Bognár Eszter

Forrás: Anselm Grün: *Jeder Tag hat seinen Segen*, Herder 2004, 107–127.

A híres lelkiégi író, bencés szerzetes Münsterschwarzach apátságában. Lelkivezető, lelkigyakorlatvezető, kedvenc témája mélypszichológiai álomfejtés és a szemlélődés. Számos könyve jelenik meg, több magyar nyelven is elérhető.

DOROTHEA SATTLER

Miatyánk a földön

A különböző egyházak keresztényei, akik az égre tekintve közösen imádkozzák a Miatyánkot, Jézus azon óhaján munkálkodnak, hogy megvalósuljon a hívők egysége a földön.

A Miatyánk már többször is jó szolgálatot tett egészen különböző szempontokból a keresztény közösség egysége érdekében. A nyugati kereszténység történetében egészen különös múltra tekint vissza ez az imádság. Nagy Károly 780-ban úgy rendelkezett, hogy a Miatyánkot minden keresztény férfinak és nőnek tudnia kell. Fontos volt ugyanis az uralkodó számára, hogy birodalmát az Alpoktól északra politikailag egyesítse. Céljának eléréséhez a liturgikus reformok is utat jelentettek. Gondoskodott arról, hogy a Miatyánkot sok nyelvre lefordítsák. Nagy Károlynak köszönhető, hogy ez az imádság már egészen korán a keresztények napi imádságává vált a mindennapi élet során. Ettől az időtől kezdve kötelesség volt a gyerekeknek, a fiataloknak és a kevésbé képzett felnőtteknek megtanítani a Miatyánkot az adott nép anyanyelvén.

A Miatyánk azonban már sokkal korábban is a kereszténység alapimádsága volt. A Didakhé, a 2. századból származó, legrégebbiről ismert egyházi rendtartás a Miatyánk napi háromszori elimádkozását minden megkeresztelt számára előírta.¹ Nagyon korán felvették ezt az imádságot a keresztiség liturgiájába is. Az Eucharisztia ünneplésében viszont csak 200 évvel később találta meg a helyét a nyugati liturgiákban: a kenyértörés után, közvetlenül a szentáldozás előtt. A Miatyánkban megfogalmazott kenyérkérés, valamint a kiengeztelődés keresése mindazokkal, akikkel szemben a könyörgők vétkeztek, ezen a helyen tették ezt tanácsossá: a megkeresztelt híveknek először ki kell engesztelődniük egymással, és csak ezután ünnepelhetik együtt az eucharisztikus lakomát.

■ IMÁDKOZÁS GYÓGYNÖVÉNYGYŰJTÉS KÖZBEN

Nagy Szent Gergely pápa később a bizánci liturgikus hagyományhoz igazodott és a Miatyánkot a kánon végére helyezte. Ez Nyugaton és Keleten is így

¹ Vö. *Did.* 8,2.

maradt mindmáig: a Miatyánk hídként köti össze az eucharisztikus imát, a Jézusnak az utolsó vacsorán elmondott szavaira való emlékezést és az istentiszteletre összegyűlt közösség áldozását. Szándékosan emlékezünk kiemelt helyen arra, milyen útmutatást adott maga Jézus, mikor imádkozni tanította az embereket. Jézusnak és ma a keresztény közösségnek is fontos, hogy az imádságban az Atyához forduljunk.

A keresztény hagyományban már nagyon korán széles körben elterjedt ez az imádság. Így például a kora középkor óta előírás volt, hogy gyógynövénygyűjtés közben a Miatyánkot állhatatosan kell ismételtetni, hogy ezáltal elkerüljék, hogy megkeresztelt emberek varázsigéket hozhassanak összefüggésbe a gyógynövényekkel. Krisztus az igazi orvos, nem pedig a varázsigék tesznek csodát. Az ókortól kezdve különösen a keresztény katekézis használta a Miatyánkot vezérfonalként a kereszténység tanításaiba való bevezetés során.

Szinte minden ökumenikus találkozó ma a Miatyánk elimádkozásával kezdődik vagy fejeződik be. Akkor és ott minden elcsendesedik és ünnepélyessé válik. Viták után vigasztalóan hat az ima. Bátorítást adhat az ökumené új erőfeszítései során. A Miatyánk közös elmondása azt jelenti, hogy mindig újra és újra tudatosan emlékezünk a közösre, a kereszténységet összekötőre, a már előre odaajándékozott egységre. Jézus megtanította nekünk, hogyan tudunk mi, emberek az ő utódaiként együtt imádkozni. A Miatyánk, az Úr imádsága Krisztus Jézustól kapta tekintélyét.

Jézus zsidó volt. Sokáig a Miatyánkot csak ritkán értelmezték zsidó kontextusban. Még mindig irritáló lehet az a gondolat, hogy Jézus a kérések megfogalmazásakor nagyrészt azokat a gondolatokat vette át, melyek számára a zsidó imatradícióból ismeretesek voltak (vö. 103. zsoltár). A kérések felsorakoztatása mindenekelőtt az ún. tizennyolc áldás imádságból volt ismeretes Jézus számára.² Az Atya-megszólítás, Isten neve megszentelődésének kérése, az Isten országának eljövetele utáni vágyakozás, Isten akaratának lehetséges beteljesedése, az ég és a föld összekapcsolása, a megbocsátás kérése és a kísértések elkerülése - ez mind közös a zsidó és a keresztény imahagyományban.

A Miatyánknak csak egyetlen kérése köthető kevésbé össze a zsidó imahagyományból ismert kérésekkel: a kenyér kérése – „Mindennapi kenyérünket add meg nekünk ma.” A Miatyánk legújabb bibliatudományi értelmezéseinek egyike Gerhard Lohfink Újszövetség-kutatótól származik,³ aki azt mondja,

² Vö. Mind szövegforrás: Paul RIESSLER: *Altjüdisches Schrifttum außerhalb der Bibel*, Darmstadt 1966, 7–10. A tizennyolc áldás imádsághoz: Ulrich KELLERMANN: *Das Achtzehn-Bitten-Gebet. Jüdischer Glaube in neutestamentlicher Zeit*, Neukirchen-Vluyn 2007.

³ „Das Vaterunser neu ausgelegt”, Bad Tölz 2007.

hogy ez a kérés az eredeti helyzetre vonatkozik, amikor Jézus együtt vándorolt tanítványaival Galileában. Ez mutatkozik meg tehát Lohfink szerint a kenyér kérésében is, ami a legerőteljesebben fejezi ki, mi volt Jézus számára a legfontosabb: erősíteni akarta tanítványaiban a bizalmat, hogy vándorprédikátorként valahol mindig meg fogják találni a mindennapi kenyeret. Vagyontalanul vonult végig Jézus Izraelen, biztos szállás nélkül, és mindig a napi kenyeret keresve.

A görög szó, amit a németben rendszerint a „täglich”, azaz mindennapi szóval adnak vissza, fordítható úgy is, hogy „morgig”, vagyis holnapi. A Jézussal együtt vándorló tanítványok kérése, hogy már ma találják meg a holnapi kenyeret, tükrözi egyrészt a szükséges megélhetés keresését az életben, másrészt pedig Jézus követésének kockázatos bizonytalanságát is. Ez a gondolat is összeköthető a zsidó hagyománnyal, ha arra a szövegösszefüggésre gondolunk, amikor Mózes népének a sivatagi vándorlás során a hatodik nap kivételével nem volt szabad több mannát gyűjtenie annál, mint amennyi egy napra szükséges volt (vö. Kiv 16,4,8–22). A mindennapi kenyér gondját bizalommal Istenre kellett hagyni.

A bibliatudományokban szinte nem is vitatott kérdés, hogy a Miatyánk szövege Jézus földi személyével kapcsolatba hozható. Ez az imádság tehát nem egy Húsvét utáni közösségi képződmény. Ha Máté és Lukács evangélisták egy közös szöveget hagytak az utókorra, amit Márk valószínűleg nem ismert, akkor ez leginkább arra utal, hogy az eredeti szöveg az ún. Quelléből, Jézus feljegyzett mondásainak egy korai gyűjteményéből származik, és az evangélisták ezt dolgozták át saját értelmezésük alapján.

■ HŰSÉG ÉS IMÁDÁS

Máté az imádság megfogalmazásában inkább futurista-eszkatologikus, a gonosztól való megszabadítást egy jövőbeli-végső történésként szemléli, míg Lukács sokkal erősebben jelenkori-eszkatologikus módon gondolkodik, és a bűnös hatalmak legyőzését már a földi időben kéri. A Miatyánk nagyon korai többféle fennmaradt változata Lukácsnál (Lk 11,2–4), Máténál (Mt 6,9–13), valamint a Didakhében egyaránt arra utal, hogy a Miatyánknak már nagyon korán szilárd helye volt a keresztény közösségi összejöveteleken. Magát Jézus emlékezetét szolgálta. Egyetlen más imádságnál sincs olyan szoros kapcsolat az ígéréttel, mint itt, hogy a közös imádkozás által Jézus Istennel való kapcsolatából részesülünk.

Számos Miatyánk-értelmezés alakult ki minden felekezeti hagyományban az évszázadok során. Az ókorban ezek az értelmezések többnyire a keresztségi katekézissel álltak összefüggésben, mivel a Miatyánkot a keresztség-

re készülőknek nem sokkal a keresztelés előtt adták át, mint egy régóta megőrzött, értékes közösségi kincset, értelmezett formában.

A Miatyánk-katekézisek összefoglaló történetét eddig még nem írták meg. Főként az idős teológusok törekszenek arra, hogy hátrahagyják az utókornak saját Miatyánk-értelmezésüket, mint például ahogy Romano Guardini⁴ és Gerhard Ebeling⁵ is tette. Ezen magyarázatokban az a közös, hogy mindegyik a teológia és a spiritualitás közötti kapcsolatot keresi.

Alfred Delp német jezsuita szerzetes a végső bizalommal kapcsolatos vívódásainak megindító dokumentumát hagyta hátra, amikor a börtönben halálra ítéltése és kivégzése között a Miatyánkot tanulmányozta. A kenyérkéréshez ezt írta: „A kenyér fontos, a szabadság még fontosabb, de a legfontosabb a töretlen hűség és az áruulás nélküli imádás.”⁶

Filozófusok, újságírók és irodalmárok is megírták saját Miatyánk-értelmezésüket: például Mario von Galli⁷ jezsuita publicista és az újságíró Walter Dirks⁸ is. XVI. Benedek pápa azt írja: „Maga a Miatyánk a közösség „mi-imája” és csak az Isten gyermekeinek közös „mi”-jével tudjuk egyáltalán átlépni ennek a világnak a határát és elérni Istenhez.”⁹ Ez a gondolat nagy segítségként szólhat bele ökumenikus jelenünkbe és az egyházi ökumenéért folytatott küzdelmekbe.

A Miatyánk alapszerkezetét és egyes mondatait könnyű összekötni a mai ökumenikus helyzettel. Az ökumenikus témákról szóló szinte minden újabb dokumentum összekapcsolható a Miatyánkkal.

A Miatyánk egy kérő imádság. Elsősorban és mindenekelőtt Istenben bíz. Olyan imádság, amely Jézus tanítványainak közösségét a Jézussal való úton egy őket egymással összekötő imádságként kíséri végig. Az ima a Jézust követők mindennapi szükségleteit veszi sorra. Türelmesen bíz abban, hogy az idők végezetén a remények beteljesülnek. Ugyanakkor türelmetlenül kéri mégis, hogy Isten országa lehetőleg még ma jöjjön el.

Az összes jelenleg még nyitott ökumenikus kérdés összeköthető a Miatyánk egyes kéréseivel. Válasszunk ki néhányat ezek közül: Az Isten-kérdésnek mint beszélgetési alkalomnak nemcsak vallások közötti, hanem keresztyénységen belüli jelentősége is van. A szociális ökumené kérdései már itt és most összekapcsolhatók az Isten országának eljövételéért való fáradozással.

⁴ „Das Gebet des Herrn”, Mainz 1934.

⁵ „Vom Gebet. Predigten über das Unser-Vater”, Tübingen 1963.

⁶ „Vater unser” in: Alfred DELP: *Gesammelte Schriften*, Bd. IV: Aus dem Gefängnis, hg. Von Roman BLEISTEIN, Frankfurt 1984, 225–241. Első megjelenése: *Stimmen der Zeit* 139 (1946), 5–15.

⁷ „Unser Vater unser”, Zürich 1977.

⁸ „Unser Vater und das Vater unser”, München 1972.

⁹ Joseph RATZINGER/BENEDIKT XVI: *A Názáreti Jézus*, Első rész. SzIT Bp., 2007, 117–118.

Milyen források teszik lehetővé Isten akaratának felismerését – csak az Írás, vagy a Biblia kora utáni egyházi hagyomány is? Milyen kenyeret akarnak egymással naponta megosztani a keresztények? Milyen az összefüggés az eucharisztikus lakoma közössége és a diakónusi asztalközösség között a szegények szegényével? Időközben feladtuk a II. Vatikáni Zsinat szándékát, hogy átéljük a megtérést? Milyen jelentősége van annak az ökumenében, hogy kollektív tudomásunk van minden egyes egyházi intézmény bűnösségéről?

Minden felekezet áldozatul esett saját története során az elhatárolódás csábításának. Nemritkán a kereszténység hivatali-intézményes formái voltak és még most is azok, melyek a versenyszerű elhatárolódást sürgetik. A keresztény kisebbségek felé irányuló nyitottság alakítja ma az ökumenikus tudatot. A viszálykodás és a békétlenség azok a kísértések, melyek ellen védekezni kell. Bizonytalan még, hogyan lehetne pontosan a keresztények egységét intézményes formában kialakítani. Az egyházak közösen elismerik, hogy a tartós testvérviszály a gonosz működésének bizonyítéka. Végül minden felekezeti közösségnek csak a közös istendicséret marad. Egyedül Isten tudja az egyházak egységének útját és idejét meghatározni.

Ökumenikus értelemben az egyházi ökumené jelentősége vitathatatlan. Egyedül így lehetséges a már létező keresztény közösség elmélyülése saját isteni alapjaira való ráeszmélés által. Az egyházi ökumené a vigasz és a remény élő forrása. Szándéka a hit középpontjához való igazodás: a megváltáshoz Jézus Krisztusban. Gyógyító ellenmozgalmat jelent azzal a kísértéssel szemben, hogy minden bátorságunkat elveszítsük, látva az áthidalhatatlannak tűnő akadályokat, hogy intézményes szinten is elérjük az egyházak egységét. A lelki közösségben már tapasztalható, megélhető és alakítható a kialakult egység.

Ugyanakkor nem szabad félreismernünk az egyházi ökumené két határát. Először is nem szabad, hogy kifogás legyen, hogy azért nem halad tovább az úton, hogy a fennmaradó teológiai vitákat más síkon kezelje. Másodsor az egyházi ökumenét mindig a Jézus örökségeként kapott diakónusi feladattal összefüggésben kell szemlélni. Liturgia és diakónia nem szabad, hogy egymás riválisai legyenek.

Az ökumenében nem azt kell megindokolni, miért vagyunk közösen felelősek, hanem sokkal inkább azt, mi történik felekezeti szinten. A II. Ökumenikus Egyházi Nagygyűlés a már sok évtizede tartó (németországi) ökumenikus mozgalom eseménye, melyet már nem lehet megállítani. A keresztények választási lehetőség nélkül az egység felé haladnak egy nem maguktól megválasztott úton. A II. Vatikáni Zsinat dekrétuma az ökumenizmusról azt mondja,

---

¹⁰ UR 5.

hogy az ökumené szent ügye minden hívő feladata: „A létrehozandó egység az egész Egyház gondja.”¹⁰ Az ökumené mindenkit érint. Mindenkire szüksége van. És: minden keresztény legalább a Miatyánkot elmondhatja az egyházak egységéért.

Fordította: Bognár Eszter

ÉLETRAJZI ADATOK: a szerző 1961-ben, Koblenzben született. Mainzban végezte a Johannes Gutenberg-Egyetemet. 1987–1992 között tudományos munkatársa a Dr. Theodor Schneider professzor által vezetett dogmatika és ökumenikus teológia tanszéknek. 1992-ben doktorált. 1996-ban habilitált. Az 1999/2000-ik tanévtől a szisztematikus teológia és a valláspedagógia professzora Wuppertalban, 2000-től az ökumenikus teológia professzora és igazgatója a münsteri egyetem Ökumenikus Intézetét. Cikke a *Christ in der Gegenwart* 2010. május 16-i számának 229–230. oldalán (kissé lerövidítve), eredetiben Hans G. Hunstig und Dorothea Sattler: *...so auch auf Erden. Ökumenisch handeln mit dem Vater unser* című kiadványukban jelent meg (Echter Verlag, Würzburg 2010, 75–82).

KAJTÁR EDVÁRD

Az Eucharisztia ünneplése és a papi apológiák

(Adalékok a papi spiritualitás liturgikus dimenzióinak feltárásához)

Bár már lezárult XVI. Benedek pápa által meghirdetett „papság éve”, mégis hasznos lehet, hogy a papi lelkiség liturgikus vonatkozásairól továbbra is gondolkodjunk.

Tanulmányaim során megadattott, hogy elmélyülhessek a VIII–IX. századi – az ún. karoling-kori – egyházi élet sajátosságainak, különösképpen liturgikus életének tanulmányozásában. Vizsgálódásaimban főleg a papoknak a liturgiához való viszonyát kutattam, s ezen felfedezéseim kapcsán bukkantam rá a római liturgiában, főleg a szentmise ünneplésében máig jelen lévő ún. papi apológiák születésére, használatára.

Tudnunk kell, hogy a kérdéses századokban a papokra vonatkozó törvények, valamint a papszentelés szövegeiben megfogalmazott elvárások hatására a klérus liturgikus mentalitása átítatódott egyfajta sajátos „szorongás-élménnyel”, mely mögött a gall-germán néplélek Isten-képe mellett a szent kánonok és kapitulumok által magasra tett mércéjű erkölcsi megfelelés-igény is befolyásoló tényező volt. Valamint az a Nagy Szent Gergely pápa nevével fémjelzett spirituális szellemiség, mely – az ő írásainak hatásaként – az egyházi korszellemet jelentősen befolyásolta. Az ő biblikus ihletésű lelkülete személyes egzisztenciális körülményeibe ágyazva elősegítette az Alpokon túli, befelé-fordulásra hajlamos, az egyéni, individuális üdvösségen való intim munkálkodást preferáló szemlélet megerősödését a liturgiában is.¹

Egy olyan korba kalauzolom el röviden az olvasót, ahol a római liturgia² mellett egy ideig jelen van az ünneplés praktikumában Nyugat-Európában az ún. gallikán liturgia és számos kisebb, főleg germán liturgikus sajátosság; ez egyfelől élénkké teszi a kor szellemiségét, ugyanakkor az általunk a Trentói Zsinat óta megszokott liturgikus áttekinthetőséget gyakorta szinte lehetetlené teszi.

A gallikán liturgia egyik legfontosabb szertartáskönyve, az ún. *Missale gothicum*. A húsvét ünnepének formuláriumában találjuk a következő címet:

¹ Vö. CATTANEO E., *Il culto cristiano in occidente. Note storiche*, CLV, Roma, 1992, i. m., 107–113.

² Ez tartalmasabbnak tűnő elnevezés, mint a formálisabb jellegű „ritus” kifejezés.

Apologia sacerdotis,³ melyet egy hosszú, bűnbánati jellegű ima követ. Adrien Nocent szerint a papi apológiák születésének pillanata ez, a latin liturgia első textusa, első példánya – a római liturgiában – a karoling liturgikus reform hatásaként kibontakozó műfajnak.⁴

Az apológia,⁵ amolyan „könyörgés önmagamért”, a középkori liturgiában nemcsak a pap számára létezett, noha a mise cselekményében ebből volt több, hanem, bár elenyésző számban, de a hívek részére is készültek ilyenek. Az apológia a *homo liturgicus* kontraszt-tapasztalatát fogalmazza meg, amely közte és a krisztusi áldozatbemutató szentsége között indukálódik. Ez a méltatlanság-tudat, kevésség-érzés egyfelől bensőséggé teszi a pap számára a cselekményt, másrészt viszont a mise így még pap-centrikusabbá válik.

A karoling liturgikus reform időszakáig ezek az apológiák, minden kifejezett rendező elv nélkül, az *ordo missae*-nek⁶ főleg a felajánlástól az áldozásig tartó részére koncentráltak, a karoling idősaktól kezdve viszont e spontán kreativitást felváltja egy olyan szisztematikus munka, mely a teljes miserend lefedését tűzi ki célul, sőt számos variánst is hoz az egyes cselekményekhez. A papi apológia mint a mise átélésének kerete és az egyes cselekményeknek szinkronikus eleme a karoling reformok egyik legnagyobb vívmányának tekinthető. E tételünket Victor Leroquais kutatására alapozzuk, aki megtalálta és publikálta az első, a teljes misét lefedő apológiásort.⁷ A szöveg az amiens-i *sacramentariumban* található, amely a karoling *Sacramentarium Gregoriano-Hadrianeum* egyik variánsának és bővített változatának tekinthető, s pont ezen apológiásor miatt is, hiszen sem az eredeti *Sacramentarium Gregorianum*, sem az Alkuin (vagy Aniane- Szent Benedek)⁸-féle átdolgozás e szövegeket nem hozza.

³ *Missale Gothicum*, n. 275. Az apológia szövegét nem idézzük, hiszen az Enzo Lodi kiadásában megjelent antológiában a szöveg 203 szóból áll, vagyis meglehetősen hosszú. Ez egyébként – vizsgálataim szerint – az apológiák történetének egyik leghosszabb szövege. Azért sem idézzük e szöveget, mert ennek ilyen mélységű ismerete nem szükséges disszertációnk alapkérdése szempontjából. Vö. LODI E., *Enchiridion euchologicum fontium liturgicorum*, CLV, Roma, 1979, 818–819.

⁴ „En fait, le Missale Gothicum nous donne le texte d’une apologie qui semble bien être un tout premier témoin.” In: NOCENT A., *Les apologies dans la célébration eucharistique*, in AAVV., *Liturgie et rémission des péchés, Conférences Saint-Serge XXe d’études liturgiques*, Paris, 2–5 juillet 1973, CLV, Roma, 1975, 180.

⁵ Számos definíció és értelmezés látott már e témában napvilágot. Az egyik klasszikus: CARROL F., *Apologiae*, in *Dictionnaire d’Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, Letouzey et Ané, Paris, 1907-től (DAACL), vol. I., 2591–2601.

⁶ Noha imákról, orációkról van szó, e szövegek nem a mise formuláriumának, vagyis a központi eukológiának a részei, hanem az *ordo missae*-nek.

⁷ LEROQUAIS V., *L’Ordo Missae du sacramentaire d’Amiens*, in EL 41 (1927) 435–445. Az eredeti kódex megjelölése: ms. lat. Paris 9432.

⁸ Nincs egységes álláspont a kutatók között arról, hogy ki dolgozta át végül is az Adorján pápától kapott Gr *immixtumot*.

Miben áll ennek újdonsága?

– E szövegkomplexum elsősorban azért újdonság, mert erre nincs precedens a római liturgia történetében. A műfaj hatástörténetének értékelésére pedig elegendő, ha arra gondolunk, hogy az apológiák mind a mai napig a római miserítus szerves részei.

– Ez a teljes rítust lefedő apológiásor a pap számára segítség, hogy a szentségi cselekmény minden egyes mozzanatát intimmé, bensőleg átéltté tegye. A misét a pap egy folyamatos reflexióban éli meg, amely reflexió nemcsak szubjektív, hanem valamelyest irányított is: biblikus és teológiai is.⁹

– A papi spiritualitás alapelemeinek hordozói e szövegek, ezért teológia-történeti és aszkézis-történeti jelentőségük is van.

– E szövegkomplexum jelentős kateketikai erővel bír, hiszen az apológiák már önmagukban *expositio missae*-k, misemagyarázatok.

– A pap ezen imák által tudatosíthatja magában, hogy a szentségi cselekmény a hit által átkapcsolja őt egy másfajta létmódba.

– Némelyik rész dialogikus szerkezetű, vagyis a nép válaszol a pap imájára; ettől függetlenül az egész továbbra is pap-központú marad.

Nézzük tehát e szöveg-együttest.¹⁰

1. *Ad vestitionem*

Antequam sacerdos induat albam, dicat hunc psalmum. Miserere mei Deus.

Gloria Patri.

1-a Alia. Actiones nostras.

1-b Alia. Concede.

1-c Postea lavet manus dicens: Lavabo inter innocentes manus meas. Deinde induat amictum et albam dicens:

1-d Ad zonam. Precinge cingulo fidei.

1-e Ad tunicam. Rogo te.

1-f Ad stolam. Redde mihi.

1-g Item alia. Stola iucunditatis.

1-h Ad casulam. Iugum enim tuum.

2. *Introitus – Incensatio*

Antequam accedat ad altare dicat: Indignum me.

2-a Tunc accedat ad altare dicens: Ante conspectum divinae maiestatis tuae.

2-b Alia. Deus qui de indignis.

⁹ Az egyes orációk a klasszikus római *sacramentariumok* eukológiájának retorikáját követik, szóhasználatuk ezért patrisztikus és biblikus.

¹⁰ Az egyes imák kezdő szavait is közlöm, hiszen egészen a mai napig az egyes apológiák azonosítása csak ezen a módon, mint címzésen lehetséges.

2-c Alia. Ignosce mihi.

2-d Benedictio incensi. Deus omnipotens, Deus Abraham.

2-e Alia. Domine Deus omnipotens.

2-f Ad offerendum incensum. Dirigatur, Domine.

3. *Ante evangelium*

Benedictus qui venit in nomine Domini; Deus Dominus et illuxit nobis.

Si diaconus legerit illud, dicat ei: Corrobores Dominus sensum.

Quo finito, consignet se dicens: Benedictus Dei sermo.

4. *Offertorium*

Cum vero panem et vinum posuerit super altare, dicat: Hanc oblationem.

4-a Quando ponitur oblata super altare. Suscipe, sancta Trinitas.

4-b Alia quando profert oblata. Suscipe, sancta Trinitas.¹¹

5. *Dypticha*

Memoria imperatoris et totius populi christiani. Suscipe, sancta Trinitas.¹²

5-a Memoria sacerdotis. Suscipe, sancta Trinitas.

5-b Memoria defunctorum. Suscipe, sancta Trinitas.

5-c Inde vertat se ad populum dicens: Orate, fratres.

Et respondet populus: Sit Dominus in corde tuo.

5-d. Sanctus.

Quando tractim canitur Sanctus, idem sacerdos cursim decantet. Dicat orationem: Deus, qui non mortem.

6. *Ante secretam*

Antequam inchoet secreta missae, dicat: Absolve.

Postea osculetur altare et dicat: Te igitur.

6-a. Intercessionem. Memento mei.

6-b Memento etiam.

6-c. Post Supplices. Memento etiam.¹³

6-d. Commixtio.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis.

Quando sancta mittit in calicem, dicat: Haec sacrosancta commixtio.

6-e Item alia. Fiat nobis commixtio et consecratio.

6-f. Communio.

¹¹ Az előző ima egy másik, némileg rövidebb variációja.

¹² A 4-a oráció az uralkodóért való, közbenjáró variánsa. Az 5-a, 5-b hasonló megoldást hoz: a pap önmagáért (5-a), illetve elhunytakért (5-b).

¹³ Az előzőnek egy teljesen más szövegű variánsa (csak a kezdő szavak egyeznek).

Antequam communicet dicat: Domine Ihesu Christe.

6-g Alia. Da mihi.

6-h Item alia. Corpus et sanguinis Domini.

6-i Post perceptam communionem dicat: Quod ore sumpsimus.

6-l Item alia. Praesta, quaesumus.

6-m. Discessio.

Expleto officio, sanctum osculetur altare dicens: Placeat, tibi, sancta Trinitas.

6-n Tunc exutus vestimentis: In manus tuas.

Terjedelmi okok miatt itt és most szükségesnek tartom, hogy e jelen apológia-sorból, kiválasszuk pár rövid megfigyelés erejéig, mit tudunk meg a papról e szövegek által.

– A pap öltözködése közben összesen hat imát mond (1-c–1-h). a következő ruhadarabokat ölti magára: *amictus* (vállkendő), *alba*, *zona* (*cingulum*), *tunica* (második alba?, dalmatika?), *stola*, *casula*.

– A vállkendő és az alba „jelentése”¹⁴: az Úr az üdvösség ruhájába, és az igazságosság öltözetébe öltöztesse mindenkor papját.¹⁵

– A *cingulum* felöltésekor: felővezve lenni a hit övével és a tisztaság érényével, mentesnek maradni a tisztátalanságoktól, valamint az Úr őrizze meg a papban a szexuális tisztaságot.¹⁶

– A *tunica* „jelentése”: a tisztaság ruhája (*tunica castitatis*), az Istenfélelem kardszíja (*balteus timoris Dei*), hogy a viselőjének veséit égesse, hogy a pap képes legyen közbenjárni a saját vétkeiért, hogy méltó legyen a bűnös nép előtt megállni, felajánlani a béke áldozatát.¹⁷

– Stóla: a halhatatlanság öltözete, a pap méltatlansága ellenére, végezhesse az Úr szent szolgálatát; a stóla az Úr öröme, amely távoltartja a szívtől és a testtől a romlást.¹⁸

– Casula: az Úr édes igája, melyet a pap hordozni akar.¹⁹

¹⁴ Nem fordítjuk le ezeket szó szerint, mivel lábjegyzetben hozzuk az eredeti szövegeket.

¹⁵ Indue me, Domine, vestimento salutis et indumento iustitiae circumda me semper.

¹⁶ Precinge cingulo fidei et virtute castitatis lumbos mei cordis et corporis, et exiccando extingue in eis humorem libidinis, ut iugiter maneat in eis tenor totius castitatis.

¹⁷ Rogo te, altissime Deus Sabaoth, Pater sancte, ut me tunica castitatis digneris accingere et meos lumbos balteo tui timoris ambire ac renes cordis mei tue caritatis igni urere, ut pro peccatis meis possim intercedere, et adstantibus populis peccatorum veniam promereri, ac pacificas singulorum hostias immolare, me quoque audaciter accedentem non sinas perire, sed dignare lavare, ornare et leniter suscipere. Per Dominum.

¹⁸ Redde mihi, Domine, obsecro, stolam immortalitatis quam perdidit in prevaricatione primi parentis, et quia cum hoc ornamento accessi, quamvis indignus, ad tuum sanctum ministerium, praesta ut cum eo laetari merear in perpetuum. Per. Stola iucunditatis circumdet Dominus cervicem meam et ab omni corruptione mentis et corporis.

¹⁹ Iugum enim tuum, Domine, suave est et onus tuum leve; praesta ut sic illud deportare valeam qualiter consequi possim tuam gratiam.

Ez az *amiens-i apológia-corpus* a későbbi apológiák számára modell és vonatkozási pont lesz egészen a Trentói Zsinat *ordo missae*-jéig. Vincenzo Raffa megjegyzi, hogy ezzel az apológiásorral az apológiák megsokszorozódásának gyakorta túlzásokba hajló folyamata indul el.²⁰ Konkrét példákat is hoz erre:

- Hamburgi *ordo missae* (XI. század): 19 apológia;
- Volturnói *ordo missae* (XI. század): 33 apológia;
- Zágrábi *ordo missae* (XI. század): 40 apológia;
- Warmundi *ordo missae* (XI. század): 57 apológia;
- Trentói *ordo missae* (XII. század): 60 apológia;
- Reichenauai *ordo missae* (XI. század): 62 apológia;
- Torinói *sacramentarium monasticum ordo missae*-je (XI. század): 100 apológia;
- Hugo de Salins *ordo missae*-je (XI. század): 108 apológia;
- Narni *ordo missae* (XI. század): 134 apológia;
- Minden *ordo missae* (XI. század): 201 apológia.

E szövegek között, bár sok az átfedés, Raffa számításai szerint 250 és 300 közé tehető a csak egyszer előforduló szövegek száma (nyilván a *lectio variánsok* miatt változó ez a szám).²¹

Apológiákat a miséző pap a mai miserítusban is használ, bár sokkal limittalabb mennyiségben. Felszentelt papként nap mint nap tapasztalom a kihívás erejét, mely szerint a szent cselekmények legyenek valóban a spiritualitásunk forrásai.²² Számomra megerősítő és lendítő erő, hogy sok évszázados papi feladat ez: az ősök vágyai, küzdelmei a mieink is, vigyük hát tovább.

ÉLETRAJZI ADATOK: a szerző a pécsi egyházmegye papja, Szabadszentkirály és a környékbeli falvak plébánosa. 2000 óta a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola adjunktusa. Tanulmányait Pécsen és Rómában végezte; 2001-ben szerzett liturgikus szaklicenciátust a római Pontificium Institutum Liturgicum-ban (Pontificium Athenaeum Sancti Anselmi in Urbe), 2010-ben szerzett doktori fokozatot (PhD) a PPKE Hittudományi Karán. 2006-ban ő volt a Praeconia liturgiatudományi folyóirat első felelős szerkesztője. (e.kajtar@gmail.com)

²⁰ RAFFA V., *Liturgia eucaristica. Mistagogia della Messa: dalla storia e dalla teologia alla pastorale pratica*, CLV, Roma, 1998, 105–107.

²¹ Van példa az ellenkező előjelű folyamatra is: A clunyi monasztikus *ordo missae*, és két derivánsa a *cîteaux-i* és a *grand chartreuse-i* mindössze ötöt tartalmaz. Vö. TIROT P., *Un «ordo missae» monastique. Cluny, Cîteaux, La Chartreuse*, CLV, Roma, 1981.

²² Vö. *Sacrosanctum Concilium*, 12–14. pontok.

IVANCSÓ ISTVÁN

A bérmálás története a Magyar Görög Katolikus Egyházban

Ha a bérmálás szentségének történetét akarjuk megvizsgálni a magyar görög katolikus egyházban, akkor ezt csak bizonyos nagy összefüggések tükrében tehetjük meg. Ugyanis ez a történet először szorosan összefügg magának az egyházunknak a történetével. Másodsor, szorosan kapcsolódik a magyar liturgikus nyelv használatának engedélyezéséért folytatott, több évszázadig tartó küzdelemmel. Harmadszor pedig ugyanilyen szorosan összefügg a magyar nyelvű liturgikus kiadványok – s különösképpen a magyar *Euchologion* – megjelenésével. Az eddig felvázolt gondolatmenet tükrében, a 19. század végétől beszélhetünk sajátos értelemben a bérmálás történetéről a magyar görög katolikus egyházunkban. Ugyanis ettől az időtől fogva már saját liturgikus szövegeink vannak a bérmálás szentségének kiszolgáltatásához. A következőkben az imént megadott gondolatmenetet követve kívánom meg bemutatni a szentség történetét.

■ 1. A TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

Mindenekelőtt azt kell előre bocsátanom, hogy bár a magyar görög katolikus egyház történetével már sokan foglalkoztak, meglehetősen nagy szakirodalma van, a bérmálás szentségének történetéről még senki nem írt. Így bizonyos értelemben önállóak és újak lesznek az itt előtárt gondolatok. Előtte azonban – a téma történelmi kontextusban való elhelyezése érdekében – foglalkozni kell egyházunk történetével is.

1. A magyar görög katolikus egyház kialakulása

A magyar görög katolikus egyház történetét kutatva egészen a Kárpát-medencébe való betelepedés – vagyis a 896-os honfoglalás – előtti időkre tudunk visszamenni.¹ Sőt, azt is le kell szögezni, hogy a magyarok ősei már a népván-

¹ Vö. PIRIGYI, I., *A magyarországi görög katolikusok története*, Nyíregyháza 1999, I. köt., 9-60; TIMKÓ, I., *Keleti kereszténység, keleti egyházak*, Budapest 1971, 367-401; SIMON, C., „Ungheria, Chiesa in”, in Farrugia, E. G. (a cura di), *Dizionario enciclopedico dell'Oriente cristiano*, Roma 2000, 790-791.

dorlások korában kapcsolatba kerültek a kereszténységgel. Tény, hogy a magyar nép első püspöke *Hierotheosz* bizánci szertartású szerzetes volt, akit Theophülaktosz pátriárka (933–956) szentelt püspökké.² Missziós tevékenysége így még az 1054. évi nagy egyházszakadás előtti időre esik. Két további utódja is ismeretes: *Theophülaktosz* és *Antóniosz* bizánci rítusú püspökök. A politikai helyzet alakulása miatt azonban az egyházi szervezet kiépítését Szent István királyunk (997–1038) végezte el, aki kizárólag nyugati rítusú, római katolikus egyházmegyéket alapított országunkban. Pedig az ő idejében, s még egy jelentős ideig, virágoztak a bizánci szertartású monostorok.

Mindenesetre 1204-ben Imre magyar király kérésére III. Ince pápa lépéseket tett egy önálló görög katolikus egyházmegye felállítására. Ám ez máig tisztázatlan körülmények miatt nem valósult meg. Pedig mind a kérelmezés, mind a tervezés ténye azt mutatja, hogy jelentős számban éltek hazánkban akkor is a görög katolikus magyarok.

A következő évszázadokban a tatárok inváziója (13. század), majd a törökök pusztítása (16–17. század) jelentősen lecsökkentette a magyar keresztények számát, de különösen a görög katolikus keresztényekét. Aztán a reformáció ritkította a katolikusok számát, majd a katolikus ellenreformáció folyamán (18. század) a katolikus hitre visszatért hívek nagyrészt a nyugati egyházhoz csatlakoztak. Így a keleti egyház egyre jobban veszített a jelentőségéből. Közben azonban már a 15. századtól kezdve jelentős számban jöttek Magyarországra területére ortodox szerbek és görögök, így a bizánci rítusú egyház nem halt ki. Sőt, a jezsuiták révén a reformációból is tértek vissza hívek a görög katolikus egyházba. Aztán az ő tevékenységük elősegítette az uniákat (Körös 1611, Ungvár 1646, Gyulafehérvár 1698). Ekkor azonban megjelent a nyelvi probléma,³ ami végül a hajdúdorogi egyházmegye felállításához vezetett 1912-ben.⁴

² Történetisége és missziós tevékenysége szempontjából fontos, hogy 2000-ben a budapesti ünnepség során Szent István királyunkkal *Hierotheosz* is a szentek sorába iktatta a görög ortodox egyház. Ennek okmányát lásd főiskolánk folyóiratában eredeti és magyar nyelven: „Πραξις κατάταξης εις τὸ Ἀγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Ἐπισκόπου Τουρκίας (Ογγαρ...αξ) Ἱεροθέου – Határozat Turkia (Magyarország) püspökének, *Hierotheosznak* az Orthodox Egyház szentjei sorába történő iktatásáról”, in *Athanasiana* 13 (2001) 249–254.

³ A legújabb könyv ezzel kapcsolatban, mely a liturgikus mozgalmat is tárgyalja, PAPP, B. J., *Hajdúdorog küzdelme a magyar görög katolikus egyházmegye felállításáért*, Hajdúdorog 1996.

⁴ A X. Szent Piusz pápa által kiadott *Christifideles graeci* kezdetű alapító bulla szövegét közli *Acta Apostolicae Sedis* IV (1912) 429–435; valamint másolatban megtalálható: *Schematismus venerabilis cleri dioecesis graeci rit. cath. Hajdudorogensis ad annum Domini 1918*. In: *Nyíregyháza, Typis Alexii Jóba*, 31–40. Legújabban pedig az egyházmegye fennállásának 75. évfordulóján közzölték: Timkó, I. (szerk.), *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Emlékkönyve 1912–1987*, Nyíregyháza 1987, 239–245.

2. A magyar liturgikus nyelv megjelenése

A kisebbségek Kelet-Magyarországra való betelepedésével görög katolikus egyházunkban meghonosodott a szláv liturgikus nyelv. A 17. századi nemzeti újjáéledés idején azonban egyre sürgetőbbé vált az igény arra, hogy a magyar görög katolikus egyház tagjai magyar liturgikus nyelvet használhassanak.

Elkezdődtek tehát a liturgikus fordítások, melyek még csak kéziratban terjedtek. A Szent Liturgiának 1793-ra és 1795-re már teljes magyar nyelvű fordítása ismeretes,⁵ de részletek, illetve más liturgikus szövegek is folyamatosan jelentek meg előtte is, utána is.⁶ Ez az alulról jövő kezdeményezés teljesedett ki, amikor immár főhatósági intézkedésre fordította le a hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság a legfontosabb liturgikus könyveket, s nyomtatásban ki is adta őket.⁷ Ezzel megteremtődött az egységes liturgikus gyakorlat alapja a magyar görög katolikus egyházban. De a magyar nyelv liturgikus használatát Róma még nem engedélyezte. Sőt, az alapító bullában kifejezetten megtiltotta,⁸ annak ellenére, hogy a papok közül a görög nyelvet csak nagyon kevesen ismerték, az egyszerű hívek közül pedig senki nem ismerte.⁹

⁵ Az első ismert teljes liturgiafordításunk 1793-ból maradt fenn Krucsay Mihály gálszécsi paróchustól. Részletes bemutatását már elvégeztem: „Legelső magyar nyelvű liturgiafordításunk. 200 éves Krucsay Mihály munkája”, in *Athanasiana* 1 (1995) 53–76. – Faksimile kiadásban is megjelentettem a főiskolánkon: *Krucsay Mihály Munkács megyei kanonok 1793-ban készült munkája*, Nyíregyháza 2003. – Kis konferenciát is rendeztünk vele kapcsolatban, melynek anyagát is megjelentettem: Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás faksimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, Nyíregyháza 2003, 67 p. – A második ismert teljes liturgiafordításunk 1795-ből maradt fenn Kritsfalusi György ungvári gimnáziumi tanártól. Ennek a bemutatását is elvégeztem: „A Kritsfalusi-fordítás és a mai Liturgikon egybevetése – Különös tekintettel a rubrikális részekre”, in *Athanasiana* 2 (1996) 61–82.

⁶ Eddig négy publikációban közöltem az erre vonatkozó gyűjtésem eredményét: „A magyar görögkatolikus liturgikus könyvek anyanyelvi fordításai és kiadványai”, in Timkó, *A Hajdúdorogi* (nt. 3), 158–181; „Újabb liturgikus kiadványaink”, in *Athanasiana* 4 (1997) 19–36; „További liturgikus kiadványaink”, in *Athanasiana* 13 (2001) 215–235; „Liturgikus kiadványaink negyedik gyűjteménye”, in *Athanasiana* 18 (2004) 161–179. Végül teljes monográfiában adtam ki őket: *Görög katolikus liturgikus kiadványaink dokumentációja I, Nyomtatásban megjelent művek*, Nyíregyháza 2006, XXXII + 1019 p. Illetve: *Görög katolikus liturgikus kiadványaink dokumentációja II, További művek. Kiegészítések. Kiadatlan művek*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanácsék 19.), Nyíregyháza 2008, XLIX + 510 p.

⁷ Ennek teljes feldolgozását első ízben végeztem el: *Az 1879-es hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság és tevékenysége*, (Athanasiana Füzetek 1), Nyíregyháza 1999, 65. p.

⁸ Az alapító bulla rendelkezése: „Hungarica lingua, quam, quum non sit liturgica, in sacra Liturgia nunquam adhiberi licet”. – Még az 1920-as évszámot viselő Liturgikon is ezért bilinguis módon hozza az anafóra szövegét.

⁹ Különösen jelentős tényező ez, ha arra gondolunk, hogy az 1900-as évek első harmadában még milyen nagy volt az analfabétizmus hazánkban: az egyszerű emberek jelentős része magyarul sem tudott írni-olvasni, nemhogy görögül tudta volna ezt megtenni.

Éppen ezért liturgiánk 20. századi fejlődésének legnagyobb eredménye az lett, hogy a II. Vatikáni Zsinaton a dr. Dudás Miklós hajdúdorogi megyéspüspök által végzett teljes egészében magyar nyelvű liturgia¹⁰ óta formálisan és hivatalosan is anyanyelvünkön végezhetjük istentiszteleteinket.

3. Magyar nyelvű Euchologionunk

A bérmálás szertartását is magába foglaló magyar nyelvű görög katolikus *Euchologion* 1883-ban jelent meg nyomtatásban.¹¹ Ez volt az 1879-ben megalakított, tizenhárom éven át működő hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság tevékenységének második terméke. Ugyanis először mint a legfontosabbat, a magyar nyelvű *Liturgikont* adták ki 1882-ben.¹² Majd az *Euchologion* után következett *Bazil-liturgia* kiadása 1890-ben.¹³ Végül negyedikként a hívek számára készült általános egyházi énekeskönyvet jelentette meg a bizottság.¹⁴

Ezek a liturgikus könyvek megszabták az istentiszteletek végzésének módját a magyar görög katolikus egyházban. A 20. században újra történő kiadásai csak csekély változtatásokat tartalmaznak, így azt lehet mondani, hogy a sajátos értelemben vett magyar nyelvű görög katolikus liturgia gyökerei oda nyúlnak vissza.

Az *Euchologion* első kiadását (1883) mindezeideig még három követte: 1907-ben, 1927-ben és 1964-ben. Természetesen mindegyik kiadásban jelen

¹⁰ Az erről szóló előzetes híradás 1965. november 15-én jelent meg: *Magyar Kurír* 55. évf. 342/A szám, 1. A beszámoló előbb a Vatikán hivatalos lapjában látott napvilágot 1965. november 20-án: *L'Osservatore Romano* 268. (32.043) szám, 3. Aztán maga Dudás püspök közölte papságával a nagy eseményt: *Hajdúdorog Egyházmegyei Körlevelek VII* (1965) 1. – Lásd könyvemben *A magyar görögkatolikuság körlevélben közölt liturgikus rendelkezéseinek forrásgyűjteménye*, Nyíregyháza 1998, 239–240. – Majd 1965. december 22-én is ismertették az eseményt: *Magyar Kurír* 55. évf. 377. szám, 1. – Mindehhez lásd jubileumi tanulmányomat: „Harminc éves bizánci liturgia”, in *Posztbizánci Közlemények* 2 (1995) 89–99; valamint „Magyar nyelvű liturgiánk”, in *Görögkatolikus Szemle* 12 (1995) 3. – A következő jubileum kapcsán kis konferenciát is rendeztünk vele kapcsolatban, melynek anyagát is megjelentettem: Ivancsó, I. (szerk.), *A vatikáni magyar nyelvű Szent Liturgia 40. évfordulója alkalmából 2005. november 17-én rendezett szimpozium anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 13.), Nyíregyháza 2005, 60 p.

¹¹ A mű teljes körű bemutatását elvégeztem: *A magyar görög katolikus egyház szerkönyvei*, (Athanasiana Füzetek 3), Nyíregyháza 1999, 41 p.

¹² A mű teljes körű bemutatását elvégeztem a megjelenésének 120. évfordulójára rendezett szimpozium alkalmával: „Az 1882-es Liturgikon”, in Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpozium anyaga*, Nyíregyháza 2002, 17–36.

¹³ *Szent Nagy Bazil atya szent és isteni liturgiája továbbá az előszenteltek isteni liturgiája s egyéb egyházi szolgálatok papi imádságai. A görög szert. katolikusok lelki hasznára*, Debrecen 1890, 105 p. – Bemutatását lásd könyvemben: *Dokumentáció I.* (6. láb.), 135–138.

¹⁴ *Görögszertartású általános egyházi énekkönyv a hozzávaló imákkal. A görög szert. katolikusok lelki hasznára*, Debrecen 1892, 503 lap. – Ennek a műnek is elvégeztem a teljes bemutatását: *Danilovics János Általános egyházi énekkönyve*, (Athanasiana Füzetek 7), Nyíregyháza, 2003, 49 p.

van – legfontosabbként – a keresztség szentsége mellett a bérmálás szentségének szertartása is. Sőt, 1927-ben megjelent egy rövidített változat is,¹⁵ amely csak három szentség kiszolgáltatását (keresztség, bérmálás és beteg kenete), valamint a temetés szertartását tartalmazza.

■ 2. A BÉRMÁLÁS A MAGYAR GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZBAN

Figyelemre méltó tény, hogy az önállóan kiszolgáltatott bérmálás szentsége – tehát amikor nem közvetlenül a keresztséget követően adják fel – csak az *Euchologion* legutóbbi, 1964-es kiadásában szerepel. Ennek valószínűsíthető okát később fogjuk látni.

1. Keresztséggel együtt

A bérmálás szentségének története a hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság (1879–1882) munkálkodása előtt számunkra nem jelentős. Ugyanis a magyar görög katolikus papok addig nagyrészt az ószláv nyelvű *Euchologiont* használták a kereszteléshez és bérmáláshoz; kisebb részben pedig a saját maguk által készített kéziratos fordításokból végezték a szentségek kiszolgáltatását.

Eme gyakorlati szempont mellett azonban létezik egy másik, elvi szempont is. Mégpedig az, hogy a liturgikus fordító bizottság az ószláv alapszöveget használta a magyar fordításhoz. Sőt, kifejezetten az úgynevezett „pocsájevi *Euchologiont*” kellett mértékadónak tekinteni a püspöki rendelkezés szerint.¹⁶ Ugyanakkor azonban a görög szöveget is használták a fordításhoz, mégpedig a Goár-féle *Euchologion* szövegét.¹⁷

Mindkét szempont arra mutat rá, hogy a magyar görög katolikus egyház nem tért el a bérmálás szentségének kiszolgáltatásában az általánosan szokásban lévő formától.

¹⁵ Ennek bemutatását lásd könyvemben: *Dokumentáció I.* (6. láb.), 17–118. Jelentőségét igazolja, hogy a legutóbbi időkben folyamatosan jelenik meg az igények szerint fénymásolt, de nyomdailag kötött állapotban. Valójában nem a keresztelesek és a bérmálások, hanem inkább a temetések miatt történik ez.

¹⁶ Vö. „Az 1880. április 3-án Ungvárt tartott sz. sz. ülés jegyzőkönyvi kivonata”, a *Hajdúdorogi Küllhelynökség Levéltára*, 1. doboz, 2. csomó.

¹⁷ Vö. „Az 1885. évi december hó 8-án Ungvárott tartott sz. széki ülés jegyzőkönyvi kivonata”, a *Hajdúdorogi Küllhelynökség Levéltára*, 2. doboz, 2. csomó.

2. Kereszttség nélkül

A magyar görög katolikus egyház szempontjából nagy jelentősége van annak, hogy kialakult és nyomtatásban megjelent az önálló bérmálás rendje. Vagyis az a változat, amikor ezt a szentséget a kereszttség nélkül szolgáltatják ki. Ennek történelmi okát abban a tényben lehet találni, hogy a 20. század első harmadában belső migráció indult meg hazánkban.¹⁸ Az addig egységes tömbben, Kelet-Magyarországon élő görög katolikus hívek fejlettebb gazdasági körülmények közé igyekeztek kerülni. Sokan elsősorban a fővárosba költöztek. Még többen a Dunántúlon telepedtek le, ahol nem léteztek görög katolikus közösségek. Mivel azonban mindig a legvallásosabb népréteget alkották, beilleszkedtek a római katolikus egyházközségekbe. Itt a gyermekeik keresztelését római katolikus pap végezte, de meg nem bérmálhatta őket. Így legtöbbször a nagy ünnepek alkalmával, amikor rokonlátogatásra visszatértek eredeti falvaikba, a gyermekek bérmálását is elvégeztették a görög katolikus pappal. Rendszeresen fordult elő ez az elsőáldozások alkalmával is.

Igaz, bizonyos ideig itt is várni kellett, amíg a külön szertartás iránti igény oly erőssé válik, hogy nem lehet tovább halogatni: ezért az 1927-ben kiadott *Euchologionban* még nem jelent meg, de az 1964-ben – nagy nehézségek árán és az Állami Egyházügyi Hivatal engedélyének megszerzésével – kiadott változatba már bekerült a kereszttség nélküli bérmálás rendje.

■ 3. AZ ÖNÁLLÓ BÉRMÁLÁS RUBRIKÁI ÉS IMÁDSÁGAI

Az önálló bérmálás rendje¹⁹ hasonlít ahhoz, amit a kereszttség szentségével együtt végeznek.²⁰ Van azonban lényeges különbség is közöttük. A következőkben ezért a külön kiszolgáltatót bérmálás rendjének ismertetésénél utalnom kell a másokra is.

1. A rubrikák

A kereszttség szentségétől külön végzett bérmálás szertartásában csupán két sajátos értelemben vett rubrikát közöl a magyar nyelvű *Euchologion*.

Az első rögtön a szertartás elején, a „bérmálás” cím után, a kezdő áldás előtt található: „Ha a kereszteléstől elkülönítve kell kiszolgáltatni, a pap epi-

¹⁸ Jellemző, hogy az egyházmegye székhelyéről, a tízezer lakost számláló Hajdúdorogról 1917 és 1927 között háromezer ember vándorol el munkalehetőség hiánya miatt. Vö. PIRIGYI, *A magyarországi görög katolikusok története* (1. l. l. l.), II. köt., 187.

¹⁹ *Görögkatholikus egyházi szerkönyv (Euchologion)*, Budapest 1964, 3–20.

²⁰ *Ibid.*, 21–25.

trakeliont és felont ölt és mondja”.²¹ Ebben tehát egyrészt világos utalás látható arra, hogy arra az esetre vonatkozik, amikor önállóan kell végezni a szertartást. Másrészt utasítást is tartalmaz a pap ruhájával kapcsolatban, ami ugyanolyan, mint a másik esetben, amikor a keresztséggel kezdi a pap a szentség kiszolgáltatását: nem kell teljes liturgikus díszbe öltöznie, hanem csak a két legfontosabb ruhadarabját kell felöltöztetnie. – De itt nem szerepel az az előírás, hogy a templomajtóban kell kezdeni a szertartást, hiszen megkeresztelt személynek már a templomban van a helye; itt csak a megbérmálásáról van szó.

A másik rubrika a műróval való megkenésre vonatkozik: „Az imádság után a pap bérmaolajjal megkeni a bérmálkozó homlokát, szemét, orrát, száját, fülét, mellét, kezét, lábát, miközben mondja”.²² Az említett imádsággal kapcsolatban még lehetne említeni egy rubrikát, illetve utasítást, mert az imádság teljes szövegét nem közli a szöveg, hanem a kezdő sor után zárójelben csak az oldalszámot jelzi, hogy a másik szertartásban hol található. Az olajjal való megkenésről szóló utasítás egyébként pontosan olyan, mint a másik esetben.

Ezekon a rubrikákon túl nincs is más utasítás a szertartás szövegében, csak annyi jelzés található, hogy mit kell a papnak és mit kell a népnek, illetve a felolvasónak végeznie. Ezek – természetesen – az adott sorok elején találhatók.

2. Az imádságok

Az önállóan végzett bérmálás szertartása – amint már említettem – nagyrészt hasonlít a keresztséggel együtt végzett bérmáláséra. Mindenekelőtt a világos szerkezetet érdemes felvázolni:

1. Kezdő áldás;	7. Apostol;
2. Szokásos kezdet;	8. Alleluja;
3. Békességi ekténia;	9. Evangélium;
4. Imádság;	10. Imádság;
5. Megkenés;	11. Hármass ekténia;
6. Prokimen;	12. Kis elbocsátó.

1. A kezdő áldásban nincs semmi különlegesség. Ugyanaz az áldás-formula, amivel a legtöbb szertartásunk kezdődik: „Áldott a mi Istenünk öröktől fogva most és mindenkor és örökkön örökké”.

2. A „Szokásos kezdet” ugyanúgy jelen van itt – a „Mennyei király” imádságtól kezdve a „Miatyánkig”, illetve annak fennhangjáig –, mint minden más szertartásban.

²¹ *Ibid.*, 21.

²² *Ibid.*, 22.

3. A „Békességi ekténia” egyrészt nem található meg a keresztséggel együtt végzett szertartásban, másrészt pedig itt sem az általános, a többi szertartásban használatos formájában van jelen, hanem kiegészítő könyörgéseket is tartalmaz. Mégpedig összesen hármat, a hierarchiáért való rendes könyörgés után. – Az első azért szól, hogy a szent olajjal való megkenés által áradjon a bérmálandó személyre isteni erő a gonosz mindenféle támadásának legyőzésére. A másodikban azért könyörög a pap, hogy a bérmálandó élete minden napján szilárd, erős és állhatatos legyen a katolikus hitben és reményben. Végül a harmadik könyörgés tartalma a bátor hitvallás: hogy félelem és szégyenkezés nélkül vallja meg Jézus Krisztust a bérmálandó, s kész legyen érte szenvedni és meghalni is. – Amint látható, a három könyörgésben fokozatos előhaladás van: az első még a keresztségi exorcizmussal állítható párhuzamba, a gonosz kiűzésére; a második a hit megszilárdítására vonatkozik; a harmadik pedig a végsőkig, akár a halálig való állhatatosságról szól.

4. A bérmálás szentségének történetét vizsgálva, az itt következő pontban van egy fontos momentum. Ugyanis az „Imádság” ugyanaz, mint a keresztléssel együtt végzett bérmálásban. Tehát abból a szertartásból lett átvéve ide.²³ Maga az imádság természetesen arra irányul, hogy a megkeresztelt személy méltó legyen a keresztény iniciáció további fázisaira, vagyis a bérmálás és az Eucharisztia szentségében való részesedésre is.

5. A megkenés nem jelent, nem is jelenthet új elemet, sőt semmi újdonságot sem, hiszen a szentség lényegét alkotja, tehát ugyanolyannak kell lennie, mint a másik esetben. Ennek megfelelően, a rubrika is azzal egyező.

6. A következő részek viszont újdonságot jelentek az önálló szertartásban. A prokimen nyilvánvalóan a pünkösdi esemény hangsúlyozására – ugyanis keleti felfogás szerint a bérmálás nem más, mint a „személyes Pünkösöd” – a Pünkösöd ünnepéről lett ide átvéve: „Egész földre elhat az ő szózatuk és a földkerekség határaitra igéjük”, s a hozzá csatlakozó vers is: „Az egek beszélnek Isten dicsőségét és az ő kezei alkotmányát hirdeti az égboltozat”.²⁴

7. Az „Apostol”-ról²⁵ ugyanaz mondható, mint a prokimenről: a szertartás összeállítói Pünkösöd ünnepéről vették át.

8. Az „Alleluja” verseiről nem gondoskodtak a szertartás összeállítói, csak önmagában szerepel, háromszorosan.

9. Az „Evangélium”²⁶ azonban szintén a Pünkösöd ünnepéről került át az önálló bérmálásba.

²³ Ez az utasítás az *Euchologion* (19. láb.) 22. lapján található, maga az imádság pedig, melyre utalás történik, a 13. lapon.

²⁴ A 18. zsolnárból.

²⁵ Az ApCsel 3. szakasza: ApCsel 2,1–11.

²⁶ A Jn 27. szakasz: Jn 7,37–52; 8,12.

10. Az utána következő „Imádság” történetisége azért érdekes, mert az elején egy utalás található a fejhajtásra, mint általában a főhajtási imádságokban szokott lenni. Itt viszont nem szerepel előtte a diakónus vagy a pap felszólítása, hogy „Fejeteket hajtsátok meg az Úrnak”. – A rövid imádságnak egyetlen gondolata van: erőt kér benne a pap a megbérmált személy számára, hogy eredményesen harcoljon a gonosz ellen.

11. A „Hármas ekténia” szerkezetileg azonos azzal, ami a keresztséggel együtt végzett bérmálás szertartásában található. Tartalmilag a hierarchiáért szóló könyörgés után beiktatott két könyörgésben látható eltérés. Az első könyörgésben – természetesen – nem a keresztszülőket, hanem a bérmaszülőt említi a pap: életéért, békéjéért, egészségéért, üdvösségéért és bűneinek bocsánatáért könyörög. A másodikban pedig a „megkeresztelt” személy helyett „Is-tennek Szentlélekkel most betöltött” szolgájáért könyörög, hogy tiszta hitben, keresztény jámborságban és a parancsokat teljesítve éljen. – Történelmi szempontból mindkét esetben azt lehet mondani, hogy az önálló szertartás összeállítói átvették az ekténiát, s csupán ezeket a minimális, de a szentség szempontjából fontos változtatásokat alkalmazták bennük.

12. A szertartást lezáró „Kis elbocsátó”-t ismét a Pünkösöd ünnepéről vették át a szertartást összeállító személyek.

■ 4. ÖSSZEZÉS

Amint láttuk, magyar görög katolikus egyházunkban az önállóan végzett bérmálás szertartása szorosan összefügg az egyházunk történetével. A magyar nép egy része a történelem folyamán mindig bizánci rítusú volt. Hosszú évszázadokon keresztül nem volt – nem is lehetett – eltérés a szentségek kiszolgáltatásában. Így a keresztség és a bérmálás szentségének szertartását is ugyanúgy végezték a papok, mint a bizánci egyházban mindenütt. Ez hosszú időn keresztül ósláv nyelvű liturgikus könyvekből történt. Aztán magyar liturgikus nyelvért folytatott, évszázadokig tartó mozgalomban fontos szerepet kapott a magyar nyelvű liturgikus könyvek kiadása. Kezdetben még ezek is – mivel az ósláv és görög liturgikus könyveket vették alapul a magyar nyelvre való fordításhoz – ugyanúgy tartalmazták a keresztség és bérmálás szentségének szertartását, mint az eredeti szövegek.

A 20. század első harmadában azonban megjelent az igény a bérmálás önálló végzésére is. Ennek indoka a tömeges belső migráció volt: a görög katolikus hívek olyan vidékekre költöztek, ahol csak római katolikus papok végezhettek a keresztelést, természetesen bérmálás nélkül. Az ilyen esetekben végzett bérmáláshoz tehát önálló szertartás kellett.

Ez a szertartásunk magyar nyelven csak az 1964-ben kiadott *Euchologionban* jelent meg. Az igény már sokkal korábban megvolt rá, de egyházunk lassan jutott el oda, hogy kiadhassa a könyvet. S még akkor is óriási nehézségeket kellett hozzá leküzdeni. Ugyanis a második világháború után a szovjet megszállás, azt követően pedig a kommunista-ateista államrend berendezkedése minden módon akadályozta a vallásos könyvek kiadását. Dudás Miklós megyéspüspöknek megalázó módon kellett többször kérvényeznie, indokolnia, magyaráznia a könyv megjelentetésének szükségességét az Állami Egyházügyi Hivatalnál. Egyik leveléből megtudhatjuk azt is, hogy részletesen fel kellett sorolnia, milyen változások jelennek meg az új kiadásban az 1927-eshez viszonyítva. S itt szerepel többek között, hogy az önállóan végzett bérmálást is belevették az új kiadásba.²⁷ Viszont arról nincs szó, honnan és hogyan került oda. Nem említi ezt Bacsóka Pál püspöki titkár levele sem, amelyben még mindig kérelmeznie kellett az Állami Egyházügyi Hivataltól a kiadási engedélyt; viszont ő is felsorolja a bővítések között a bérmálást.²⁸

Ez az 1964-ben kiadott *Euchologion* máig használatban van egyházunkban, görög katolikus papságunk ennek alapján végzi a szertartásokat. A mindenkori igényeknek megfelelően fénymásolt, de kötött formában folyamatosan biztosítják az utánpótlást. Egyre sürgetőbbé válik viszont az újabb kiadása, mert ismét elfogyott, új példányokat nem lehet vásárolni belőle.²⁹ Viszont az önállóan végzett bérmálás szertartására továbbra is szükség van, mert kisebb mértékben ugyan, mint az elmúlt évtizedekben, de most is sok keresztelés történik római katolikus papok részéről, ami után a görög katolikus papok csak a bérmálást szolgáltatják ki.

ÉLETRAJZI ADATOK: a szerző 1953-ban született görög katolikus áldozópap, a Szent Atanáz Hittudományi Főiskola tanszékvezető tanára, a Nemzetközi Pápai Teológiai Bizottság egyetlen magyar tagja. Több könyve, számtalan tanulmánya jelent meg liturgikus témában. 2009-ben pápai prelátus lett. (E-mail: ivancsoi@atanaz.hu)

²⁷ Dudás Miklós megyéspüspök levele az Állami Egyházügyi Hivatalhoz, in *A Hajdúdorogi Egyházmegye Levéltára*, 512/1964. sz. irat.

²⁸ Bacsóka Pál püspöki titkár levele az Állami Egyházügyi Hivatalhoz, in *A Hajdúdorogi Egyházmegye Levéltára*, 516/1964. sz. irat.

²⁹ Vö. *A magyar görög katolikus egyház szerkönyvei* (11. l. l. b.), 16.

MARÓTI GÁBOR

A felszentelt és felszentelésben nem részesült krisztushívők liturgikus szolgálatára vonatkozó liturgikus jogi normaösszefüggések

A pap a felszentelésekor kapott felhatalmazásánál fogva nem egy távollévő Krisztust képvisel, hanem személyében Krisztus mutatja be a liturgiát, ő cselekszik, ezért a liturgikus cselekményekkel kapcsolatos szolgálattelvőkre vonatkozó liturgikus jogi szabályozás vizsgálatakor elsősorban a szentelésből adódó sajátos kánonjogi karaktert kell szem előtt tartani.¹

Az Egyházi Törvénykönyv az Egyház megszentelői feladatával foglalkozó könyv bevezető kánonjában az egyház cselekvéseként megjelölt liturgikus aktus alanyaként még nem a felszentelt és felszentelésben nem részesült, vagy klerikus és világi krisztushívő halmazokat építi fel, sőt nem is a szolgálattelvő és „hívő” kettősségébe ágyazza a liturgikus cselekmény személyi jelenségét, hanem az egyház egészét értelmezi alanyi szerepben. Az egyházat a kánon nem szűkíti le krisztushívői csoportosulásra, amit aztán tovább kellene bontani az említett kategóriák szerint, hanem a liturgikus cselekmény alanyaként Krisztust és „testének” tagjait, tehát az egyház tagjait nevezi meg. Ez a II. Vatikáni Zsinat utáni *communio* teológia egyházképével harmonizáló kánonjogi szemlélet egyik jól felismerhető példája.² Liturgikus szolgálattelvőként a liturgiatudomány mindig is legfőképpen Krisztust tekintette, a liturgikus hagyomány kezdeteitől Krisztus a legfőbb kiszolgáltató, ezért amikor a liturgikus szolgálattelvőkre vonatkozó kánonjogi szabályokat vizsgáljuk, nem tekinthetünk el az Egyházi Törvénykönyv mélyen krisztocentrikus szentségfelfogásától. Az említett bevezető kánonban (CIC 834. kánon 1.§) a liturgiát cselekményi szinten létrehozó alany elsősorban az egyház, méghozzá kifejezetten Krisztus papi feladatát gyakorolva: „*melyet Jézus Krisztus papi feladata gyakorlásaként fogunk fel...*” (Ford. Erdő P.), és ebben a kánonban fejeződik ki az az ekkleziológiai tanítás is, amely a liturgiában megvalósuló totális anabázist Krisztusnak és az egyháznak tulajdonítja. Az *anabatikus egyházinterpretáció* liturgikus szolgálattelvőkre vonatkozó egyik legfontosabb kijelentése, hogy – legalábbis bennfoglaltan – nem tesz fokozatbeli különbséget az egyház tagjai között, hanem csak Krisztust és az egyházat nevezi meg. A kánonban megfogalmazódó

¹ CATTANEO, A., *Grundfragen des Kirchenrechts*, Amsterdam, 1992. 183.

² KRÄMER, P., *Kirchenrecht, Wort-Sakrament-Charisma*, Stuttgart, 1992. 89.

másik gondolat, hogy ez a szolgálattevőkre irányuló anabatikusan interpretált ekkleziológikus liturgiaértelmezés hatásában nem tesz különbséget a tagok, tehát a krisztushívők által megvalósított liturgikus cselekmény kánonjogi háttér között. Kimondja, hogy a liturgiában Krisztus „teste”, kifejezetten a „fő és a tagok” istentiszteleti cselekménye „teljes értékű”: *„Jézus Krisztus titokzatos teste, tudniillik a fő és a tagok, Isten teljes értékű, nyilvános tiszteletét gyakorolja.”* (vö. CIC 834. kánon 1.§.) Ebből kiindulva azonban nem vezethető le a liturgikus jogot is gyakran kritizáló antijuridikus kánonjogszemléletre jellemző alapgondolat, mely szerint nincs valódi isteni jogi háttér a liturgikus szolgálatok klerikusi hangsúlyainak,³ hiszen ez a bevezető kánon egy teológiai rendszerbe állító alapösszefüggés meghatározását szolgálja és gyakorlatilag megegyezik a liturgikus konstitúció szövegével. Ott ugyanezek a hangsúlyok jelennek meg: *„Joggal tekinthetjük tehát a liturgiát mint Jézus Krisztus papi tevékenységének gyakorlását, amelyben érzékelhető jelek jelzik is, de egyszersmind mindegyik a maga sajátos módja szerint meg is valósítja az ember szenttétevését, amikor a teljes közös istentiszteletet Jézus Krisztus misztikus teste, vagyis a Fej és a tagok együtt mutatja be.”*⁴ Az Egyházi Törvénykönyv további szolgálattevőkre vonatkozó utasításai már pontosan (de teológiailag és ekkleziológiailag nem ellentétben az imént idézett jogszabályrészlettel) meghatározza a krisztushívői kötelességek és lehetőségek liturgikus jogi rendszerének összefüggéseit.

Az Egyházi Törvénykönyvben a liturgikus szolgálattevőkre vonatkozóan a további kánonokban is egy II. Vatikáni Zsinat utáni liturgikus és ekkleziológiai szemléletmód jellemző, hiszen arra utalnak, hogy *Isten ígéje, a hit és a liturgikus cselekmények szerves összefüggésben állnak egymással, amibe a CIC 836. kánon az egyetemes papságot gyakorló krisztushívői szerepet is beépíti: „melyben a krisztushívők egyetemes papságukat gyakorolják”,* és kinyilvánítja a liturgikus konstitúcióból ismert összefüggést, melyben érvényesül a liturgikus kultusz hitből fakadó, arra épülő tevékenységének a liturgikus szolgálattevőkre vonatkozó feladata, hogy felkeltsék a hitet, méghozzá különleges módon az *igeszolgálat útján: „a hitből fakadó és arra épülő tevékenység, a szent szolgálatot teljesítő személyek serényen igyekezzenek azon, hogy a hitet felkeltsék és megvilágítsák, különösen az igeszolgálat útján, hiszen a hit ebből születik és táplálkozik* (vö. CIC 836. kánon).

A zsinati *communio*-egyházkép kánonjogi leképeződésén túl, az Egyházi Törvénykönyv konkrét technikai jellegű jogszabályokkal is rendezi a liturgikus szolgálattevőkre vonatkozó normarendszert. Ennek a szolgálattevői szabályösszefüggésnek teológiai és kánonjogi alapja egyaránt a megszentelői fel-

³ SCHAEFFER, R., *Kult in der säkularisierten Welt*, Regensburg, 1984. 97.

⁴ SC 7.

adat. Ez a tevékenység az, ami kinyilvánítja a liturgia és az egyház fentiekben már elemzés tárgyává tett célját: Isten dicsőítését és az emberek megszentelését.

A megszentelői szolgálatok közül első és kiemelt helyen a *püspökök* állnak, akik „elsősorban” gyakorolják ezt a szolgálatot: „*A megszentelői feladatot elsősorban a püspökök gyakorolják*” (CIC 835. kánon 1.§.), akik a rájuk bízott egyházban a liturgikus cselekményeket liturgikus törvényhozói illetékességgel irányítják, az Egyházi Törvénykönyv ebben a kánonban további szolgálattevői szinteket is meghatároz, mégpedig a felszenteltségben való előrehaladás szerinti fokozatokban. A püspök szolgálattevői illetékességét követő szint az áldozópapoké, akik a kánon megfogalmazásában szintén a püspök liturgikus szolgálatát gyakorolják, méghozzá a Krisztus papságából történő részesedésre való hivatkozással. A 2. §-ban megfogalmazódik a liturgikus szolgálatokkal kapcsolatos, az Egyházi Törvénykönyvben megtalálható legfőbb törvényhozói alapszándék, mely általában a *felszenteltséghez* köti a liturgikus szolgálatot⁵, ugyanis a presbyteri fokozattal kapcsolatban kifejezetten megjegyzi, hogy Isten tiszteletére és a nép megszentelésére vonatkozik a felszentelésük, tehát a liturgikus konstitúcióban meghatározott liturgikus jogi alapcél – Isten dicsőítése és az emberek megszentelése – liturgikus szolgálattevői szinten az Egyházi Törvénykönyvben kifejezetten a *felszenteléshez utalt* krisztushívői jog – lehetőség: „*Ezt a feladatot gyakorolják a papok is, akik maguk is részesei Krisztus papságának mint annak szolgálattevői a püspök felügyelete alatt, és akiket az istentisztelet végzésére és a nép megszentelésére szentelnek fel*” (CIC 835. kánon 2.§).

Ez a liturgikus szolgálatokkal kapcsolatban a felszenteltséghez utalt, Egyházi Törvénykönyvben érvényesülő liturgikus jogi alapkarakter nem jelenti a többi krisztushívő liturgikus szolgálatokból történő kizárásának szándékát, sőt a II. Vatikáni Zsinat liturgikus alapszabályának megfelelően, az Egyházi Törvénykönyv is beépíti szövegébe azokat a lehetőségeket, amelyek a liturgikus konstitúcióban, valamint a liturgikus könyvekben, a felszenteltségben nem részesült krisztushívők, liturgikus szolgálatokkal kapcsolatos részvételi *részkompetenciáit* fogalmazzák meg; amikor az imént érintett kánon befejező paragrafusában, a felszenteltséghez *princípialiter utalt* szolgálati képesség meghatározása után – a diakonusi, általános liturgikus illetékességi helyzet érintőleges említését követően – közvetlenül jeleníti meg a jogszabály szövegében a többi, felszentelésben nem részesült krisztushívő liturgikus szolgálatokhoz fűződő alanyi jogviszonyát – mely azonban semmi esetre sem teremt jogigényt a közösség kánonjogilag meghatározott liturgikus vezetőjével szemben –, kiemelve az eukarisztikus cselekményben való részvételt.⁶ A világi krisztus-

⁵ ISENSEE, J., *Subsidiaritätsprinzip und Verfassungsrecht*, Berlin, 1978. 144.

⁶ KRÄMER, P., *Kirchenrecht, Wort-Sakrament-Charisma*, Stuttgart, 1992. 238.

hívőkre vonatkozó utalás lényege a II. Vatikáni Zsinat *participatio actuosa* liturgikus alapelveéhez illeszkedve történik: „A megszentelő feladatban megvan a maguk része a többi krisztushívőnek is oly módon, hogy a maguk módján tevékenyen részt vesznek a liturgikus cselekményekben” (vö. CIC 835. kánon 4.§) tehát nem egy jogilag pontosan megfogalmazott, minden krisztushívőre általánosan és körvonalazottan érvényes liturgikus szolgálatokban kötelezően megjelenő krisztushívői feladatkör – esetleg hivatal – említése, vagy fogalmi pontosítása történik, hanem egy krisztushívői jog elismerése, mely azonban nem általános érvényű, hanem személyekre lebontott, sajátos törvényhozói cselekmények következményeként érvényesülhet.⁷

A II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus teológia általános véleménye, hogy a liturgikus cselekmények lényegének nemcsak a püspök és a pap a hordozója, hanem a közösség is.⁸ Az erre vonatkozó teológiai alapgondolat, hogy minden hívő részese Krisztus papságának. Ez a krisztusi papságból való részesedés egyesek szerint feljogosít és kötelez a liturgiára (pl. K. Richter, A. Häußling), mások azonban az egyházi küldetésben látják kizárólagosan a krisztushívők liturgikus cselekményekben való részvételének indokát (pl. F. Raas, J. Wagner), és vannak kiegyensúlyozottabb álláspontra helyezkedő liturgikusok, akik a krisztushívői szolgálati aktivitás forrását a krisztusi papságból való részesedésben, míg a szolgálatra való lehetőséget az egyházi küldetésben fogalmazzák meg (pl. E. J. Lengeling, H. B. Meyer).

A liturgiatudomány általános álláspontja szerint a krisztushívők teljesebb és tudatosabb részvétele a liturgikus cselekményekben a hívők számára a liturgia egészének *lényegszerintiségét* valósítja meg, ezért a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformja különbözik minden más reformtörekvéstől, amennyiben ezt a lényegszerintiséget sikerült a gyakorlatban a lehető legszélesebb rétegekben is megvalósítani.⁹

A liturgikus konstitúció megfogalmazása szerint a liturgia középpontja az Eucharisztia végzése, ez a lényeg és erre irányul minden liturgikus cselekvés. (vö. SC 41.) A szentmise bemutatása egyszerre Krisztus és az egyház cselekménye mind az egyetemes egyház, mind a részegyház számára (vö. CD 30). „Egyszerre érinti a tagokat a liturgikus cselekményben megvalósuló kegyelem, de különböző módokon érinti őket rendjük, feladatuk és tényleges részvételük különbözősége szerint.”¹⁰ A liturgikus konstitúcióban és a Római Misekönyv általános rendel-

⁷ SCHICK, L., *Die Drei-Amter-Lehren nach Tradition und Zweitem Vatikanischen Konzil*, in: *Communio* 10 (1981) 57–66. 63.

⁸ HÄUßLING, A., *Liturgiereform. Materialien zu einem neuen Thema der Liturgiewissenschaft*. In: *ALw* 31 (1989) 437–491. 452.

⁹ ADAM, A., *Grundriß Liturgie*, Freiburg, 1992. 77.

¹⁰ SZENT RÍTUSKONGREGÁCIÓ, *Eucharisticum mysterium*, instrukció, 3e, 6, AAS 59 (1967) 542–545. 544.

kezéseiben megtalálható, krisztushívői liturgikus aktivitás differenciálódását bemutató fogalmak szerepelnek ebben a liturgikus jogi normában is: *rend, feladat és tényleges részvétel*, tehát a fentiekben elemzés tárgyává tett sorrend itt a következő: felszenteltség, vagy annak hiánya („rend”), egyházi hivatal („feladat”) és az egyházi tartós vagy ideiglenes feladatkör („tényleges részvétel”). A liturgikus konstitúció a krisztushívői aktivitással kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy az nemcsak jog, hanem kötelesség is, valamint a liturgia lényege kívánja meg ezt a cselekvő részvételt: „Az Anyaszentegyház nagyon is kívánja (...) a krisztushívők teljes és tudatos részvételét, amit magának a liturgiának a természete is megkövetel (...) erre a krisztusi nép a keresztség által nemcsak jogot kapott, hanem kötelessége is lett.”¹¹ A királyi papsággá szerveződött krisztusi nép ezzel a magatartásával mutatja ki a maga koherens és hierarchikus egységét, de semmiképpen nem a tagozódásoktól, liturgikus jogi illetékességi szintektől való elhatárolódási lehetőség kifejezése ez a liturgikus konstitúció szövegében megfogalmazódó mondat.¹²

A II. Vatikáni Zsinat utáni liturgikus jogfejlődés nem állítja egymással szembe a szolgálati (hierarchikus) papságot és a krisztushívők egyetemes papságát, hanem kölcsönös egymáshoz rendeltséget állapít meg közöttük: „A hívők egyetemes papsága és a szolgálati, vagyis hierarchikus papság pedig, jóllehet ezek lényegükben és nemcsak fokozatukban különböznek, mégis egymáshoz vannak rendelve, hiszen egyikük is, másikuk is a maga külön módján részesedik Krisztus egyetlen papságában.”¹³ Minden krisztushívőnek kötelessége és feladata, hogy Istent dicsőítse és tanúságot tegyen Krisztusról, ezért a krisztushívők Eucharisziában való részvétele nem azonosítható semmilyen passzív jelenléttel, hanem a keresztségben kapott méltóság és krisztusi papság valódi gyakorlásává kell alakulnia.¹⁴

II. János Pál „*Dominicae Cenaе*” apostoli levele az összes krisztushívő liturgikus cselekményekben történő részvételének magyarázatát abban fogalmazza meg, hogy az Eucharisztia elsősorban áldozat, nemcsak vendégség, így az áldozat lényegéhez tartozó aktív krisztushívői magatartás várható el: „az Eucharisztia a maga természete szerint nem pusztán vendéglakoma, hanem főként áldozat, (...) méltán tekinthetjük úgy, mint az egyik legfőbb nyitját annak a kérdésnek, hogy miért szükséges az összes hívő teljes részesedése ebben az oly nagy szentségben”.¹⁵ Ebben a szövegben még nem konkrét liturgikus szolgálatról van szó, de

¹¹ SC 14.

¹² LENGELING, E.J., *Die Konstitution des Zweiten Vatikanischen Konzils über die heilige Liturgie, Lateinisch-deutscher Text mit einem Kommentar von Emil Joseph Lengeling*. Münster, 1985. 210.

¹³ LG 10.

¹⁴ BIERITZ, K.-H., *Das Wort im Gottesdienst*, Regensburg, 1990. 27.

¹⁵ II. JÁNOS PÁL, *Dominicae Cenaе*, apostoli levél, 1980. február 24., 9, AAS 72 (1980) 129–133.

az idézett dokumentumok alapján lépésről lépésre közelebb kerülünk az Egyházi Törvénykönyv szabályain kívüli liturgikus szolgálattevőkre vonatkozó liturgikus jogi normák értelmezési szempontjainak megértéséhez.

A liturgikus konstitúció két pontban is gondoskodik a krisztushívők eukarisztikus aktivitásáról, elsősorban a szentmise liturgiájában való tevékenyebb részvételi lehetőségeken keresztül: „*Hogy a tevékeny részvételt előmozdítsuk, meg kell tartani a nép imádságait, feleleteit, zsoltárénekeit, antifónáit, énekeit, valamint cselekedeteit, mozdulatait és testtartását: - de a szent hallgatást is a maga idején meg kell őrizni.*”¹⁶, valamint előre intézkedik a liturgikus könyvekben található liturgikus jogi normákkal kapcsolatos későbbi feladatokról, mely szintén az eukarisztikus cselekményben történő krisztushívői aktivitás előmozdítására hivatott: „*A liturgikus könyvek átnézése alkalmával gondosan kell ügyelni arra, hogy a rubrikák előre intézkedjenek a hívők szerepéről is.*”¹⁷ Ebben a zsinati kijelentésben különösen karakteresen fogalmazódik meg az a törvényhozói szándék, melyben a krisztushívői aktivitást nem a kísérletezés vagy a lelkipásztori kreativitás körébe utalja, hanem a liturgikus könyvekben szereplő „rubrikák”, azaz jogszabályok illetékesek a kérdés szabályozására, rajtuk keresztül pedig az egyház kánonjogilag kompetens vezetői, a liturgikus közösség képviselőiként. Az említett zsinati határozatokban szereplő, imént idézett két előírányzott probléma megoldásának érvényesülésével kapcsolatban a *Redemptionis Sacramentum* instrukció a következőképpen nyilatkozik: „*A tevékeny részvétel előmozdítása és megjelenítése érdekében a liturgikus könyveknek a zsinat szándéka szerinti, nemrég történt megújítása kedvezően érintette a nép akklamációit, a válaszokat, a zsoltározást, az antifónákat, az énekeket, valamint a cselekvéseket, vagyis a mozdulatokat és a testtartásokat, továbbá gondoskodott a szent csendnek a maga idejében való megtartásáról, a hívők számára is előírányozva részeket a rubrikákban.*”¹⁸ Ebben a nyilatkozatban az instrukció pontosan követi a liturgikus konstitúció szövegében szereplő krisztushívői aktivitással foglalkozó felsorolás *sorrendjét*, és jelzi, hogy mindaz, amit a liturgiáról szóló konstitúció előírányozott, a későbbi, zsinat utáni liturgikus jogfejlődéssel kapcsolatos reformérvényesülés kapcsán megvalósult.¹⁹

A liturgikus szabadság megfelelő alkalmazásával kapcsolatban az *Istentiszteleti Szent Kongregáció „Liturgicae instaurationes”* kezdetű instrukciója fogalmaz meg bizonyos liturgikus jogi alapszabályokat. Ebben kifejezetten kitér a résztvevők *szükségleteire* is. Az említett Egyházi Törvénykönyvön kívüli liturgikus dokumentum jelentős mértékben hozzájárul a felszenteltségben nem ré-

¹⁶ SC 30.

¹⁷ SC 31.

¹⁸ ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI FEGYELMI KONGREGÁCIÓ, *Redemptionis Sacramentum*, instrukció, 39.

¹⁹ MARÓTI G., *A Redemptionis Sacramentum instrukció mint a liturgikus jogalkotás dokumentuma*, Győr, 2006. 134.

szesült krisztushívők liturgikus szolgálatokkal kapcsolatos aktivitására vonatkozó kánonjogi szabályozás értelmezéséhez. Ez nem elsősorban a konkrét „cselekményekben” nyilvánítja ki az egyház Istent dicsőítő és hívőket megszentelő liturgikus alapszándékát (vö. SC 11) [a liturgikus szolgálattelvőkkel kapcsolatban sem], hanem a résztvevők lelki fejlődéséhez szükséges és szellemiségéhez jól alkalmazkodó liturgikus hagyományérvényesítés elvében:²⁰ „*bő tere nyílik a megfelelő alkalmazás szabadságának, azon az alapon, hogy a liturgikus szabályokban megállapított lehetőségek szerint minden egyes ünneplés alkalmazkodjék a résztvevők szükségleteihez, felfogásához, lelki felkészültségéhez és szellemiségéhez.*”²¹

XII. Piusz pápa felhívja a figyelmet arra a krisztushívői magatartásra, amely helytelenül egy szintre helyezi a felszentelésben nem részesült krisztushívő liturgikus cselekményekben való szolgálatát a felszentelésben részesült szolgálattelvők cselekményével. A *Mediator Dei* enciklikában az eukarisztikus áldozat és a felszentelésben nem részesült krisztushívők liturgikus szolgálatának összefüggéséről a következőképpen nyilatkozik: „*Az eucharisztikus áldozatot nem szabad a pap és az őt körülvevő nép 'koncelebrációjának' tekinteni e szó egyértelmű jelentésében.*”²² A liturgikus szolgálatok krisztushívői dimenziójának túlhangsúlyozása éppen olyan távol van teológiailag a II. Vatikáni Zsinat liturgikus szemléletétől, mint az esetleges *klerikalizáció* elvén történő szolgálattelvői magatartást sugalló elvek hangoztatása.²³ A liturgikus cselekményeknél való közreműködés éppen ezért nem pusztán egy kánonjogilag meghatározandó szabályrendszer pontos érvényesítése, hanem annak a ténynek a tudomásul vételét is feltételezi, hogy a liturgikus jogi normák figyelembevételének isteni jogi alapon kötelező alpszemléletét az a gondolat határozza meg, amit pl. az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció a *Varietates legitimae* instrukcióban a következő szavakkal határoz meg: „*Be kell látni, hogy az Egyház nem emberi akarattól jön össze, hanem Isten hívja össze a Szentlélekben, és hogy az ő ingyenes meghívására válaszol a hit által.*”²⁴ Az Egyházi Törvénykönyvön kívüli liturgikus jogforrások ezt a mérsékelt és a római liturgia racionális, ugyanakkor spirituálisan gazdag és kreatív szabadságát megjelenítő következetességét

²⁰ Az énekek, a dallamok, a könyörgések és a bibliai olvasmányok kiválasztása, a felszentelésben részesült krisztushívők részéről a homília elmondása, a hívek könyörgésének összeállítása, az „intelmek” időnkénti előadása és a templomépület egyes alkalmakra való feldíszítése során bőséges választási lehetőség áll a liturgikus szolgálattelvők, illetve a krisztushívők rendelkezésére ahhoz, hogy minden ünneplés változatosabb legyen és ezáltal a liturgikus hagyomány gazdagsága is világosabban kifejezésre juthasson.

²¹ ISTENTISZTELETI SZENT KONGREGÁCIÓ, *Liturgicae instaurationes*, instrukció, 1, AAS 62 (1970) 695.

²² XII. PIUSZ, *Mediator Dei*, enciklika, AAS 39 (1947) 553.

²³ HÄUBLING, A., *Liturgiereform. Materialien zu einem neuen Thema der Liturgiewissenschaft*. In: ALw 31 (1989) 437–491. 446.

²⁴ ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI FEGYELMI KONGREGÁCIÓ, *Varietates legitimae*, instrukció, 22, AAS 87 (1995) 297.

tükrözik a liturgikus szolgálatokkal kapcsolatos esetleges krisztushívői feladatlehetőségekkel és érvényesülésükkel összefüggésben.²⁵

A liturgikus szolgálattelvőkre vonatkozó Egyházi Törvénykönyvön kívüli egyik legfontosabb, speciális liturgikus normákat tartalmazó jogforrás, II. János Pál „*Ecclesia de Eucharistia*” kezdetű enciklikája, melyben a II. Vatikáni Zsinat utáni, liturgikus szolgálattelvőkkel kapcsolatos helyi és általános problémákra reagálva kifejti, hogy a felszentelésben részesült liturgikus szolgálattelvői jelenség az egyházban alapvetően ajándék, és nem a közösség saját erejének köszönhető, ezért a közösség liturgikus cselekményekben csak megfelelő előjáró vezetésével képes valódi liturgiát megjeleníteni és ünnepelni: „(...) a papok által bemutatott Eukarisztia olyan ajándék, amely alapvetően meghaladja a közösség hatalmát (...). Az Eukarisztia ünneplésére összegyűlő közösségnek feltétlenül szüksége van egy őt előljáróként vezető (praesidens) felszentelt papra ahhoz, hogy valóban eukarisztikus közösség lehessen.”²⁶ A *Redemptionis Sacramentum* instrukció az *Ecclesia de Eucharistia* enciklika nyomán egy megoldást kíván nyújtani az utóbbi években megjelenő félreértésekből és problémákból származó liturgikus jogi és ekkleziológiai feszültség orvosolására. A megoldás lényegét a közös akaratban fogalmazza meg: közös akarat kell hozzá, hogy minden kétértelműséget el tudjunk kerülni e tekintetben, és hogy ellenszert találjunk az utóbbi időben keletkezett problémákra.

ÉLETRAJZI ADATOK: A szerző 1978-ban Sopronban született, 2002-ben szentelték pappá Győrben. Lelkipásztori állomáshelyei: Győr, Komárom, Ásványráró, Iván, ahol jelenleg 2008-tól plébános. Teológiai tanár, bírósági püspöki helynök. Teológusi diplomáját 2002-ben, kánonjogi diplomáját 2005-ben szerezte. Kánonjogi PhD-át 2008-ban védte meg. A Győri Hittudományi Főiskolán liturgikát és metodológiát tanít. Publikációi: 5 könyv, 3 tankönyv, legutóbb „*Tudományelméleti és kutatómódszertani alapismeretek*” címmel jelent meg könyve (Bp. 2009). Kutatási területei: liturgiátörténet, liturgikus jog, kutatómódszertan. (E-mail: dotaare@freemail.hu)

²⁵ Csakis kellő óvatossággal és liturgikusan megfelelően képzett közösségi háttérrel rendelkező lelkipásztori helyzetben használhatók az olyan kifejezések, mint *communitas celebrans* (vagy „*celebrating assembly*”, „*asamblea celebrante*”, „*assemblée célébrante*”, „*assemblea celebrante*”) [‘ünneplő közösség’], nehogy egyes krisztushívői feladatokat túlhangsúlyozó, liturgiához vonzódó körök olyan következtetést vonhassanak le ebből a kifejezésből, mintha ők egy azonos szinten érintkeznének a liturgikus cselekmények anabatikus, és kánonjogilag is karakterizált lényegével (*Isten dicsőítése és az emberek megszentelése* [vö. SC 11.]), mint a felszentelést nyert liturgikus szolgálattelvők. (vö. ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI FEGYELMI KONGREGÁCIÓ, *Redemptionis Sacramentum*, instrukció, 42.)

²⁶ II. JÁNOS PÁL, *Ecclesia de Eucharistia*, enciklika, 29, AAS 95 (2003) 453.

ANDREAS POSCHMANN

A láthatatlan elképzelése

A liturgikus könyvek kialakításáról és formai megjelenítéséről

„Minden látható tárgy azért állítatott a szemünk elé, hogy jelölje és elmagyarázza a láthatatlan dolgokat, és a szem által szimbolikus, azaz képi módon tanítson bennünket... *A látható dolgok szépsége a láthatatlanok szépségének képe.*”¹ A „Die Zeit” című hetilap 2009 húsvétján egy 8. századi, kézzel festett könyvvel illusztrálta egyik cikkét. A híres Lindisfarne-i evangéliumos könyv egy részlete volt látható. A könyv 259 darab 340x245 mm nagyságú, gondosan kidolgozott borjúbőrből készült pergamen fólión tartalmazza a négy evangélium latin szövegét Szent Jeromos Vulgatájából. A legrégebbi fennmaradt és különösen értékesen díszített könyvek között számos olyan kézirat található, mint ez, melyeket a szentmise ünnepléséhez készítettek. Mind a mai napig kiemelkedő bizonyítékai koruk magas művészi és esztétikai színvonalának.

Nyilvánvaló, hogy a liturgikus könyvek külső megjelenítése nagy figyelemnek örvendett és örvend ma is: „Kezdetben volt az Ige” (Jn 1,1). A keresztény hit középpontjában nem a kép áll, mint sok más vallás esetén, hanem az Ige. Az Újszövetség első szava a „biblos”, „biblos geneseos”, latinul „liber generationis”, németül „Buch des Ursprungs Jesu Christi” (magyarul: „Jézus Krisztus nemzetségtáblája, aki Dávidnak, Ábrahám fiának a fia” Mt 1,1). A keresztény liturgia alapja a könyvek könyve, a Biblia. A Biblia a liturgikus könyv „par excellence”. A liturgia kibővült formájában találkozhatunk vele ma evangéliumos könyvként (a négy evangélium olvasható benne), vagy evangelisztáriumként (tartalmazza a perikópákat, vagyis az egyházi év minden napjára előírt evangéliumi olvasmányokat), vagy lekciónáriumként (olvasmányos könyvként), az összes bibliai olvasmány perikópáival.

A szentmise során az összegyűlt közösség Isten gyógyító jelenlétét ünnepli. A bibliai szövegek felolvasása prófétai cselekedetté, eseményé válik. A könyv közvetítésével a kinyilatkoztatás jelenében megelevenedik a múlt, és ezzel egyidejűleg megnyílik az új ígélet horizontja. Itt kezdődik a jövő.

¹Szentviktori Hugó: *Expositio in Hierarchiam coelestem* II, (Kommentár Dionysius Mennyei hierarchiájához).

■ „A MENNYEI VALÓSÁGOKAT JELEZZÉK ÉS TÜKRÖZZÉK”

A liturgikus ünneplés megjelenési formájában is kifejezésre kell jutnia ennek a célnak, hiszen a forma nem csak egy, az ünnep tartalmához külsőleg hozzáadódó, elhanyagolható dolog. Az emberi cselekvés minden tartalma egy formához kapcsolódik. A liturgia ünnepi megjelenítése nem választható el az ünnep tartalmától. A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója ezért elvárja, hogy „az istentisztelethez tartozó tárgyak igazán méltóak, ékesek és szépek legyenek, s valóban a mennyei valóságokat jelezzék és tükrözzék”.²

A liturgiának mint jelek és szimbólumok általi cselekedetnek szüksége van az esztétikai kifejeződésre. A Szentírást magasra emelve hozzák be a bevonuláskor, és az ige liturgiájának csúcspontján, az evangélium hirdetésekor különböző jelekben fejezik ki az iránta való tiszteletet: körmenettel kísérik az ambóhoz, gyertyákkal és tömjénfüsttel körülvéve. Az incenzálás és a könyvre adott csók még egyszer jelzi a különös jelentőséget. Az evangéliumos könyv külső megjelenése is rangjára utal: a reprezentatív méret és az értékes kötés is a liturgia ünnepélyességét fokozza. Vannak közösségek, ahol az ünnepi evangéliumos könyv jelentőségét a különleges kötéssel még inkább hangsúlyozzák. Így a könyv egyedi művészi alkotásként látható kifejezési formát kölcsönöz az ige liturgiájának csúcspontjához, és a liturgia megértését támogatja azáltal, hogy a mindennapokat ünneppé lényegíti át.

A könyvek megjelenési formája tehát esztétikailag nem öncélú. Illőnek kell lennie a liturgia ünnepléséhez. Differenciált tartalmuk és használatuk megkívánja a formai megjelenés fokozatait. Ez akkor válik igazán érthetővé, ha tudatosítjuk magunkban, hogy a liturgikus könyvek használata csak fokozatosan terjedt el.

■ A KÖNYV SZÜKSÉGESSÉGE ÉS AZ ÍRÁSOS SEGÉDLETEK KELETKEZÉSE

A mai értelemben vett liturgikus könyvek nem léteztek mindig a liturgiátörténet során. Még ha az Újszövetségben található is olyan szövegek és imádságok, amelyeknek megvolt a „helye” a korai egyház istentiszteletre összegyűlt közösségének életében, azért megállapíthatjuk, hogy hosszú időközön át a liturgia során az imaszövegek megfogalmazása az előljáró karizmájára volt bízva. A Szent Jusztin vértanútól (†165) származó vasárnapi eucharisztia-ünnep ábrázolása egyetlen könyvként a Szentírást említi. Ez azt a benyomást kelti, hogy az imádságokat és hálaadásokat mindig csak az adott ünnepen fogalmazták

² SC 122.

meg. De hamarosan megjelentek az ünneplés írásos segédletei is. A 3. század elejéről származó, Római Hippolytusnak tulajdonított egyházi rendtartás már egy írásban rögzített liturgikus szöveget ajánl az eucharisztia ünnepléséhez, egy anaforát, az ún. Hippolytus-féle kánont. Valójában ott az olvasható, hogy a püspöknek nem kötelező ugyanazokat a kifejezéseket és szavakat használnia, hanem képességei szerint imádkozhat. A messzemenő szabadság ellenére ez az egyházi rendtartás már az átmenetre utal a teremtő improvizációból a liturgia szabályozása felé – az írásban való rögzítés felé. Ehhez liturgikus könyvek szükségeltettek. Ezek segítették az előljárót és biztosították az ortodoxiát (igazhitúséget), őrizték a hagyományokat és szolgálták az objektivitást. Így különféle könyvtípusok sokasága alakult ki a különböző ünnepekhez és a különféle szereposztásokhoz.

■ ÚJABB LITURGIKUS KÖNYVEK

2001-ben a német nyelvterületen működő Liturgikus Bizottságok Nemzetközi Munkaközösségében³ a liturgikus könyvek művészi megjelenítéséről tárgyaltak. A téma a Német Püspökkari Konferencia Liturgikus Bizottságának „Egyházi építészet és szakrális művészet” elnevezésű, időközben megszüntetett munkacsoportjának⁴ kezdeményezésére került napirendre. Ugyanis egyházi körökben egyre erősödött az a kellemetlen érzés, hogy a német nyelvű liturgikus könyvek formai megjelenítése harminc éve semmit sem változott. Más nyelvterületeken, különösen Franciaországban, nagy feltűnést keltettek a magas színvonalú művészi igényességgel megjelentetett új liturgikus könyvek. További aktualitást kapott a téma azáltal is, hogy 2001-ben megjelent a *Liturgiam authenticam* fordítási instrukció, amely az összes liturgikus könyv átdolgozását írja elő. Dr. Friedhelm Hofmann, az akkori kölni segédpüspök vezetésével egy kis munkacsoport kezdett el tevékenykedni az IAG megbízásából, és a liturgikus könyvek külső megjelenésével kapcsolatban egy zártkörű, meghívásos pályázatot hirdetett olyan szakemberek közreműködésével, akik a könyvtervezés, a könyvkötészet, a tipográfia és a layout területén dolgoznak. Mivel következő liturgikus könyvként „A gyermekkeresztelés szertartása”⁵ című mű új kiadását tervezték, a pályázati munkák is erre vonatkoztak. Ezen kívül kilátásba helyezték még további liturgikus könyvek és egy új ima- és énekeskönyv megjelentetését is. 2003 őszén a zsűri a meghívott pályázati

³ IAG – Internationale Arbeitsgemeinschaft der liturgischen Kommissionen.

⁴ AKASK – Arbeitsgruppe „Kirchliche Architektur und sakrale Kunst”.

⁵ Die Feier der Kindertaufe.

résztevők nyolc tervezetét értékelte. Három elismerést és egy második díjat adtak ki. Az eredmény arra utal, hogy a professzionális könyvkészítők számára is mennyire összetettnak mutatkozott a feladat.

■ A FUNKCIÓ BETÖLTÉSE ÉS A GYAKORLATI HASZNÁLHATÓSÁG

Az evangéliumos könyv esetén a hangsúly a reprezentatív célon volt a könyv tervezése során, a többi liturgikus könyvnél azonban arra figyeltek, hogy a könyv formája betöltse funkcióját és a gyakorlatban jól használható legyen. Ezek a könyvek nem a tisztelet tárgyai, hanem – szinte azt is mondhatnánk: csupán – csak segítségek az ünnep lebonyolításában. Az új előírás mégis azt tartalmazza: „A könyveket, amelyek révén a liturgikus szövegeket a néppel együtt vagy az ő számára nemzeti nyelven mondják, olyan méltóság jellemezze, hogy maga a könyv külseje is ébresszen nagyobb tiszteletet a hívekben Isten igéje és a szent dolgok iránt.”⁶

Az előbb említett pályázat keretében javaslatokat vártak a betűtípusra, melynek a liturgikus könyv méltóságához megfelelőnek és jól olvashatónak kell lennie. A szedésnek a különböző szövegfajtákat (imádságok, olvasmányok, szabad beszéd, rubrikák stb.) az ünnepen betöltött jelentőségüknek megfelelően kell optikailag tagolnia. A tartalomra és a liturgikus könyv teljes kivitelezésére tekintettel kellett a grafikai hangsúlyokat meghatározni. Kifejezetten kívánatosak voltak az illusztratív, grafikai vagy művészi elemek a kötésen, a címdoldalon és a fejezetek elején. A papírválasztásnál a tartósságra, a szennyeződések taszítására, a jó tapadósságra kellett figyelni, valamint arra, hogy ne legyenek áttetszőek a lapok. Ugyanez vonatkozott a kötésre is.

Egy bizonyos betűtípus kiválasztása, a szövegmenyiség elrendezése az oldalon, a színhasználat, a papír vastagsága és tónusa, a kötés mérete és anyaga mind – gyakran nem is tudatosuló – esztétikai hatást gyakorolnak az olvasóra, és befolyásolják egyben a könyv funkcióját és használatát is. Külön nehézségeket okoz a könyvvel szemben támasztott jogos igények sokasága. A betűk legyenek megfelelően nagyok és jól olvashatók. Ugyanakkor a könyv mérete még kezelhető nagyságú legyen. A könyv terjedelme a latin mintából adódik – kiegészítve természetesen az adott nyelvi sajátosságokkal és bővítésekkel. Több helyet igényel a felolvasandó sorok tagolása, ugyanígy a különböző nyelvi variációk nyomtatása, melyek a könnyebb olvashatóságot hivatottak szolgálni: például szövegek egyes és többes számban attól függően, hogy egy vagy több gyereket keresztelnek, vagy a német nyelv esetén hímnemű

---

⁶ Liturgiam authenticam, 120.

Danach fragt der Zelebrant Eltern und

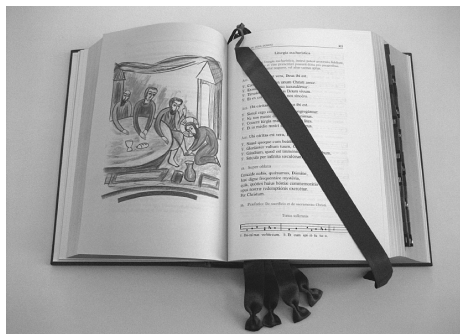
**Z: Glaubt ihr an Gott,
den Vater, den Allmächtigen,
den Schöpfer des Himmels und
Eltern und Paten: Ich glaube.**

vagy nőnemű alanyra írt szövegek férfi vagy nő temetése esetén. De a bizonyos betűtípusok és az abból adódó szóképek ismerete is befolyásolja az olvashatóságot, éppen úgy, ahogy a megszokott tagolási és utalási rendszerek is. Ezért a szertartáskönyvek új generációjánál az évtizedek óta bevált *Adamas-Antiqua* betűtípust használják enyhén revidéált formában. A rubrikáknál ezt a talpnélküli *Quaadraat Sans* típussal kombinálták.

■ „NEMES EGYSZERŰSÉG”

A tipográfia mellett azonban nem alábecsülendő szerepet játszanak a szöveg megelevenedésében a könyv további külső jegyei is: a könyvtest mérete, vastagsága és súlya, a papír és a kötés anyagának tapintása és színe, az előzőkoldal és olyan apró részletek, mint például a szegőszalag és a könyvjelzőszalag. A könyv esztétikus megjelenése is az új fordítási instrukció egyik törekvése: „A borító rajzolata és a könyv belsejének illusztrációi ugyancsak egyfajta nemes egyszerűséget sugározzanak, és kizárólag olyan stílusban készüljenek, amely az adott kulturális kontextusban egyetemes és maradandó vonzerőt képvisel.”⁷

Az instrukció hangsúlyt helyez a minőségre, de nem bátorodik a külső megjelenés szabályait konkrétan előírni. Mivel számos liturgikus könyv autentikus latin kiadása már jóval több, mint 30 évvel ezelőttre nyúlik vissza, nem is lenne túl sok értelme egy ilyen stilisztikai meghatározásnak, és a zsinat korszerű megjelenítési törekvésének is ellentmondana.⁸

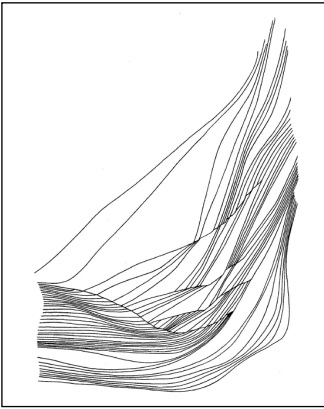

A *Missale Romanum* új kiadásának grafikai megjelenítéséről készült másolat, mely 2002-ben harmadik autentikus kiadásként, latin nyelven jelent meg, a német nyelvű terület kulturális kontextusában aligha képviselné a megkívánt „egyetemes és maradandó vonzerőt”.

⁷ Lit. authent. 120.

⁸ SC 21.

Hasonlóan a misekönyv és az olvasmányos könyv német nyelvű kiadásaihoz a gyermekkereszteléshez készült legújabb liturgikus könyv elő- és hátoldalait is egyenrangúan kezelik, mivel a használat során mindkettő egyidejűleg látható. A könyv háromdimenziós tárgyként elevenedik meg. A kötés grafikája eléggé visszafogott, egyszerű, de mégis eleven vonalakkal áll, melyek elől függőlegesek, a hátoldalon vízszintesek. Ezek nem egyenesen futó vonalak, hanem hullámzóak, amelyek a becsukott könyv esetén – gondolatban egymásra fektetve és egymásba szöve – keresztezik egymást, és egy négyzetet képeznek, amely textilszerű struktúrával köti be a szöveget. Az információt szolgáltató cím a könyv gerincén található. Ehhez – segítségképp a könyv megtalálásához – egy könnyen érthető színskánont is kialakítottak a kötésanyag színeiből: kékes tónus a keresztséghez, piros a bérmáláshoz, fekete a temetéshez...

A német nyelvű liturgikus könyvekben eddig nem voltak grafikus illusztrációk. A Németország és Ausztria Liturgikus Intézetei által 2004-ben publikált „Igeliturgia” (Wort-Gottes-Feier) című szertartáskönyvben azonban, amely méretben és kidolgozottságban megfelel a gyermekkeresztelés szertartáskönyvének, tagoló elemként felhasználtak néhány rajzot.⁹

■ KÖNYVEK A LITURGIA SZÁMÁRA – ISTEN ÉS EMBER AKARATÁBÓL

Albert Gerhards bonni liturgiatudós szerint a liturgia ugyan rá van szorulva a könyvre, de nem szükségszerű, hogy az különlegesen pompás művészi kivitelezésű legyen. Ugyanakkor legalább két okot is meg tudunk nevezni, amelyek az istentiszteleti könyvkultúra intenzív ápolása mellett szólnak: egy doxológiai és egy pedagógiai. A doxológiai ok, hogy minden, ami az istentisztelethez tartozik, Isten dicsőítő imáadásának jele. „Pedagógiai” pedig azért, mert a könyv megjelenési formája „hitiskolaként” irányul a liturgikus dimenzióra. Az út a misztagógia liturgia-specifikus „módszere”. A könyvvel való tisztelt-

⁹ Benedikt Werner Traut munkáiról van szó. Tusrajz, Benedikt Werner Traut, Gundelfingen/Breisgau, in: *Wort-Gottes-Feier*, Trier, 2004, 8.

teljes bánásmód átélésekor erősödik annak tartalmának értékelése, megítélése is. A könyvkultúra ápolása tehát nem l'art pour l'art dolog, hanem Isten- és ezzel egyidejűleg emberszolgálat.

Fordította: Bognár Eszter

ÉLETRAJZI ADATOK: A szerző 1964-ben született, 1985–89-ig filozófiát és teológiát tanult az erfurti főiskolán. 1990-1993 között végezte a westfáliai Wilhelms-Universität doktori iskoláját Münsterben. Disszertációját egy liturgiátörténeti témából írta (A lipcsei Oratórium). 1993 óta dolgozik a trieri Német Liturgikus Intézetben, a Német Püspök-kari Konferencia alkalmazottjaként. A lelkipásztori-liturgikus, az építészeti, a szakrális művészet és a különféle pályázatok, valamint egyházi kiállítások felelőse. Szerkesztője a német nyelvterület egységes liturgikus kiadványainak.
(E-mail: poschmann@liturgie.de)

SZABÓ LÁSZLÓ

Elvesző ünnepeink

Az ünneplés az emberi élet egyik alapvető tényezője.¹ Az embernek ősidők óta elemi igénye volt, hogy bizonyos napokon kiemelkedjék a hétköznapi szürkeségéből. Ez a vallási életnek is nélkülözhetetlen eleme, ami az egyes vallásokban különböző formákban jelenik meg. Így volt ez az Ószövetségben és hasonlóképpen így van az Újszövetségben is. Ez utóbbiban az ünnepek prototípusa a vasárnap (elsősorban Húsvétvasárnap) lett. Az elmúlt két évezredben az Egyház tradíciója gazdag változatosságban alakította ki az ünnepek rendjét. A megtestesülés és a megváltás ünnepkörének kialakulása az első évezred közepéig befejeződött, és nagyjából az egyházi év első felét tölti ki. A második évezredben létrejött, bár gyökereiben már az első évezred második felében is felbukkanó ünnepeink inkább egyes hittitkokat vagy szent személyeket ünnepelnek. Ilyen kiemelkedő ünnepek – az ünnepkörök részeként vasárnapra áthelyezett Vízkereszt (Urunk megjelenése) és Áldozócsütörtök (Urunk mennybemenetele) ünnepe mellett – az Úrnapja, Péter-Pál napja, Nagyboldogasszony ünnepe, Mindenszentek ünnepe és a Halottak napja, végül legújabban Krisztus Király ünnepe, vagyis főként az évközi idő ünnepei. Az ünneplésnek két lényeges eleme mindig világos volt: az egyik a liturgikus áldozatban való részvétel, a másik a megterhelő munkától való megpihenés „az Úr napján”.² A nyugati társadalmakban attól kezdve, hogy az Egyház a katakombákból a felszínre került, a két tényező összekapcsolódott, és a vasárnap formájában egymást erősítette.

■ VESZÉLYBEN A VASÁRNAP!

Ahogy a társadalom egyre inkább laicizálódott, a két elem is mindinkább szétvált, ami részben a hétköznapi és a vasárnapok közötti különbség elmosódásához, részben pedig a munkaszüneti napok vallási jellegének elhalványulásához vezetett. Az Egyház a Tízparancsolatnak megfelelően (ld. Kiv 20,2–17) az

¹ Ld. MOHAY Tamás: *Töredékek az ünnepről* (Magyar esszék sorozat), Nap Kiadó Bp., 2008, 5–18.

² Igen olvasmányosan és teológiai pontossággal fejti ki a témát II. János Pál: *Dies Domini* kezdetű apostoli levele a vasárnap megszenteléséről. SZIT Bp., 1998.

Úr napjának megszentelését már a korai időkben szigorúan („halálos bűn terhe alatt”) előírta. Az ötven abitinai vértanúnak Carthagóban azért kellett meghalnia, mert megvallották Diocletianus bírósága előtt: *sine dominica esse non possumus*, „nem élhetünk vasárnap nélkül”.³ Az Egyház azonban tagjainak üdvössége érdekében mindig figyelembe vette a társadalomban uralkodó körülményeket, és szükség esetén különböző könnyítéseket engedélyezett, anélkül, hogy a parancs alapvető követelményéből engedett volna. Valóban, még a kommunista diktatúra keserves évtizedeiben is, a hívek általában találtak módot a parancs lényegének teljesítésére, ha pedig külső kényszerítő tényezők ezt megakadályozták, automatikusan felmentődtek alóla (merthogy Isten nem parancsol lehetetlent).⁴

A külső nyomás enyhülésével azonban a régi fegyelem nem állt helyre, sőt a fellazulás az egyházi hatóságok előzékeny közreműködésével erőteljesen folytatódott. Ennek nyilvánvaló jele volt hazánkban is, akárcsak sok nyugati országban, hogy éppen a politikai enyhülés kezdő éveiben a felsorolt ünnepeket vagy vasárnapra helyezték át, vagy „tanácsolt ünneppé” nyilvánították.⁵ Ennek következtében ezen ünnepek vagy a vasárnapok amúgy is ünnepelt, megszokott sorába olvadtak be, vagy jelentéktelen napokká süllyedtek. Pedig az ünnepek nemcsak a liturgikus év második felét színesítették, hanem dogmatikai vagy történelmi szempontból is fontosak. Mindehhez erősen hozzájárult a II. Vatikáni Zsinat sok szempontból igen üdvös, de nem kevés szempontból határozottan káros liturgikus reformja is. Így többek között eltörölték pl. az „évnegyedes böjtöket”,⁶ éppen akkor, amikor az Egyháznak egyik leg súlyosabb problémájával, a papi hivatások drámai csökkenésével kellett szembenéznie. Ezek a bűnbánati napok ugyanis többek között a papszentelés és a papság jelentőségének kiemelt alkalmai voltak. Megszüntették a vigíliákat és nyolcadokat, amelyek egyes különlegesen nagy ünnepek jellegzetességei voltak (előkészítették és meghosszabbították legalábbis a liturgikus ünneplést), és lényegében eltörölték az ünnepek közötti rangbeli különbségeket. Hány laikus hívő veszi észre a főünnep és ünnep közötti különbséget, amikor a legtöbb

³ *Martyrologium Romanum*, február 12.

⁴ Idézhetnének akár Szent István törvényeit is. Vö. KIRÁLY Ernő: *A keresztény élethivatás*, SZIT Bp., 1982, 343–344. Ld. még: Dobszai László: *Ünnepeinkért in: Jegyzetek a liturgiáról*, Új Ember Kiadó Bp., 2001, 167–169.

⁵ Furcsa, hogy a Vatikán területén az ünnepek megmaradtak korábbi helyükön, Olaszországban, tehát Róma többi templomaiban viszont áthelyeződtek (így Áldozócsütörtök, Úrnapja stb).

⁶ A Kántorböjtök, Évnegyedes böjtök Könyörgő napok és Évnegyedes idők lettek VI. PÁL pápa *Mysterii Paschalis* motu propriója, „Egyetemes szabályok a liturgikus évről és naptárról” értelmében, 1969. febr. 14, 45–47. Vö. Rupert BERGER: *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, (LLL) Vigilia 2008, 129–130.

templomban alig van különbség a szentmise bemutatásának formájában, a liturgikus ruhák, a tömjénezés, a templomi világítás tekintetében? Ma már alig lehet különbséget találni *missa lecta* és *missa solemnis* között, holott azelőtt a legkisebb faluban is minden évközi vasárnap (évente harmincnégyszer) szárnyalt legnagyobb titkunk, a Szentháromság csodálatos tömörségű és megkapó szépségű prefációjának gregorián éneke. Liturgiánk e tekintetben elszürkült és hasonult a protestánsok sokszor csak igeliturgiát tartó ünnepléséhez.

Mielőtt azonban elveszett ünnepeinkkel közelebbről is foglalkozzunk, figyeljünk fel „a vasárnap elvesztésére”. A Katolikus Egyházban a vasárnap megünneplése mindig a szentmiseáldozaton való részvételhez volt kötve. Minden igazi vallás lényegéhez tartozik az áldozat, vagyis az az aktus, amellyel a teremtmény elismeri abszolút függését Teremtőtől. A Katolikus Egyházban az egyetlen áldozatot a megtestesülésben testvérünkkel lett Egyszülött Fiú mutatta be a Szentlélek által mennyei Atyjának egyszer s mindenkorra, és ennek a megújítása (nem megismétlése) történik minden szentmiseáldozatban.⁷ A mi részvételünk ebbe az áldozatba kapcsolódik bele önmagunk felajánlásával. A megkeresztelt katolikus hívőnek óriási kiváltsága és egyben elemi kötelessége ebben részt venni. A hívőnek e heti fél vagy egy óras elfoglaltság nem lehet unalmas időtöltés, sem fölösleges idővesztés, sem az Isten iránti leereszkedő szívesség, hanem teremtményi voltából eredő abszolút következmény. Erre természetesen nevelni kell a híveket, ez azonban szinte teljesen elmarad. Mikor hallunk manapság buzdítást a vasárnap megszentelésére és a szentmiseáldozat központi szerepének méltatására a heti, vasárnapi homíliákban? Holott aki a mindenséget rendezett egészében kozmoszként, és abban az embert mint ténylegesen beleszótt teremtményt elfogulatlanul szemléli, annak nem lehet kétséges saját teljes teremtményi volta, ennek elismerése pedig az áldozat bemutatásában, vagyis a Jézus Krisztus áldozatába való bekapcsolódásban nyilvánul meg.⁸

A szentmisén való részvétel természetesen nemcsak a Krisztus áldozatában való részvételt jelenti, hanem annál többet, hiszen ott viszonzást is kapunk. A szentmise tanító részében, az olvasmányokban és a homíliában ismeretekhez jutunk az üdvtörténet nagy eseményeiről az Egyház rendkívül gazdag tudástárából, valamint eligazításban részesülünk a keresztény életvitel alapvető kérdéseiben. A szentáldozásban pedig ehhez mérhetetlen kegyelemben része-

⁷ Ld. A Katolikus Egyház Katekizmusa, SzIT Bp., 613-618. pontok.

⁸ Ld. II. JÁNOS PÁL: *Ecclesia de Eucharistia* kezdetű enciklikáját, SzIT Bp., 2003. Bő dogmatikai kifejtéséhez ld. Gerhard-Ludwig MÜLLER: *A katolikus dogmatika*, Kairosz Bp., 2007, 680-681. Ki ne gondolna szívesen Teilhard de CHARDIN: *Mise a világ felett* című elmélkedésére, ám ide kívánczik még NYÍRI Tamás: *A szentmiséről* (Prédikációk, 1966-67), Nyíri Tamás Alapítvány 62. kiadvány Bp., 2010, 1-4.

sülünk a Krisztus életébe történő bekapcsolódás által, úgy, hogy „élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem” (Gal 2,20).

Ha mindezt megfontoljuk, az olyan nevetséges kifogások, hogy nincs időm erre, hogy én a magam módján vagyok vallásos, hogy a természetben jobban megtalálom Istent, és számtalan más divatos szöveg, szót sem érdemelnek. Túrhetetlen megalkuvást jelent, ha bűnös közömbösséggel vesszük tudomásul, hogy bár Magyarországon, az elmúlt idők ateista propagandája ellenére a lakosság több mint a fele még mindig katolikusnak vallja magát, a megkeresztelteknek azonban csak kicsiny tört része vesz részt a vasárnapi szentmiséken. (Hasonló a helyzet, sajnos, a világ számos más pontján!) Minden újraevangelizálásnak tehát azzal kellene kezdődnie, hogy visszaadjuk a „vasárnap becsületét”. Mert lehet ugyan rossz katolikus valaki annak ellenére, hogy minden vasárnap részt vesz a szentmisén, de nem lehet jó katolikus az, aki bár teljesítené a „szeresd felebarátodat!” parancsát, de nem vesz részt rendszeresen az Újszövetség szeretétáldozatában: „szeresd Uradat, Istenedet!” A főparancs két része ugyanis Jézus tanítása és a hit belső logikája szerint szétválaszthatatlan. Pál apostol magas fokú követelményei a szentmisében kapott kegyelem nélkül teljesíthetetlenek!

Ha a kérdést pusztán profán szempontból nézzük, akkor is megfontolandó: melyik világi szervezetben kötelessége a tagoknak hetente egy órát megfelelő tevékenységgel tölteni úgy, hogy ehhez hathatós segítséget és ajándékot is kapnak? Az ilyen együttműködés az egyénnek és a közösségnek elengedhetetlen érdeme és érdeke.

A vasár- és ünnepnap megszentelésének másik eleme a teremtmény megpihenése, amint Isten is megpihent a „hetedik napon” (Ter 2,2). E rendkívül nehéz kérdésnek részletezése azonban meghaladja ezen írás kereteit. Itt csak annyit jegyzünk meg, amit egyébként valamennyien tudunk: „a vasárnap veszélyben van!” Az természetes, hogy egyre bonyolultabb társadalmunkban vannak olyan szolgáltatások, intézmények és üzemek, amelyek folyamatos működtetése a köz érdekében szükséges. A nagy paphiány következtében is egyre kevesebb alkalom van a szentmisén való részvételre. Egyre többen utaznak olyan helyekre, ahol ez eleve nem lehetséges. De egyre több a korlátlanul (vagyis szükségtelenül), tehát éjjel-nappal nyitva tartó üzlet, ami a kereskedelmi nyereségen kívül csak a rendetlen és gondatlan emberek hanyagságát fokozza.⁹ A nagyobb jólét és a fokozottabb fogyasztás biztosítása érdekében az

---

⁹ Vö. A közelmúltban a bécsi főegyházmege kezdeményezést tett a vasárnap méltóságának, nyugalmának helyreállítására. XVI. Benedek pápa is erről beszélt 2007. szeptember 9-én, a Stephansdombon tartott homíliájában: „A mai modern időben a vasárnap egyre inkább csupán a szabadidőt jelenti sokak számára, amire valóban szükség is van. De ha a szabadidőnknek nincs meg az a központja, amely az Egészre, a dolgok értelmére irányítja a figyelmünket, akkor a szabadidő üressé vá-

emberek jelentős része vasárnap is (vagy éppen akkor) látástól vakulásig gür-cöl, sőt másokat is dolgoztat. A szombat munkaszüneti nappá nyilvánítása következtében a világi ünneplések súlypontja erre tolódott át, a vasárnap pedig az ezen tevékenységek okozta fáradalom kipihenésére szolgál. És az a lehetőség, hogy nyomós okból a vasárnapi miserészvételi kötelességnek már szombaton este is eleget lehet tenni, szintén jelentősen fokozta a vasárnap deszakralizálódását, hiszen sokan azért járnak előesti szentmisére, mert „ezzel el van intézve a dolog”. A szokásos „modern lelki tükrökben” (pl. Éneklő Egyház) a „szentmise-hallgatási, ill. részvételi kötelezettség” alig tűnik ki, és annak súlyos jellege még a nyomtatásban vastag betűs vagy dőlt betűs jelzéssel sincs kiemelve.

■ MUNKANAPRA ESŐ ÜNNEPEINK

Mit jelentenek ezek után a bevezetésben említett elveszőben lévő ünnepek? A vasárnapra áttett ünnepek sorában Krisztus titkának fontos eseményeit ünnepeljük. *Vízkereszt* (Urunk megjelenésének ünnepe) a Názáretben megtestesült és Betlehemben megszületett Jézusnak az egész teremtett világ előtti bemutatkozását állítja elének. Ezt fogalmazza meg a nap könyörgése: „Istenünk, te a mai napon a betlehemi csillag fényével vezetted a nemzeteket, és kinyilatkoztattad nekik Egyszülöttedet...”.¹⁰ *Áldozócsütörtök* (Urunk mennybemenetelének ünnepe) Jézusnak a mennybe történő visszatérését, vagyis a megváltás egyetemesé válását ünnepli. Utólérhetetlen pontossággal fogalmaz az ünnep prefációja (I): „Urunk Jézus, dicsőséges Királyunk, aki a bűnt és a halált legyőzte, és az angyalok csodálatára felment a mennybe...”.¹¹ Mindkét ünnepnek kozmikus jellege van, amit a harmadik vasárnapi ünnep (amely eredetileg is vasárnapra szánt ünnep volt), *Krisztus Király ünnep*e még hangsúlyosabban jelez az egyházi év végén. Megint csak a nap könyörgése fogalmaz kristálytisztán: „Mindenható Istenünk, te öröktől fogva úgy határozta, hogy szeretett Fiadban, a mindenség Királyában megújítasz mindent...”.¹² A 21. század elejének nemzedéke minden korábbinál többet tud a kozmoszról, vagyis a teremtésről, tehát min-

---

lik, és elveszíti értelmét. Szükség van arra, hogy találkozzunk Istennel és a feltámadt Krisztussal. Ez a találkozás a vasárnapi szentmisében ölt konkrét és egyúttal közösségi formát is. A vasárnapi szentmisén való részvétel egyfajta belső rendet teremt bennünk, középpontjává válik szabadidőnknek és egész életünknek. A szentmisén való részvétel tehát nem csak parancsolat kérdése, sokkal inkább belső igény kell, hogy legyen”.

¹⁰ *Misekönyv*, SzIT Bp., 1991, 144, valamint LLL 107–109.

¹¹ *Misekönyv*, 293, valamint LLL 264–265.

¹² *Misekönyv*, 368, valamint LLL 264.

den eddiginél többet kellene tudnia a kozmosz Teremtőjéről és Gondviselő Uráról is! Ezt fejezi ki Krisztusnak, a „mindenség” Királyának az ünnepe.¹³

A „elvesző ünnepek” sorában jelentős személyekről és hittitkokról emlékezünk meg. Meg kell emlékeznünk ezek között Szűz Mária *Istenanyaságának* (kötelező) ünnepéről is (január 1.), amely sokszor a hosszúra nyúlt szilveszteri szórakozás után az újévi pihenés „áldozatául” esik... Van, ahol pedig a szilveszteri hálaadás „előesti miséjével tudják le” ennek kötelezettségét.

Szent Péter és Pál ünnepe. A Római Martirológium régóta együtt ünnepli a két szentet: „egyikük a hit megvallásában lett vezérlő tekintély számunkra, a másik pedig feltárta nekünk hitünknek mélységes értelmét; míg Péter az ősegyházba szervezte, ami Izrael népéből hű maradt, a pogány nemzeteknek Pál lett tanítómestere...”¹⁴ Jelenleg Szűz Márián (és Szent István királyon) kívül csak e két szent ünnepe szerepel kiemelt formában az egykor szentekben oly gazdag magyar egyházi kalendáriumban. Ha nem is formálisan, de lényegében ez az ünnep a pápaság és szélesebb értelemben az Egyház méltóságának is az ünnepe, tehát kiváló alkalom az egyházhűség tanúsítására és a pápai primátus jelentőségének méltatására. Ma, amikor szinte minden tekintély (kivéve a pártidiktátoroké és a Nobel-díjasoké) megkérdőjeleződik, nagyon hasznos arra emlékeztetni, mennyire szükséges a pápai tekintélynek isteni tekintélyen alapuló megerősítése. Ide is vonatkoznak Jézus szavai: „Ég és föld elmúlnak, de az én igéim el nem múlnak”(Lk 21,33). Hazánkban az ünnephez egyébként számos népi hagyomány is csatlakozik, mint például az aratás.

Nagyboldogasszony, Szűz Mária mennybevételének ünnepe. Bár az ünnep tárgyát az Egyházban a legfiatalabb és eddig utoljára kimondott dogma képezi: „Mindenható örök Isten, te a Szeplőtelen Szűz Máriát, Fiad édesanyját testével-lelkével az örök dicsőségbe emelted”¹⁵, az ünnep gyökerei még az első keresztény évezredbe nyúlnak vissza. Régi magyar tradíció szerint Szent István e napon ajánlotta fel országát ősi szóhasználat szerint a „Boldogasszonynak”. Tehát már az ő korában kiemelkedő ünnep volt nálunk is. Számos népi hagyomány kapcsolódik hozzá, és a hazai búcsúk egyik főalkalma, a magyar nép egyik legkedveltebb ünnepe volt. Talán ezért maradt meg mint egyetlen olyan „parancsolt ünnep”, amely nem munkaszüneti nap is egyben. Ám éppen ennek az ünnepnek az esete mutatja, hogy mennyit érnek a pasztorális rendelkezések, ha azokat nem támogatja hatékony lelkipásztori buzdítás. A miséző

¹³ A magyarországi latin szertartású liturgikus naptár e napra szóló utasítása: „Ma minden templomban a kitett Oltáriszentség előtt elimádkozandó a Jézus Szíve litánia a felajánló imádsággal.” *Direktórium*, MKPK Bp., 2009, 149. (Azokban a budapesti templomokban, ahová rendszeresen járok, nem emlékszem, hogy ez valaha is megtörtént volna.)

¹⁴ Az ünnep prefációja, ld. *Misekönyv*, 602, valamint LLL 35.

¹⁵ Az ünnepi mise könyörgése, ld. *Misekönyv*, 630, valamint LLL 315.

papok az ünnepet megelőző vasárnap hirdetései között (ha nem felejtik el) általában nem az ünnep jelentőségét és szépségét méltatják, felhíva a hívek figyelmét, hogy „parancsolt” ünnepről van szó, hanem „megemlítik”, hogy a kérdéses templomban hétköznapi miserend lesz! Ennek az a gyakorlati következménye, hogy csak azok vesznek részt a szentmisén, akik általában hétköznapi is ezt teszik. Budapesti templomai (ahol pedig talán nem lenne lehetetlen ünnepi miserendet tartani), konganak az ürességtől.

Az Egyház egyik legfölségesebb, leggyönyörűbb ünnepe a *Mindenszentek*: apotheózis és apológia.¹⁶ Ezen ünnep sorsa a legfurcsább. Mindenszentek ünnepehez több mint egy évezrede csatlakozik *Halottak napja* (nem ünnep, csak rang nélküli emléknap, ám, ha vasárnapra esik, akkor ünnepnek számít). Összetartozásuk mutatja leginkább a „szentek egységének” ősi dogmáját, az egyik legtipikusabb és legkatolikusabb hittételt. Mindenszentek ünnepén emlékezik meg a küzdő Egyház a győzelmes Egyház minden szentjéről, tehát azokról is, akiknek nincs névszerinti emléknapja az egyházi év folyamán, vagy akiknek nevét sem ismerjük.¹⁷ Ahogy az ünnep könyörgése állítja: „hogy sokszoros közbenjárásukra bőven áraszd ránk [Istenünk] nagy irgalmadat”.¹⁸ Másnap, vagyis Halottak napján pedig könyörög a szenvedő Egyház minden tagjáért, tehát azokért is, akiről senki sem emlékezik meg: „Mennyei Atyánk... erősítsd bennünk azt a reménységet, hogy elhunyt híveidnek is megadod a boldog föltámadást”.¹⁹ Mindenszentek ünnepe hazánkban évszázadokon át a legnagyobb, és természetesen a „parancsolt” ünnepek közé tartozott (vigíliával és nyolcaddal), mígnem hirtelen tanácsolt ünneppé süllyedt, és így maradt akkor is, amikor november 1-je újra államilag elismert munkaszüneti nappá lett. Ha Halottak napja vasárnapra esik, e vasárnapon, és tévesen sok helyütt az előesti szentmiseként is (tehát november 1-jén este is), Halottak napjának szentmiséjét mondják, vagyis aki így tesz eleget vasárnapi misehallgatási kötelezettségének, abban az évben nem is hallhat a szentek egységének fenséges tanításáról, Mindenszentek ünnepéről. Ha pedig Mindenszentek ünnepe esik vasárnapra, az esti szentmisét már számos templomban (megint csak tévesen) Halottak napjáról mondják (teljesen helytelenül Halottak napjának „előesti” szentmiséjeként). A hívő tehát ebben az esetben sem hallhat tanítást Mindenszentek ünnepéről, csak a halottakról. Ennek a kettős ünnepnek egy másik problémája is van, ami már hosszú ideje fennáll: Halottak Napja „megeszi” Mindenszentek ünnepét: a hívők nagy része is a halottak-napi megemlékezést annak „előesti” vagy éppen „délelőtti” formájában tartja, vagyis Mindenszen-

¹⁶ PROHÁSZKA Ottokár: *Elmélkedések az Evangéliumról*. A Szerző kiadása, Székesfehérvár 1908, 643.

¹⁷ LLL 325.

¹⁸ Ld. *Misekönyv*, 676.

¹⁹ Ld. *Misekönyv*, 678, valamint LLL 162–163.

tek ünnepe végképp a feledés homályába merül. Ennek egyik nem közömbös következménye az, hogy az Egyház egyik legrégebbi imádságát, a *Mindenszentek litániáját* az átlagos hívő sohasem hallja, imádkozza.²⁰ Pedig ha a bevett helytelen polgári szokásokat nem is tudjuk megváltoztatni, legalább a liturgikus ünnepelésben ragaszkodnunk kellene ahhoz, hogy november 1-jén az összes szenteket ünnepeljük, és november 2-án emlékezzünk meg halottainkról, a tisztítóhelyen szenvedő lelkekről. Ehhez természetesen az is hozzá tartozna, hogy Mindenszentek ünnepe (hiszen november 1-je polgári törvényben biztosított munkaszüneti nap) minél előbb újból egyháziilag „parancsolt” ünnep legyen!

A fentiekből világos, hogy kiveszőben lévő, illetve elszürkülő ünnepeink mekkora űrt hagynak szemléletünkben és egész vallási életünkben. Mindez nem egy klerikusban, hanem egy a hitéért és Egyházáért aggódó laikus értelmiségi keresztény tudatában fogalmazódott meg. Az elszomorító helyzet kialakulásáért ugyan részben a teljesen megváltozott társadalmi (és/vagy gazdasági/politikai) helyzetet szokás felelőssé tenni, nagyrészt azonban mi magunk vagyunk a felelősök: klerikusok és laikusok egyaránt! Régi igazság az, hogy csak az vész el igazán, amiről mi magunk mondunk le. Az újraevangelizálás egyik fontos irányulásának kellene lennie tehát az ünnepeink megmentésére, a vasárnap méltó ünneplésére tett erőfeszítéseinknek.

ÉLETRAJZI ADATOK: Szabó László emeritus professzor a Semmelweis Egyetemen. Oktató és kutató tevékenységének fő területe a szerves kémia, elsősorban a természetes vegyületek kémiája. Érdekli a természettudomány és a hit kapcsolata, Pierre Teilhard de Chardin SJ és Jáki László Szaniszló OSB munkássága és világképe. A bp-i Egyetemi és Főiskolai Lelkészség aktív tagja. (E-mail: sza12188@helka.iif.hu)

---

²⁰ LLL 325–326.

PÁKOZDI ISTVÁN

A házasságkötés előkészítése

Papi életem több mint harminckét éve alatt – sajnos nem számoltam pontosan – kb. hat-hétszáz esküvőt tartottam. Fényképalbumom teli s tele van mosolygós esküvői képekkel, hiszen a papi szolgálat egyik legörömtelibb eseménye ez –, ha jól elő van készítve. Nem osztom azt a flegmatikus véleményt, miszerint elég hozzá egy férfi és egy nő, ennyi az egész...

A távolabbi előkészület az Esztergom-Budapesti Főegyházmege Zsinati Könyve által is szorgalmazott (2127. pont), jóllehet az Egyházi Törvénykönyvben kötelező módon nem előírt, csak értelemszerűen kívánt jegyeskurzus, jegyesoktatás, jegyesiskola (1063. kánon). Az immár másfél évtizede a budapesti Egyetemi Lelkészségen kialakított hat részes *Jegyesiskola* nagyon jól bevált formája a párok szellemi, lelki előkészítésének. Természetesen ez nem helyettesíti a hitbeli felkészítést (a katekumenátust, a hiányzó szentségek felvételére felkészítő hitoktatást). A hatodik, utolsó alkalom címe: „Ünnepünk a házasság”, ami nem csak az esküvő teendőit ismerteti, hanem arra igyekszik felkészíteni a párokat, hogy a templomi ünnep küszöbén át lépjenek be életük holtig tartó nagy ünnepébe, ami a házasságuk szentsége. Nyilvánvaló, hogy a házasságkötés szertartása mint közösségi liturgia csak *alapos, gondos előkészület* eredményeként lehet maradandó élmény. Ez mindkét benne résztvevő szereplőre igaz: a celebránsra és a jegyespárra is. A távolabbi előkészület, a jegyesiskola nem árt, ha legalább egy félévvel az esemény előtt lezajlik, a közvetlen előkészület, az esküvő megbeszélése, a teendők tisztázása lehet egy hónappal, pár héttel a házasságkötés előtt.

Milyen mozzanatok tartoznak az előkészítéshez? – Az ún. *leánykérés* eseményéhez, amely tulajdonképpen az első ünnepélyes szándéknyilvánítás, nem szokott liturgia kötődni. Ajánlani azért lehet, hogy a lányos háznál történetek után milyen jó az Isten házába térni, és neki megköszönni egymást, Istennek, aki ezzel a nappal megajándékozta őket. Az *eljegyzés* sem szokott szertartással párosulni, noha mostanában több mélyen hívő fiatal kér áldást életének ezen új szakaszára. Az új Házasságkötés szertartáskönyve tartogat erre a helyzetre is liturgiát (183. lap). Arra mindenképpen ügyelni kell, akár igeliturgia keretében, akár a szentmisét záró áldás előtt van, hogy senkit ne emlékeztessen az esküvőre! Ez még fölbontható, ez csak egy áldás, ez nem szentség. Szép

szokás az egymás ujjára húzott jegygyűrű belsejébe belegravíroztatni a keresztneveket.

Kérdés a házasságkötés helyszíne, *hol* legyen? Sok párnak eszébe sem jut az, ami az Egyház számára természetes volna: a plébániatemplomban, ahol keresztelkedtek, ahová eddig jártak, ahová már kötődnek, vagy ahová kötődni fognak új lakásuk révén. Nem volna szabad, hogy a templom szépsége, előkelősége, közismertsége, nobilitása határozza meg az esküvő helyszínét (bazilika, Mátyás templom, mert „ott esküdtek a királyok, a nemesek, a gazdagok; mi sem vagyunk kisebbek náluk”). Fel kell hívni a figyelmét az ifjú párnak arra, mit jelent egy idegen hely, az egymás után következő esküvők sora, mennyire lélektelenné teheti életük legszebb pillanatát a szűkös időkeret, a kapuban toporgó következő pár. Azt sem tudják sokan, hogy a plébános az illetékes az esketésre, ha máshol kötik, elbocsátót kell kérniük. – Az esküvő idejére nézve szokás a hétvégét választani (már újabban péntek délutántól), ádventben és nagyböjtben azonban ne legyen katolikus esküvő. Az egyházi év bünbánati jellegű, előkészítő ideje nem alkalmas a vígkedvű ünneplésre, ellenkező esetben vidéken még ma is megbotránkoznak a hagyománytisztelők.

Násmise vagy esküvő (igeliturgia keretében)? Vegyes házasság esetén általában csak esküvő lehet (mivel csak kivételes alkalommal áldozhat mindkét fél), máskor mérlegelni kell: lehet, hogy a házasulandók mélyen vallásosak, de a rokonaik egy se, akkor ne tegyék ki őket a szentmisén való részvétel kötelezettségének, amelyen majd azt sem tudják, mikor kell felállni, mit kellene válaszolni! Ezt a kérdést jó, ha a lelkipásztorral megbeszélik.

Az esküvőn elhangzó szentírási *olvasmányok kiválasztásában* közreműködhetnek a jegyesek, ők maguk választhatnak, ám mindig az egyház szokott rendje szerint. Húsvéti időben nem olvasunk az Ószövetségből, fő ünnepeken tekintettel kell lennünk az adott olvasmányokra, miseszövegre. A Zsoltárok könyvéből nem veszünk olvasmányt vagy szentleckét stb. – A *prédikáció* jó, ha ezekre a bibliai részletekre épül, és ha személyes. Ehhez azonban ismerni kell a jegyeseket. Az sem baj, ha kissé humoros a beszéd, lehet utalni a védőszentjeikre, gyermekkorukra, megismerkedésük történetére. Igen hasznos ajándék, ha a prédikáció szövegét a pár megkapja papíron, ezt később is átélmedhetik, eltehetik maguknak. Van, amikor a jegyesek szívesen olvasnak fel a násmisén (vigyázat: uszályal nehezen mozog a menyasszony!), de csak akkor engedjük, ha gyakorlott felolvasók. Nem baj, ha ezen az ünnepen hozzátartozóik, barátaik hangját hallják.

Az esketési *feszület* lehet a plébánia ajándéka, vagy az ő saját készítésük, beszerzésük, méltó legyen és ne giccses alkotás, amit szívesen és büszkén helyeznek el szobájuk falán. Ha nem akarjuk, hogy minden mondatot ismételnünk kelljen a szertartásban, az eskü szövegét („Isten engem úgy segítjen...”) ki

lehet írni és külön-külön a kezükbe adni beleírva párjuk keresztnévét, ezt is magukkal vihetik majd a feszülettel, az emléklappal és a prédikáció szövegével együtt (tartalmas „úti batyu” egy életre).

A nászaldás után, a béke köszöntésekor adhatnak az új házasok *ajándékot a szüleiknek*: egy korábban elkészített meglepetést, egy saját készítésű ikont, rá-mázott fényképet, vagy más kézműves ajándékot. Ez nagy öröm azoknak a szülőknek, akik úgy gondolják, ezekben a napokban csak egymással foglalkoznak, sőt most már végleg elvesztik őket... Lám-lám, rájuk is gondoltak, méghozzá két teljesen azonos ajándékkal.

Nászmisében a pár *két szín alatt áldozhat*, előbb a kenyér színe alatt, majd átnyújtott kehelyből való ivással. Ez nem kötelező, semmiképpen se abban a pillanatban értesüljenek róla, hogy megfoghatják a kelyhet, és egy kortyot ihatnak belőle. Korábban erre is fel kell őket készíteni!

Fontos, hogy az esküvő bensőséges legyen, ezt szolgálja az ének, a zene, az orgona, a hegedű, a szólóének vagy énekkar. Méltó és oda illő, szakrális zene legyen, amelynek minden darabját meg kell előre beszélni az eskető lelkész-szel és a kántorral, karnaggyal. A konszenzus és az eskü szövege alatt akkor sem lehet halk zene, orgonajáték, ha azon a helyen „ez a szokás”. A templom virágdíszítése illeszkedjék az Istenháza normális, máskor szokásos rendjéhez (nem lehet esküvő miatt átrendezni a templomot). Az esküvői ruha (meny-asszonyé) ne akadályozza magát az eseményt (uszály, fátyol, kesztyű, dekol-tázs, csokor stb). Meg kell érteniük a fiataloknak és a rokonoknak is, hogy sem a ruha, sem a videó, fotó nem tartoznak a lényeghez!

Főként egyházi személyekhez tartozó rokonok, igen kedves hívők, leg-kedvesebb hittanosok, főministránsok szoktak elfeledkezni az esküvő *stóladí-jának* kifizetéséről. Ez odahaza elengedhető, de idegen helyen nem várható a vendégként meghívott paptól, hogy ő rendezze...

A pap vagy az esküvőt vezető diakónus tegyen meg mindent azért, hogy az oltár közelébe kerülő világi hívek jó benyomással távozzanak (a szentély, az oltár tisztasága, rendezettsége, a pap öltözéke, a jegyesek kezére kötendő fehér stóla méltósága, a mikrofon, általában a tisztaság és a szépség gondja). Nem szerencsés, ha az eskető pap mindig egészen közel áll a jegyesekhez, használ-juk ki a szembenéző oltár adta lehetőséget, onnét kezdjük, és csak akkor lép-jünk eléjük, amikor ez szükséges (stólakötés, gyűrűátadás), ez a távolság jót tesz az ünnepélyességnek, és a higiéné szabályának is.

Ennyi mindenre, és még bizonyára sok egyébire is lehet, kell ügyelnünk, amikor előkészítjük egy férfi és egy nő házasságkötésének remélhetően egy-szeri és megismételhetetlen nagy ünnepét. Ha mindent megtettünk, a többit bízzuk arra, akiben a házasság köttetik, a Gondviselésre! Isten terve, szeretete találékonyabb a mienknél. Sem a papnak, sem a jegyeseknek, sem az öröm-

szülőknek nem szabad aggódniuk, és az ünnepélyes pillanatokban már csak elfogadniuk kell azt, ami történik: a lényeg itt is láthatatlan; ami látható, az pedig elmúlik.

ÉLETRAJZI ADATOK: A szerző a *Praeconia* szerkesztője. Egyetemi lelkész, főiskolai tanár, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola egyik tanszékvezetője. Legutóbb megjelent műve a katolikus liturgia összefoglalása, főiskolai jegyzete. Címe: *A Bárány menyegzője* (Bencés Apátság, Tihany 2010). (E-mail: ipakozdi@yahoo.com)

HALÁSZ PIUSZ OCIST

Salve Regina...

*„Nagy jel tűnt föl az égen: egy Asszony, akinek öltözete volt a nap, és lába alatt a hold,
és fején tizenkét csillagból álló korona” (Jel 12,1).*

A liturgia napot jelző első szava a Matutinumban imádás volt a mindenség Királya előtt. Tetterős, örvendező hódolat az alkotás hajnalán. Ma, „hodie”, elébe megyünk az életnek s minden felénk köszöntő dologban hallani fogjuk Isten egy szavát, „vocem eius audieritis”. A mi feleletünk pedig minden felénk fodrozódó fehér zászlóra egy-egy forró „igen” lehet csupán! Érzékeny szívvel fogjuk el Isten ígéinek minden halk rezdülését s együtt rezgünk velük: „nolite obdurare corda vestra!” S most, hogy a nap elmúlt, s az est leszállt, a lélek megkopva, csüggedten, önmagából és a dolgokból kiábrándultan roskad magába. Hová lett az indulás paradicsomi ígézete? Hová lett a dolgok ezerszínű és ezerillatú ígérete? ...A lélek elfáradt, a dolgokra pedig rászállott az este fekete csendje... Igen, a dolgok... Isten tökéletességének reflexei a múltó világban, mindmegannyi más színű virág, más és más üzenet az Istentől... mi pedig minderről elfeledkeztünk s azt hittük, hogy nekünk illatoznak. Durván kitéptük őket az igazság és értékek rendjéből, s magunknak kötöttünk koszorút belőle. A dolgokat, e némán adoráló kis virágokat, Istennek e színes, szép szavait, melyek az időben nyílnak, de gyökerük az örökkévalóságba nyúlik át s a másik világ illatát ringatják bele a tiszta szélbe, saját élvezetünk tárgyaivá tettük... s most este nem maradt belőlük se szín, se illat, csak fonnyadt, hervadt koszorú kiábrándult Midás-királyságunk homlokán, mert az örökkévaló összefüggésekből kitéptük őket.

A lélek lassan fölemeli fejét, s könnyein keresztül megpillantja az Asszonyt, kinek fején hervadhatatlan a csillagok koszorúja, kinek kezében egyetlen virág soha el nem vesztette illatát, kinek lába nyomán soha egyetlen fűszál meg nem hervadt, akinek Istennek minden igénytelen kis igéjét megértette, mert ölében ringatta, sőt beszélni tanította az örök Igét.

Salve Regina! – tör fel a lélekből a teremtményi lét tragikus sóhaja. Reggel a nagy Király előtt hódolt, ki a kozmikus mindenség trónjáról küldötte feléje figyelmeztető komoly igéit. Mi lenne, ha most hirtelen megjelenék a Király, s elhangzanék ajkáról a félelmetes parancs: „Adj számot sáfárkodásodról!” Odakint éjszaka van, s minden leszálló éjjel a halálnak, a számonkérésnek előképe és hírnöke; jelenti, hogy a nagy Király egy nappal közelebb jutott megint. Végző szorongásában a bűnös lélek hová menekülne, a félelmetes Király elől

kinél találna menedéket? Csakis annál, akinek még a Király szíve fölött is van hatalma, a Királynőhöz száll fohásza: *Salve Regina!*

Reggel még nem félt a mindenség nagy Királyától, mert csilingelő kis báránynak érezte magát „*ovis pascuae eius*”, kinek az Isten legeltető atyja, pásztorra. De most a bűnbánat elrejti a paradicsom lombja hullott fái közé, mert a Pásztor kezében ott a bot, s az atyaságban ott a rend és a fegyelem fogalma is. Mert a büntetés el nem választható a szentségtől, a bűnhődés pedig hozzátartozik az esendő ember etikai nagyságához. De hiszen az összetört, a bűnben elzuhant emberben éppen ez az etikai nagyság hiányzik. A dolgokból kiábrándult keserűség és az önmagával meghasonlott émelegés fölé lassan ráborul a számonkérő Atyától való félelem is. Ki tud itt még segíteni? Csak az, kinek hatalma van Atyja lesújtani készül keze fölött is: ez az édesanyai szív! *Mater misericordiae!*

Vita, dulcedo et spes nostra, salve! A lélek anyjára talált, az anyaság pedig élet, édesség és reménység. Szívünkön egyszerre édes melegség ömlik át. Az élet becsapott s most kifosztottan, bűntudattal terhelten milyen jó rájönni arra, hogy az igazi élet megmaradt, mert az élet Te vagy, anyánk, Mária! Reggeltől estig a sokszínű virágok kelyhe mélyén édességet kerestünk. Most, hogy a virágok mind elhervadtak, olyan jó Téged megtalálni, Te el nem hervadó Szűzvirág, Szent Anya, Mária! A sok botlás után, amikor az este az utolsó színt is megfakítja és a búcsúzó nappal együtt növekszik életünk árnyéka, s kétségbeesés kísértése közben egyetlen reményünk Te vagy anyánk, Mária!

Ijedt szívünkben egyre ott kalapál az Atya hangja: „*nolite obdurare corda vestra!*” Ez az élet egyetlen, igazi félelme, s kiegészített és megkeményedett szív, amely nem kap soha bocsánatot, mert már nem tud bocsánatot kérni. Ki az, akinek ne kellene ettől rettegnie, amikor az évek lassan elmeszesítik a lélek üdvösségét, amikor jön a megszokottság szürkülete? Mi óvja meg kedélyünket a nemtörődömség fáradt gesztusától? Csak az, ha minden este kicsiny gyermekként oda tudunk állni az édesanya elé s énekelni végnélküli, cirógató, babusgató ígéket, mindaddig, míg csak hűlő szívünk újra meg nem lágyul, s a kótával együtt ki nem buggyan a könnyünk: *Vita! Dulcedo es Spes nostra, salve!*

Ad te clamamus, exules filii Hevae! Reggel még így láttuk az életet: „Nagy Úr az Isten és Király kis istenek fölött... övé a tenger, az egész földet Ő alkotta meg... tenyerén tartja minden határát e világnak s a hegycsúcsok tekintetében fürdenek.” Magáról vett tehát mértéket Isten, amikor minket teremtett: „Alkossunk embert képünkre és hasonlatosságunkra s uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon és az egész földön meg minden csúszómászón, mely mozog a földön”. Ezért kiált föl a Zsoltáros: „Csak egy kicsit tettél minket kisebbé önmagadnál!” Ezt segíti még Hellász is, amikor az *Antigonéban* így énekel: „A létnek és az életnek sok hatalmas és rettenetes titka van, de valamennyi

között leghatalmasabb az ember. Maguknak az isteneknek ősi, elpusztíthatatlan földjét hasítja föl ekéjével és lovával...”

Így indult el a liturgia első hete: „Látta Isten, hogy mindaz, amit alkotott, fölötte jó volt. És lett este meg reggel: hatodik nap”. Aztán mi folytattuk az Isten művét: És lett reggel meg este, s mire este lett, látta az ember, hogy mindaz, amit alkotott, fölötte rosszul sikerült. Ezért már verejtékével veti be az Isten ősi, elpusztíthatatlan földjét, hogy tövist meg bogáncsot arasson. Reggel még ragyogott az Úr arca fölöttünk: „nem úzi el Isten az ő népét”, mire bealkonyult, mégis „Éva számúzótt fiaivá” lettünk.

Az életünk igazi története reggeltől estig. *Szofoklész* hangja hallatszik a homályból: „Csak egy erőt nem győzhet le az ember, egy hatalom elől elfutni nem lehet: Hádesz, a halál országa ez.” Éva anyánkat érezzük önmagunkban, s ez a tapasztalás több mint egy piszkos ruha, amely külsőleg takarja tagjainkat, több mint az átvonuló árnyék életünkön, több mint az Atya haragos arca ijedségünk fölött. Érezzük, hogy a Paradicsom kapuján kívül szült bennünket anyánk.

A liturgia esti órájának utolsót lobbanó lángjánál látjuk meg másik Anyánkat a mennyben, s e pillanatban érezzük, hogy életünk e két asszony között ível Isten felé. Egyik felé a Hádesz örök halálának torka ásít, a másik felé a mennyek nyílt kapuja. Életünk éjjelének egyetlen csillaga, liturgiánk esti mécsese, Mária! Most hozzád kiáltunk!

Ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrimarum valle! Reggel biztatón hívott a Hang: „Venite exultemus et jubilemus!” Jöjjetek vigadozni és örvendezni Isten szent hegyére! Két magaslatra kanyargott föl utunk: a *szentmise* és a *vesperae* volt a vigadozás és örvendezés órája a liturgia Tábor-hegyén, ahol az Úr színében változott el szemeink előtt. A kenyérből Krisztus sugárzott elő, a gyalázat fája pedig királyi székké változott. Aztán lassan becsukódott az ég fölöttünk, s a mélység árnya ágaskodott utánunk. Mire este lett, az „exultemus” és „jubilemus” hangjait a „gements” és „flentes” sóhajai váltották fel. Az élet örvendező csúcsairól a siralom völgyébe süllyedtünk vissza.

Reggel a tenger mélységeibe néztünk, és Isten tenyerén szemléltük a földet szélteben. A liturgia kinyílt kapuján keresztül láttuk az örök világosság lakóhelyét. Azután eljött az este, és más ajtó torka tárult: a halál-árnyék portája előtt üldögélt a Sötétség. A csendbe ekkor *Jób* szavai csordulnak: „Eljutottál-e a tenger mélységeibe? Jártál-e az óceán fenekén? Kitérultak-e előtted a halál kapui, és láttad-e a halálárnyék portáit? Szemlélted-e a földet szélteben? Jeleltsd meg nékem mindezt, ha tudod! Melyik út visz a világosság lakóhelyéhez és hol van a sötétség otthona?” (*Jób* 38,16–19)

Íme, mire estére értünk életünkkel, minden titkát kitérta előttünk a világ. Egyedül Mária maradt meg titoknak, örömünk egyetlen igazi oka. Fehér és fe-

keze billentyűkön át, öröm és bánat könnyei között kúszik most hozzád sóhajunk, Anyánk!

Eja ergo, Advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos converte! A kórus éneke most kiáltásba csap át. A hangok létrája az égig ágaskodik, s rajta a lélek kapaszkodik az égi kapufába... A földre szállott mennyei Jeruzsálem, a szent liturgia ismét elhagyni készül kórusunkat, s amint lassan távolodik tőlünk az istenközelség fénye, a külső sötétség is fokozatosan áttöri templomunk küszöbét. A liturgikus térben most már egyetlen világosságot sziporkázó csillag: *Mária*. Ő a mennyország megnyílt kapuja, rajta keresztül szítal a fény fakuló életünkre. A Szentháromság öléből ömlő világosság benne mint mennyei prizmaiban gyűlik össze, hogy meg nem törve és szeplőtlenül hulljék haldokló nappalunk fölé. Isten önmagában emésztő tűz (5Móz 4,24). Ki mer félelem nélkül közeledni hozzá? Isten megközelíthetetlen fényben lakik (1Tim 6,16), a mi szemünk pedig csak a hajnali Csillag csillogását bírja elviselni. Az isteni fény szövö Anyánk alakjára a palástot, mi pedig, clairvaux-i fehér pillangók az éj elől a fénykoszorúba szállunk, hogy Anyánk köntöse alatt, mint a ciszterci legendaíró látta, Isten oltalmát érezzük magunkon. Esti óránk utolsó sóhaja száll szívünkéből: *Advocata, irgalmas szemeid fordítsd felénk!*

Úrnő, minden kegyek tőled erednek! / Aki nélkülöd vágyik szent malsztra, / szárny nélkül vágyik szállni az eretnek... / Az égi szempár, melyet áldva kedvel / az Úr, mutatta, hogy a Szűzanya / az ájtatos imát hallgatja kedvvel. / Onnan az örök Fényre villana / e drága Szempár, hová nincs teremtmény, / ki tiszta szemmel bepillantana. (Dante: Paradicsom 33.) *Dante* szavaiban *Szent Bernát* atyánk szállott közénk. Kérésére Szűzanyánk szeme éneklő sorainkat végigsimogatja, aztán szemrebbenés nélkül emeli arcát az örök Fényességre. Anyja szemében látja Isten utolsó esti esdeklésünk s már csak az ő szemében látjuk mi is a másvilági fényességet. Mária két szeme marad mécesnek köztünk, pislogó, virrasztó világosságnak oltárunk előtt.

Et Jesum, benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exsilium ostende! Az örökmécs mindig azt jelenti, hogy a közelben Krisztus rejtőzködik. Valóban, liturgiánk esti világossága, Mária is a karján pihenő Krisztust világítja meg. Fényében bontakoznak ki e hatalmas Dóm körvonalai. Ott fenn a csúcson, ő, a *Rosa mystica*, ennek a templomnak titokzatos kőrózsája, amely minden ívet összefog. Valamennyi pillér, valamennyi imádság Isten felé nyújtózó bordázata az ő anyai szívéen fut össze. Rajta keresztül száll föl minden dicséretünk és imádságunk az égbe.

E képből szinte összeolvad Mária és az Egyház alakja, akárcsak a Jelenések könyvének látomásában. Az egyik méhében hordozza, a másik tabernákulumába rejti Krisztust. Az első karácsonykor Mária szülte az Új Embert, ke-

resztvízben pedig az Egyház is folyton szüli az új embereket. A keresztfá alatt Mária ölében pihent a föláldozott Üdvözítő teste, most pedig az Egyház oltárain nyugszik napról napra. Mindkettő szívét tör járja át és mégis Magnificatot énekel. Itt találkozik minden este a három nagy titok: az Ige *Anyja* ölében, *Mária* ölében és az *Egyház* ölében; az *örök Ige*, az *ember Jézus* és a *misztikus Krisztus*. Ez a liturgia mariológiája. A Szűzanya áll a teremtett világrend csúcán, szentek és angyalok fölött. Ő a kozmikus liturgia záróköve, ezért különleges tisztelet, *hyperdulia* illeti meg. Ennél magasabbra már nem mehetünk, meghajtjuk imádással térdünket a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja előtt (Ef 3,14), és meghajtjuk fejünket hódolattal a mi Urunk Jézus Krisztus Anyja előtt.

O clemens! O pia! O dulcis virgo Maria! A Szűzanya karján Jézus tárja kezeit felénk, vágyunk, reményünk és beteljesedett boldogságunk. Egy végső ujjongás rázza meg az egész templomot. Itt lent mi, kísértések és bűnök között botorkáló emberek a szenvedélyek tüzeit oltjuk e névvel: *Ó, irgalmas Szűz!* Följebb a tisztulás szürkülő ködfelhői közt a fájdalom tüzeire hulló szent kenet e név: *Ó, kegyes Szűz!* Ott fenn az égben pedig az üdvözültek beteljesedett boldogságának tüzeit hevíti folyton szent neve: *Ó, édes Szűz!*

Aztán e hármasság kórus három szólama egyetlen dallamban egyesül: *Mária!* E szó, mint fölgöyemlett könnyecsepp csordul alá ajkunkról, ahogy síró gyermek selymes arcán a gyöngyszemek peregnek. E szó zeng tovább a templomi csendben, e szót visszük velünk a hosszú folyosókon, e drága név zeng szívünkben és őrködik álmaink fölött, hogy reggel újra hívogasson a harang szavával: *Venite... exultemus!*

Egy nap ismét elmúlt s az idő halk árama ömlik tovább... ezer esztendő Isten előtt olyan, mint egy nap... Mire az örökkévalóság óráján egy nap múlva újra este lesz, mi már egy másik rendben, egy másik kórusban zengjük a dicséretet. De a dicséret ott is, itt is ugyanaz. A liturgia az első teremtménnyel kezdődött, és tart a határtalan örökkévalóságon át, sok fokozaton és sok tagozatban, sok módon és sok hangon, de mindenütt egy az imádság: *Dicsőség az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek. Most és mindenkor és mindörökkön-örökké. Amen.*

ÉLETRAJZI ADATOK: *Halász Piusz Ferenc* ciszter főiskolai tanár Pécsen született 1908-ban, itt lépett a rendbe. A Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult teológiát, amelyet a római Collegio Angelicóban végzett, teológiából doktorált. Zirci teológiai tanár, borsodpusztai házfőnök, lelkész volt. 1961-ben lefoglalták, bebörtönözték, sokszorosan megalázták. 1963-ban szabadult, majd 1965-től 1968-ig újra börtönbe került. 1985-től Szentendrén élt. 1994. június 18-án, 85 éves korában hunyt el 60 éves papi és 66 éves szerzetesi szolgálat után. Leghíresebb műve az *Örök liturgia*, amely az 1942-es zirci liturgikus napok elmélkedéseit foglalja össze (Korda Kiadó Bp., 1942). E könyvnek utolsó fejezete a fenti szemelvény (269–279. oldal).

A végtelen szépség forrása – XVI. Benedek pápa beszéde a művészekhez

Sixtus-kápolna, 2009. november 21.

Bíboros Urak, tisztelendő Testvéreim a püspökségben és a papságban, mélyen tisztelt Művészek, kedves Hölgyek és Urak!

Nagy örömmel fogadlak Titeket ezen az ünnepélyes helyen, amely oly gazdag művészetben és emlékekben. Szívélyesen köszöntelek Mindannyiatokat és köszönöm, hogy elfogadtátok meghívásomat. E találkozással szeretném kifejezni és megújítani az Egyház barátságát a művészet világával, azt a barátságot, amely az idők során kiegyensúlyozottá lett, hiszen a kereszténység kezdetei óta jól megértette a művészetek értékét, bölcsen alkalmazta sokféle nyelvezetét, hogy továbbítsa az örökké változatlan üdvözítő jó híret. Ezt a barátságot folytonosan előmozdítjuk és fenntartjuk, hogy hiteles és termékeny legyen, megfelelő az idők járásának, valamint vegye figyelembe a szociális és kulturális helyzetet és változásokat. Íme, ezért jött létre ez a mostani találkozásunk is! Szívből köszönöm Mons. *Gianfranco Ravasi*, a Kultúra Pápai Tanácsának, és az Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottsága elnökének, hogy előmozdította, előkészítette ezt munkatársaival együtt, valamint hozzám intézett szavait. Köszöntöm a Bíboros és Püspök Urakat, a Papokat és a jelenlévő kiemelkedő személyiségeket. Köszönöm a Pápai Sixtus-kápolna zenészeinek is, hogy muzsikájukkal kísérik ezt a jelentőségteljes alkalmat. Ennek a találkozáson Ti vagytok a főszereplői, kedves és illusztris Művészek, akik különféle országokból, kultúrákból, különféle vallásokból, talán egyesek a vallási tapasztalattól távolról is érkeztek, de vágyuk az, hogy élő kommunikációba lépjenek a katolikus Egyházzal és ne korlátozzák a létezés határait csupán anyagi célokkal, egy leegyszerűsített és banalizált világlátással. Jelenítitek meg most a művészetek változatos világát s éppen ezért általatok szeretném elérni baráti meghívással, a párbeszéddel és az együttműködéssel valamennyi művészt.

Néhány jelentős körülmény gazdagítja ezt a találkozót. Emlékezzünk arra, hogy tiszteletreméltó elődöm, Isten szolgája, II. János Pál pápa tíz évvel ez előtt, a jubileumi szentév vigíliáján intézett levelet a művészekhez. A pápa, aki

maga is művész volt, ünnepélyes pápai dokumentummal fordult a művészekhez, baráti beszélgetés módján hangsúlyozva, hogy azokhoz szól, „akik – amint megszólításuk is mutatja – szenvedélyes odaadással keresik a szépség új megjelenéseit, »epifániáit«”. Ugyanez a pápa 25 évvel ezelőtt nyilvánította *Boldog Angelico* festőt a művészek védőszentjévé; benne jelölve meg a hit és a művészet közötti tökéletes összhangot. Gondolatban azonban visszatérek negyvenöt évvel ezelőltre, 1964. május 7-éhez, amikor is VI. Pál pápa történelmi találkozóra hívta a művészeket ugyanezre a helyre, hogy megerősítse az Egyház és a művészek közti barátságot. Azok a szavak, amelyeket akkor mondott, ma is visszhangoznak a Sixtus-kápolna falai között, megérintve a szívünket és az értelmünket: „Nekünk szükségünk van Rátok!” – mondta. „Szolgálatunkban nekünk együtt kell működnünk. Amint tudjátok, a mi szolgálatunk az, hogy prédikáljuk és elfogadhatóvá, érthetővé, sőt magával ragadóvá tegyük a lélek, a láthatatlan, a kimondhatatlan Isten világát. Ebben a dologban pedig Ti mesterek vagytok. A ti hivatásotok, küldetésetek, a Ti művészetetek éppen az, hogy megértve az ég, a lélek értékeit, szavakba, színekbe, formába öltöztetve tegyétek elfogadhatóvá”.¹ VI. Pál közel érezte magát a művészekhez, akiket ilyen lángoló szavakkal illetett: „Ha nélkülözünk kellene a Ti segítségeteket, akkor a szolgálatunk dadogóvá és bizonytalanná válna. Különleges erő kifejtéssel magát ezt a szolgálatot kellene művészetté tennünk, sőt prófétaivá. Ahhoz, hogy az intuitív szépség lírikus kifejező erejéig eljussunk, egyesítenünk kellene a papságot a művészettel”.² Ezzel VI. Pál elkötelezte magát, hogy „helyreállítja a barátságot az egyház és a művészek között” azt kérve tőlük, hogy munkálkodjanak ugyanezen. Elemezzék komolyan és objektíven, tárgyalják meg egymás között azokat az okokat, amelyek zavarták ezt a kapcsolatot. Mindannyian bátran és szenvedélyesen vállalják annak felelősségét, hogy egy megújult, a megismerés és a párbeszéd elmélyült céljával, a művészet hiteles „reneszánszával” gazdagon, egy új humanizmus összefüggésében fáradozzanak.

Ez a történelmi találkozás, mint mondtam, a hitnek és az emberi kreativitásnak e szentélyében zajlik. Nem véletlenül vagyunk tehát éppen ezen a helyen itt együtt, amely építészeti és szimbolikus dimenzióiban is egyedülálló, ám még inkább a freskói miatt, amelyek összetéveszthetetlené teszik, kezdve *Perugino* és *Botticelli*, *Ghirlandaio* és *Cosimo Roselli*, *Luca Signorelli* és mások remekművéig, amelyek a teremtés történetétől *Michelangelo Buonarotti* mesterművéig, az Utolsó Ítéletig vezetnek minket. Ez utóbbi kétségtelenül az egész művészettörténet egyik rendkívüli alkotása. Itt gyakran megszólalnak a zene egyetemes hangjai is, hála a nagy zeneművészek géniuszának, akik művészetüket szívesen állították a liturgia szolgálatára, segítve a lelket Istenhez

---

¹ *Insegnamenti* II, (1964), 313.

² Uo., 314.

emelkedni. Ugyanakkor a Sixtus-kápolna emlékek sajátos kincsestára, mivel az egyház és az emberiség történelmét meghatározó események ünnepélyes színhelye. Mint tudjátok, a bíborosi kollégium itt választja meg a pápát. Én is itt éltem át félelemmel eltelve, de teljes bizalommal az Urban Péter apostol utódává választásom felejtethetetlen pillanatait.

Kedves Barátaim! Hagyjuk, hogy ezek a freskók ma hozzánk szóljanak, vonzzanak minket az emberi történelem végső célja felé. Az Utolsó Ítélet, amely mögöttem helyezkedik el, arra emlékeztet, hogy az emberiség történelme szüntelenül felfelé haladó mozgás, örökös feszülés a teljesség, a végső boldogság, az önmagát örökösen felülmúló távlat felé. Drámaiságában ugyanis szemünk elé állítja az ember végső bukásának veszélyét is, amely akkor fenyegeti az emberiséget, amikor hagyja, hogy a gonosz, az igazságtalanság minden fajtája ellen. A hívők számára a feltámadt Krisztus az Út, az Igazság és az Élet. Az, aki hűségesen követi, annak ő Kapu, amely a színről színre látásra vezet, Isten látására, aki határtalan forrása a teljes és végleges boldogságunknak.

Michelangelo élénk tárja az Alfát és az Omegát, a történelem kezdetét és végét. Arra hív bennünket, hogy örömmel, bátran és reményteljesen haladjunk végig az élet útján. A michelangelói festészet drámai szépsége, színeivel, formáival tehát a reménység üzenete, hatékony meghívás arra, hogy tekintetünket a végső horizont felé emeljük. A szépség és a reménység közötti mély kapcsolatra hívta fel a figyelmet VI. Pál pápa is az 1965 decemberében, a II. Vatikáni Zsinat lezárásakor a művészekhez intézett üzenetében. Ünnepélyesen kijelentette: „a Zsinat Egyháza a mi szavunkat hirdeti: ha ti az igazi művészet barátai vagytok, akkor a mi barátaink vagytok!”³ És még hozzáteszi: „ennek a világnak, amelyben élünk, szüksége van a szépségre, hogy ne zuhanjon kétségbeesésbe. A szépség az igazsághoz hasonlóan örömmel tölti el az emberek szívét, s ez az értékes gyümölcs ellenáll az idők romlásának. Egyesíti a nemzedékeket és megteremti közöttük a csodálat kommunikációját. Ez a kegyelem a ti kezeiteknek is köszönhető... Emlékezzetek arra, hogy a világ szépségének őrzői vagytok.”⁴

Korunk jelen helyzetét társadalmi és gazdasági téren tapasztalható negatív jelenségek jellemzik, az a tény, hogy az emberek egyre inkább elveszítik reményüket: fokozódik a bizalmatlanság, az apátia, az agresszivitás és a kétségbeesés. Az a világ, amelyben élünk, azt a veszélyt hordozza, hogy megváltozik az arculata, ahelyett, hogy emberi bölcsességgel művelnék a szépet, lelkiismeret nélkül kizsákmányolják a föld erőforrásait, tönkreteszik a természet csodáit. Mi az, ami visszaadhatná a lelkesedést és a bizalmat, mi az, ami növelhet-

³ *Messaggio di Paolo VI, l'8 dicembre 1965, in: Enchiridion Vaticanum 1, 305.*

⁴ Uo.

né az emberi lélek bátorságát, hogy visszataláljon útjára, hogy felemelje tekintetét a horizontra, hogy merjen álmodni hivatásához méltó életet, ha nem a szépség? Kedves Művészek, Ti jól tudjátok, hogy a hiteles szépség élménye soha nem múlandó vagy felületes, nem távolít el a valóságtól, hanem éppen ellenkezőleg, megszabadítja a mindennapi életet a szürkeségtől, és átalakítva ragyogóvá teszi azt.

Az igazi szépség lényegi funkciója – amint *Platón* már nyilvánvalóvá tette – az, hogy közölje az emberrel az üdvözítő „földindulást”, amellyel kiléphet önmagából, a kétségbeesésből, a hétköznapiassággal való megbékélésből, akár szenvedést is okozva, mint egy dárda, amely megsebez, ám éppen ezen keresztül „ébreszt fel”, kinyitva a szív és az értelem szemeit, szárnyakat adva neki, a fentiek felé fordítva őt. *Dosztojevszkij* szavai kétségtelenül emelkedettek, ugyanakkor paradoxok, elgondolkoztatóak: „Az emberiség élhet tudomány nélkül, élhet akár kenyér nélkül is, de szépség nélkül nem élhet, mert enélkül nincs mit csinálnia a világban. Mindennek a titka ebben áll, az egész történelem ezen fordul”. Ezt visszahangozza *Georges Braque* francia festő is: „a művészet feladata az, hogy felkavarjon, a tudományé pedig, hogy megnyugtasson”. A szépség megérint, s éppen ezzel hívja fel az ember figyelmét végső sorsára, újra talpra állítja, eltölti új reménnyel, bátorságot ad neki, hogy létének egyedi ajándékát élje meg teljességgel. A szépség keresése, amelyről beszélek, nyilvánvalóan nem valami menekülés az irracionális világba, vagy merő esztéticizmus.

Túl sokszor ugyanis a szépséget illuzórikusan, népszerűsítetten, felületesen és hazug módon ábrázolják, amely ahelyett, hogy segítené az embereket kilépni önmagukból, új távlatokat nyitva eléjük, bezárja őket saját magukba, rabszolgává téve őket, megfosztva a reménytől és az örömtől. Csábító, de megtevesztő szépség ez, amely hatalomvágyat kelt, mások kihasználására ösztönöz, az obszcenitás, a törvények áthágása, az öncélú provokáció jellemzik. A hiteles szépség ellenben arra készíti az ember szívét, hogy megnyíljon a vágyakozás, a mély tudás felé, hogy szeressen és induljon el a Másik felé, hogy lépjen túl önmagán. Ha elfogadjuk, hogy a szépség belülről érint meg minket, belülről sebesít meg, belülről nyitja meg a szemünket, akkor felfedezzük a látás örömét, azt a képességünket, amellyel teljességgel elfogadjuk létünket. Ez a titok, amelynek mi is részesei vagyunk, amely által meríthetünk a teljességből, a boldogságból a mindennapi elkötelezettségünkben. *II. János Pál* pápa a művészekhez írt levelében idézi *Cyprian Norwid* lengyel költő szavait: „A szépség lelkesít a munkára, a munka pedig az újjászületésre”. Később hozzáteszi: „A szép keresése annak a képzeletnek a gyümölcse, amely túlhaladja a hétköznapiat. A művészet természeténél fogva egyfajta felhívás a misztériumra, amíg a lélek mélységeinek homályában kutat, vagy a gonoszság átható aspektusait vizsgálja. A művész valamilyen módon hangot ad a megváltás egye-

temes várásának”. Végül megállapítja: „a szép a titok rejtjele, amely a természetfeletti felé irányít bennünket.”⁵

Ezek a megfontolások arra serkentenek minket, hogy tegyünk még egy lépést elmélkedésünkben. A szépség, amely a világegyetemben és a természetben található, illetve amelyet a művészi alkotások fejeznek ki, természete szerint az emberi látóhatárt és tudatot a Végtelen felé szélesíti ki, út a transzcendencia, a végső misztérium, Isten felé. A művészet annak minden kifejezésével, ahogyan a lét nagy kérdéseivel szembesül, azokban az alapvető kérdésekben, amelyekből az élet értelme fakad, összefoglal egyfajta vallásos érzést, s átalakítja a mély, belső reflexió és spiritualitás útján. Ez a képesség, amely a hit és a művészi irányultság összhangjából ered. Ebből pedig az a számtalan műalkotás jött létre, amelyeknek főszereplői, történetei, szimbólumai – tág értelemben – a Biblia, a Szentírás megszámlálhatatlan „alapja”. A nagy bibliai történetek, témák, képek, a példabeszédek hány számtalan kimagasló művet ihlettek meg a művészet minden ágában! Ahogy a hívők valamennyi nemzedékének szívéhez tudtak szólni a művészeti alkotásokkal, a helyi műalkotásokkal, amelyek nem kevésé ékesszólóak és vonzóak.

A *via pulchritudinis*, a szépség útja egyidejűleg lehet művészeti, esztétikai előrehaladás, valamint a hit, a teológiai kutatás útja. A teológus, *Hans Urs von Balthasar: Gloria* című hatalmas művét, amely a teológiai esztétikáról szól, ezzel kezdi: „Első szavunk a szépség. A szépség azonban az utolsó szó is, amelyet egy gondolkodó értelem kiejthet, mivel az nem tesz mást, mint megkoronáz, a megfoghatatlan ragyogás dicsfényével, az igaz és a jó kettős csillagával, azok szétválaszthatatlan viszonyában.” Majd megjegyzi: „ez az az érdeknélküli szépség, amely nélkül a régi világot nem lehetne megérteni, ám amely búcsút vett az érdekek modern világától, hogy elhagyja azt vágyaival és szomorúságaival együtt. Ez az a szépség, amelyet sajnos már a vallás sem szeret és őriz”. És így fejezi be: „az, aki nevének hallatán elmosolyodik, az a polgári múlt egyfajta egzotikus játékszerének ítéli. Biztosnak érzi magát abban, hogy – titokban vagy nyíltan – nem képes többé imádkozni, s gyakran már szeretni sem”. A szépség útja tehát vezet minket, hogy fel tudjuk fogni az Egészet a részben, a Végtelent a végesben, Istent az emberi történelemben. *Simone Weil* írta ugyanerről: „mindaz, ami felkelti bennünk a szépnek tiszta és hiteles érzését, az valóságosan az Isten jelenléte. Van az Isten megtestesülésének egy olyan speciális formája a világban, amelynek jele a szépség. A szép a tapasztalati próbája annak, hogy a megtestesülés lehetséges. Ezért minden művészet legelső sorban, lényege szerint vallás.” Még plasztikusabb *Herman Hesse* megállapítása: „a művészet annyit jelent, mint megmutatni Istent mindenben.” Válaszul

⁵ *Levél a művészeknek*, 3., 10 és 16. pont.

VI. Pál pápa szavaira, Isten szolgálja, II. János Pál pápa megerősítette az Egyház vágyát arra vonatkozóan, hogy újítsuk fel a párbeszédet és az együttműködést a művészekkel: „ahhoz, hogy átadjuk a Krisztustól ránk bízott üzenetet, az Egyháznak szüksége van a művészetre”,⁶ de rögtön azt is megkérdezte: „Vajon a művészetnek szüksége van-e az Egyházra?” Így arra buzdította a művészeket, hogy találjanak rá a vallási tapasztalatban, a keresztény kinyilatkoztatásban és abban a „nagy kódexben”, ami a Biblia, a művészi ihlet megújuló és vonzó forrására.

Kedves Művészek! Az összefoglaláshoz közeledve, akárcsak elődöm, én is szeretném kifejezni Felétek szívélyes, baráti és szenvedélyes köszöntésemet! Ti vagytok a szépség őrzői, hála a tehetség ajándékáért, azért, hogy az emberiség szívéhez szólhattok, hogy érinthetitek az egyéni és közösségi érzékenység területeit, hogy álmokat és reményeket kelthettek, hogy kitágíthatjátok az emberi tudás és az elkötelezettség horizontját. Legyenek hálások a kapott adományokért, és legyetek teljes tudatában nagy felelősségeteknek, hogy a szépséget kell megjelenítenetek, és a szépség révén kell közölnötök mondanivalótokat! Művészetetek által hirdessétek a reményt, és tegyetek róla tanúságot az emberiség számára! Ne féljete szembenézni a szépség legelső és legutolsó forrásával, párbeszédet folytatni a hívőkkel, akik, mint Ti is, zarándokoknak érzik magukat a világban és a történelemben, s a végtelen Szépség felé haladnak. A hit nem csökkenti alkotó géniuszotokat, művészeteteket, éppen ellenkezőleg: érvényre juttatja és táplálja azt. Lépjétek át a látható és láthatatlan világ küszöbét; elbűvölten és meghatottan szemléljétek a végső célt, a soha le nem nyugvó napot, amely megvilágítja és széppé teszi a jelent!

Szent Ágoston, aki szerelmes énekese volt a szépségnek, az ember végső rendeltetésére utalva, s mintegy *ante litteram* (megelőzve) kommentálva az Utolsó ítélet jelenetét, amelyet ma szemetek előtt láthattok, így írt: „élvezni fogjuk azt a látomást, ó testvérek, amelyet szem nem látott, fül nem hallott, a fantázia sohase képzelt el: olyan látványt, amely minden földi szépséget meghalad, az aranyét, az ezüstét, az erdőkét és a mezőkét, a tengerét és az égboltozatét, a napét és a holdét, a csillagokét és az angyalokét. Mindez azért van, mivel ez a forrása minden más szépségnek”.⁷ Mindannyiatoknak azt kívánom, Kedves Művészek, hogy ezt a víziót hordozzátok szemetekben, kezetekben, szívetekben, hogy örömet jelentsen a Számotokra és készteszen minél több szép mű létrehozására! Szívből megáldalak Titeket, és ahogy VI. Pál pápa egyetlen szóval mondta: Viszontlátásra!

Fordította: Vertse Márta

⁶ *Levél a művészeknek*, 12.

⁷ *In Ep. Joh. 4,5; PL 35,2008.*

Amikor a pápa szabadon beszél

Így mondja a magyar nyelv, „szabadon beszél” valaki, ha nem kötött szöveget mond el, nem emlékezetből szól, vagy éppen nem leírt szöveget olvas. Nos, XVI. Benedek pápa ilyen értelemben „szabadon beszélt” a papjai előtt a Jézus Szíve ünnepének vigíliáján, a papság évének lezárásakor tartott imavirrasztás során 2010. június 10-én, csütörtökön késő este a Szent Péter téren.

Egészen megszokott és természetes, hogy a pápák előre leírt beszédeket mondanak el, nemcsak tevékenységük hivatalos közéleti fórumain, hanem a liturgikus élet összes eseményein. Ilyenek a pápai homíliák (omelie), a különféle alkalmakkor mondott pápai beszédek (discorsi), a szerdai általános kihallgatások katekézisei (catechesi), a pápai imádságok (preghiere). Érthető ez a gondos felkészültség. A pápák minden szava hivatkozási forrás, amely eligazítás, pontosítás, értelmezés a hit és az erkölcs világában, mérték: „Roma loquitur”, Róma beszél és az egyház hallgatja ezt a beszédet. Jelzés is ez a beszéd a teológiai fejlődés számára, hogy Isten igazságai mind pontosabban nyerjenek megfogalmazást. De érthető módon figyel az egész világ erre a római „fehér hangra”, mert még ha nem ért is vele egyet, nem teheti meg, hogy eltekintsen tőle.

Másfelől a „szabadon beszél” kifejezésnek van egy nem formai, hanem pszichés oldala: amikor a rétor nemcsak a leírt szó kötelékétől szabad, hanem belülről is az, hogy azt mondja, amit gondol, amit talán az adott pillanat sugall. A prédikációnak van egy ilyen „karizmája”: friss és eleven tud lenni, ott születik a fordulata a helyszínen, tud olvasni és érteni az emberek szeméből, ha kell, bátorít, de bátorítást is kap, mert interaktív. Egyfajta kiszolgáltatottság ez, de mindig nyitott a Szentlélek kezdeményezései iránt. Valami ilyesmit lehetett tapasztalni Benedek pápa „beszélgetése” során. A műfaj, a „colloquio” eléggé ismeretlen a pápai megnyilvánulások világában. A „cum loqui” az együtt-beszélgetést jelenti, a „dia-logein”-t, és ez már párbeszéd. Ez az, amikor a Péter-utód nem tanítja a világot, hanem beszélget vele. Gondolom, neki is új, amikor ezt tapasztalja. Papok veszik körül a püspöküket. „Episcopus plebis Dei”, Isten népének püspöke beszélget övéivel. A megnevezés a római Santa

Maria Maggiore bazilika apszisának győzelmi ívén, középpütt olvasható, az ötödik századból, az Efezusi zsinat után! És ez a papi nép szeretettel és bizalommal veszi körül Róma püspökét, kérdezi a saját problémáiról, hallgatja, és meg is hallgatja.

Benedek pápa nyilvánvalóan előre megkapta a kérdéseket, és volt alkalma azokat otthon végiggondolni. Erre utal az a pár fehér papírlap, melyet a colloquio megkezdése előtt titkára adott a kezébe, és amelyet egészen végig a kezében is tartott. De nem nyitotta ki, hanem „szabadon beszélt”. Olvaszuk ezt a szabadon mondott pápai beszédet, melyek mégis megfontolt és átgondolt szavak, ahogy azt Isten papi népe ott a Szent Péter téren elvárta a püspökétől.

■ VÉRTESALJAI LÁSZLÓ SJ

Levél egy püspöktől

Kedves *Praeconia!*

Engem ilyen távolra vetett az isteni Gondviselés. Sajnos nem ismerem eléggé az otthoni kiadványokat és a vallásos közéletet, különösen az utóbbi négy évben, mikor már nem voltam odahaza egészségi okok miatt. Úgy látszik, hogy Vörösmarty versét meg kell változtatni, mert „a nagy világon e kívül” mégiscsak van számunkra valahol hely, ha nem is olyan szép, mint a Kárpátok medencéje. Én úgy gondolom, hogy „kiírtam magam” a liturgikus témákban. 1984-ben megjelent az a kis könyvecske Eisenstadt-ban, *Benedicamus Domino!* címmel, amit 2008-ban, kissé kibővítve újból kiadott Budapesten a Szent Gellért Kiadó „*Találkozás a Szent Valósággal*” címen. Ebben vannak az én liturgikus teológiai gondolataim. Ha tetszik ebből valami, ki lehet szedni, szívesen hozzájárulok. Ezt a könyvet különben kiadták itt 2001-ben angolul is, és 2008-ban kínaiul is Taiwanban. Ezen kívül 2009-ben ugyancsak a Szent Gellért Kiadó megjelentetett egy másik kis könyvemet is: „*Találkozás és Beszélgetés az Élő Istennel*” (Bevezetés az Eucharisztia titkába és a zsolozsma-imádság világába), ami inkább a világiak liturgikus képzésére irányul.

Írtam én itt angolul egy ötkötetes Liturgiátörténetet is (Ábrahámtól II. János Pál pápáig). Ez egy olyan tudományos kézikönyv 2500 oldalon, ami nem igen alkalmas közlésre. Eredeti címe: *Origin and development of the Christian Liturgy according to cultural epochs*. Még azt is megjegyzem, hogy mostanában összeszedtem a Jézus Szíve Lelkiség történetéhez egy könyvecskét (manuscripti instar), mert az én ifjúkori tapasztalatom szerint ez volt a legalkalmasabb, hogy minket akkor fellelkesítsen, és az Úr Jézushoz vezessen. Később jött a Mária Kongregáció, amelyben kiéltük ifjúkori lelkesedésünket, de aztán erre rátette a kezét az ÁVÓ.

Mіндеzek után már nemigen tudok újat és érdekeset mondani, mivel sajnos nem ismerem már az otthoni környezetet és a hívek igényét. Pedig szívesen segítenék a liturgikus élet fellendítéséhez a fiatalság körében, mint azt *Romano Guradini* tette annak idején. De már ehhez én elég idős és távolban élő vagyok. Mindenesetre szívvel-lélekkel támogatlak titeket imáimmal és mindnyájukat szeretettel köszöntelek a mi Urunk Szentséges Szívében:

■ MIKLÓSHÁZI ATTILA SJ, EP. EMERITUS HUNGARORUM IN EXTERIS

Református egység Grand Rapids-ben

A szervezetenként megalakult új világcsalád, a Református Egyházak Világközössége 2010. június 21-én, vasárnap úrvacsoraosztással egybekötött istentisztelettel ünnepelte megszületését. A mintegy háromezer résztvevő sok zenével és jelképes cselekménnyel ünnepelte a Grand Rapids-i Calvin College sportcsarnokában a világközösség megszületését. Különleges volt a színészek által előadott, megjelenített bibliai szöveg az 1Kir 19,1–15-ből, Illés próféta története, aki Istennel barlangja előtt a csendes széljárásban „találkozott”. Az ígéhez kapcsolódva Dr. Yvonne Delk lelkész nő feltette a kérdést: Mit is keresünk és teszünk mi itt? Sok felvetett kérdésre válaszai egyszerűek voltak. Ne féljete, Isten velünk van! Gyertek elő a barlangból, és ne rejtőzzetek el! Isten népe vagytok, meggyökerezve a Lélek egységében, aki összehoz minket. Rendkívüli volt az istentiszteleten a gyermekek jelképes cselekménye: a világ minden részéről érkezett gyerekek a színpadon az ígéhirdetés kérdéseit feltették a két korábbi református világszervezet elnökeinek és főtítkárainak is. Az új világközösséget négy jelkép egysége jeleníti meg, ezeket az egyházi vezetők elmagyarázták a gyerekeknek. Az istentisztelet végén a jelenlévők megvallották hitüket a Niceai Hitvallás szavaival, s együtt ünnepelték az Úr szent vacsoráját a kenyér és a bor közreadásával. Az új református világközösség egyhetes ülése az új főtítkárral és a Végrehajtó Bizottság tagjainak megválasztásával zárult. A Református Egyházak Világközösségének a világközpontja Genf lesz, ahol más egyházi világszervezetek központja is van.

A református egyházak elkötelezettek a jövő mellett, a nemek, fajok közötti igazságosság mellett, és a gazdaságban, valamint az élet minden területén az igazságosság érvényesüléséért lépnek fel. Gondot jelent viszont az új világcsalád gazdasági helyzete: mind a szegény, mind a gazdag egyházaknak be kell fizetniük hozzájárulásukat az új világcsalád fenntartása érdekében. – Mindenesetre ez is egy új lépés előre, az egyház, az egyházak egységesülése irányában.

■ M. M.

Világi áldozatok megáldása a szentmisében

Egyházmegyei körlevelek ismertetik az MKPK döntését, amely szerint a nem felszentelt áldoztatót minden egyes alkalommal külön meg kell áldani a szentmisében.

A Missale Romanum 3. kiadásában (MR 2008, 1253) találunk egy áldásformulát arra az esetre, ha rendkívüli áldoztató segít a szentmisében az áldoztatásban. A pap, mielőtt az áldoztató kezébe adja az áldoztató edényt, megáldja az áldoztatót. Ezzel fejezi ki liturgikus formában a missziót (ahogy a diakónus is áldással indul az evangélium olvasására). Az áldás jóváhagyott fordítása a következő:

1. Miután a celebráns a szokásos módon a szentséget magához vette, a rendkívüli kiszolgáltató az oltárhoz lép és a celebráns előtt megáll, aki őt ezekkel a szavakkal áldja meg:

Áldjon meg + téged az Úr, amikor most Krisztus Testét nyújtod testvéreidnek.

Válasz: **Ámen.**

2. Amennyiben a rendkívüli kiszolgáltató maga is szentáldozáshoz járul, a pap megáldoztatja őt, majd átadja neki az áldoztató edényt és vele együtt áldoztatja meg a híveket.

*

Szép és jelentőséget adó ez a gesztus, ám amikor szabadtéri miséken hatalmas tömeget áldoztatnak meg világi áldoztatók, a legtöbb esetben fel sem mennek az oltárhoz, másutt veszik kézbe a pikszist és indulnak el szektorukba – ilyenkor nem nagyon van mód a megáldásukra (pl. ifjúsági világtalálkozók, pápai szentmisék, Szent Jobb körmenet stb).

■ A SZERKESZTŐ

IPaden is elérhető lesz az iBreviary

Már az iPaden is letölthető az iBreviary, amellyel virtuálisan elérhető a misekönyv, a napi olvasmányok és a zsolozsma. A nemrég piacra került új készülékből 80 nap alatt hárommillió példány kelt el. Az iBreviary nevű alkalmazást, amely az iPhone-on már működött, *Paolo Padrini* fiatal olasz pap fejlesztette ki. Az új technológiákban jártas lelkipásztor maga koordinálta a Tömegtájékoztató Pápai Tanácsa által tavaly májusban indított Pope2you.net projektet is. Padrini atya a Zenitnek adott interjújában kifejtette: kezdeményezésének célja nem a papíralapú liturgikus szövegek helyettesítése: „Liturgikus szempontból nézve az oltár gyakran ‘tárgytartóvá’ alakul, míg az illendőség és a liturgikus szabályok szerint ezt kerülni kellene. Az iPaden olvasható misekönyvet elsősorban segédeszköznek tartom, amely különösen a mobilitás szempontjából hasznos.”

Ha az iPaden lévő iBreviaryt megfelelő eszközként tudjuk kezelni, amely nem nyomja el a liturgiát, akkor értékes eszközként lehet a papok szolgálatára. A pap magával viheti például szentségek kiszolgáltatásakor, rózsafüzér imádkozásakor – mondja Padrini. Az iBreviary nem alternatív, hanem új eszköz. Célja, hogy segítséget nyújtson a papoknak és a híveknek is: ez az eszköz segíthet jobban megismerni a liturgiát és annak szépségét.

Padrini hozzátette: az iPad azon túl, hogy valószínűleg forradalmasítja internet-használatunkat és olvasási szokásainkat, ‘szép’ eszköz is lehet. Az iBreviary esztétikailag igényes külsőt kap, hogy a szövegek és a látvány is tiszteletet tükrözzön és a liturgia valóban ‘szép’ legyen. Sok pap és hívő igényli, hogy folytassuk ezt az irányvonalat. Kifejezik bírálatukat, ha hibát követünk el, újításokat ajánlanak, új imádságok beillesztését javasolják. Egyre több szolgáltatást szeretnének, például azt is, hogy ugyanez az alkalmazás más eszközökön is használható legyen. Mindez megtisztelő, és ösztönöz bennünket, hogy folytassuk a fejlesztést. Az a tapasztalatunk, hogy ez a munka valódi egyházi szolgálatot jelent. Naponta több tucat e-mailt kapunk, amelyek ezt erősítik meg. Az alkalmazás ingyenes, és ez azért lehetséges, mert valóban a szolgálatot segítő eszköznek tekintik, s ez nagy örömünkre szolgál – fejtette ki Paolo Padrini.

Az iBreviary iPadre letölthető változata júliustól elérhető angol, francia, spanyol, olasz és latin nyelven. Az iPhone-on elérhető alkalmazást eddig kétszáz ezren töltötték le.

TARNAI IMRE: Liturgikus morzsák (1)

A liturgia

A Szent István Társulat kiadásában jelent meg a *Nyolcnyelvű misefüzet*. Ehhez az apostoli nuncius írt előszót, amelyben idéz néhány szentszéki dokumentumot, és ezek nyomán olyan megállapítást tesz, amely elgondolkoztat minket. „A szentmise liturgiájának egyformának kell lennie az egész világon. Különösen is hangsúlyozza ezt a megállapítást XVI. Benedek pápa a *Sacramentum Caritatis* kezdetű színódus utáni apostoli buzdításában (...). A dokumentum 37. pontjában a pápa kiemeli: »Mivel az eucharisztikus liturgia lényege szerint *actio Dei* [Isten cselekménye], amely a Szentlélek által bevon bennünket Jézusba, alapja nem a mi önkényes intézkedésünktől függ, és nem követheti a pillanatnyi divat változásait.« A dokumentum ezután aláhúzza, hogy az *ars celebrandi* a liturgikus előírások teljes egésze iránti hívó engedelmességből fakad (38. pont), és hangsúlyozza, hogy a liturgikus ünneplés harmonikus egységét egyházmegyéjében a püspöknek kell biztosítania.... A liturgikus előírások e betartásának és alkalmazásának a *Római Misekönyv Általános Rendelkezései*¹ és a *Szentmise Olvasmányrendje* által előírányzott hatályos szabályok megtartásán kell alapulnia².

Remélem – folytatja a nuncius –, hogy az idézett *Sacramentum Caritatis* méltó és gyors elfogadásra talál Magyarországon. Meg kell ugyanis állapítanom, miután az ország oly sok közösségében és székesegyházában celebráltam szentmisét, hogy az említett liturgikus dokumentumokat Magyarországon még mindig nem ismerik, főként pedig nem tartják meg egységes módon.”

Liturgikus gyakorlatunkat sajnos valóban nem annyira a hivatkozott rendelkezésekben foglalt előírások alakítják, hanem sokkal inkább a szokások, amelyek a rendelkezések hiányos vagy felületes ismerete alapján alakultak ki és terjedtek el. „Aki sokat markol, keveset fog.” Ezért egy-egy „morzsa” célja nem más, mint az, hogy felhívja a figyelmet a liturgia bizonyos részeire, előírásaira. Ezek mögött természetesen az értelmet és a lelket keressük, amelynek révén azok valóban az Isten dicsőségét szolgálják.

Az oltár

a templom legfontosabb berendezési tárgya. Úgy vélem, hogy jelen szemléletünkben – és ebből folyó gyakorlatunkban – nem tölti be azt a szerepet, amelyet az Egyház szán neki. Mert az oltárnak – azon túl, hogy az utolsó vacsora lakomájának asztalául és az áldozatbemutatás helyéül szolgál – ősidők óta

¹ Ld. *Római Misekönyv Általános Rendelkezései* (Kivonat a harmadik hivatalos kiadásból), SzIT Bp., 2009.

² Vö. 40. pont.

sokféle szimbolikus jelentése is van. Ezek közül a legfontosabb: az oltár *magát Krisztust jelképezi*. Szent Ambrus mondja: „Mi egyéb az oltár, mint Krisztus testének formája?”³ Egybecseng ezzel a régi Pontificale előírása, miszerint a szubdiákonust szentelő püspöknek a szentelendőhöz intézendő buzdítása során többek között ezeket a szavakat kellett mondania: „A szent Egyház oltára ugyanis maga Krisztus”. Ennek megfelelően kell megadnunk neki a tiszteletet, és ilyenképpen kell a híveinkkel is láttatnunk. Hogy az oltár megkapja az őt megillető tiszteletet, azért hangsúlyozza a misekönyv: „Olyan helyet foglaljon el, hogy valóban központ legyen, amelyre önként ráirányul a hívők egész közösségének figyelme.”⁴

Akkor valósul ez meg igazán, akkor vonzza a tekintetet, ha centrális helyen van, azaz a templom középponti helyén, kiemelkedik, és semmi sem vonja el róla a figyelmet. Ha a terítón kívül *semmi más* nincsen rajta. Nagyon helytelen az a gyakorlat, ha már a mise előtt odakészítjük rá mindazt, amire majd ott később szükség lesz. Mert így nem az oltárra irányul a figyelem: helyette egy zsúfolt „lerakodóhelyet” mutatunk a híveknek. Így érthető, miért írja elő a rubrika egészen pontosan, hogy mikor mi lehet az oltáron⁵:

1. Amikor a mise kezdődik, a terítón kívül lehetőleg semmi se legyen rajta (korporále se).

Kivételek:

a) Ha a virágdíszítés nem oldható meg az oltár körül, szabad kevés virágot rajta is elhelyezni. De nem mindegy, hogy az oltár tűnik-e fontosnak, vagy a virág. Nem mindegy, hogy a virág szolgál-e az oltár díszítésére, vagy az oltár szolgál-e arra, hogy tartója legyen a virágnak. Erre tekintettel kell lenni! És természetesen tekintetbe kell venni az egyházi év időszakaira vonatkozó előírásokat is. (Ádventben „visszafogottabban” díszítünk, nagyböjtben pedig a közbeeső ünnepek és a IV. vasárnap kivételével egyáltalában nem.)⁶

b) Ha szükség van mikrofonra, és nem oldható meg, hogy csak akkor helyezék az oltárra, amikor az áldozat liturgiája kezdődik, akkor elhelyezhető állandóra is, de a rubrika hangsúlyozza, hogy ennek „modo discreto” kell történnie. Nem nevezhetők diszkrétnek a sok helyütt látható, fekete állványon, áttekert kábel végén éktelenkedő hatalmas „durung”, és az sem, ha az oltár közepére teszik (hacsak nem lapos, tartó nélküli ún. pontmikrofon). A lényeg itt is az, hogy ne menjen az oltár „látványának” rovására.

³ De Sacramentis 5,2.

⁴ RMÁR 299.

⁵ Ld. RMÁR 306.

⁶ RMÁR 305.

- c) Ha az evangéliumos könyvet nem a bevonulási menetben hozzák, az elhelyezhető az oltár közepén már a szentmise előtt. Az evangéliumos könyv helyes használatának kérdése egyébként később külön is témánk lesz.
- d) A keresztről és a gyertyákról is külön lesz majd szó a későbbiekben.
2. A mise elejétől az evangéliumig az evangéliumos könyv lehet (sőt: lehetőleg legyen) az oltár közepén.
3. A „felajánlástól” a purifikálásig természetesen ott lehet minden, amire ilyenkor szükség van: a korporáleé, a kehely, a paténa (pixis), a purifikatórium, a palla és a misekönyv.

Fentiekből következik, hogy feltétlenül szükséges az oltár közelében félreeső helyen egy előkészítő asztalka („abacus”, „credentia”), amelyen elhelyezzük a szükséges felszereléseket mindaddig, amíg az oltárra nem kerülnek.

A feszület

A templom legfontosabb berendezési tárgya az oltár. Fontossági sorrendben alighanem a feszület következik, mert ez tárja elénk Jézus véres áldozatát, amely áldozat vérontás nélkül az oltáron megjelenik. Éppen ezért ősi előírás, hogy tartozzék az oltár felszereléséhez a kereszt, amelyről a trienti misekönyv rubrikája még úgy rendelkezett, hogy az oltáron kell lennie. A mostani előírások viszont kifejezetten azt írják, hogy „*az oltáron vagy az oltár közelében, amelyet jól láthasson az egész egybegyűlt közösség*”. Külön kiemeli a RMÁR idézett pontja, hogy „feszület” legyen, vagyis legyen rajta a keresztre feszített Krisztus képmása. Ugyancsak ez az új misekönyv hangsúlyozza, hogy „*crux ... una tantum esse debet*”, (csak egynek szabad lennie),⁸ ami érthető is, hiszen csak ez esetben tudja magára vonni a figyelmet. Megszűnt az a régi előírás is, amely szerint a keresztnak a miséző pap látóterében kellett lennie. XVI. Benedek pápa szándéka viszont az, hogy a pap is és a hívek is felnézzenek az oltár közepén álló keresztre. A nagy pápai oltárokon ezért állították vissza középre a feszületet (ha csak nem függ az oltár felett). Ha megmaradt a „régii főoltár”, amelyen jól látható, kiemelkedő feszület van, és szembenező oltárt építettek eléje, akkor azon – az elmondottak alapján – nem kell egy másik feszületet elhelyezni. Már csak azért sem, mert ezt nem „másik” oltárnak, hanem az egyetlen oltár miséző menzájának kell tekinteni. Ha pedig nincsen „régii főoltár”, vagy nincs rajta megfelelő kereszt, és az oltártérben máshol sincs vagy nem helyezhető el méltóságához illő, megfelelően kiemelkedő feszület, akkor lehet az oltárra tenni, de ez esetben is ügyelni kell rá, hogy minél nagyobb legyen, és az

⁷ RMÁR 308.

⁸ RMÁR 122.

oltár közepén foglaljon helyet. Az oltáron folyó cselekmény láthatását ez alig zavarja, viszont kihangsúlyozódik központi jelentősége. Az Ooltár sarkára helyezni két gyertyatartó között azt a benyomást kelti, mintha csak dekoráció lenne. Főként, ha a gyertyák magasabbak, és közöttük eltörpül a feszület. Megszívlelendők XIVIV. Benedek pápa szavai: „Úgy kell kiemelkednie a Keresztrefeszítettnek a gyertyatartók között, hogy a nép könnyen és kényelmesen szemlélhesse; ne legyen olyan kicsi és jelentéktelen, hogy a nép tekintetét szinte elkerülje” („*Accepimus*” kezdetű apostoli konstitúció).

A liturgia szellemének legjobban az felel meg, ha a mise előtt még nincsen ott a kereszt, hanem a körmenetileg bevonuló papság élén hozzák, mint körmeneti keresztet, és ezt állítják fel megfelelő, jól látható módon az oltár közelében.⁹

(*folytatjuk*)

ÉLETRAJZI ADATOK: *Tarnai Imre* esperes plébános ezeket a „szösszeneteket” elsősorban a váci egyházmegyei körlevél számára fogalmazta meg, hogy azok olvasói elmélkedjenek rajta, és ezzel javítsa a papság liturgikus gyakorlatát. A „morzsák” talán távolabbra is szóródnak, ha részenként közöljük őket. – 1927-ben Budapesten született, még az esztergomi nagyszeminárium növendéke lehetett, 1952-ben szentelték pappá. Előbb esztergomi egyházmegyes volt, majd a '93-as rendezés után váciává lett. 27 éve plébános a Nógrád megyei Nagyorosziban. „Autodidakta” liturgikus, nagy tisztelője Parsch Piusnak. (E-mail: tarnai.imre@vaciegyhazmegye.hu)

Liturgikus kérdés: *Milyen magyar zsolozsmáskönyvet használna szívesen?*

A négykötetes magyar zsolozsmáskönyv revíziója, új kiadása előtt megkérdeztünk néhány papot, kispapot, szerzetest, mondja el a véleményét, fogalmazza meg igényét egy javított változat elkészítése előtt. A beérkezett válaszok közül néhányat közlünk:

■ „Ami engem illet, nagyjából ki vagyok békülve a zsolozsmával mint könyvvel. Tartalmilag nagy erénye pl. az olasz zsolozsmáskönyvhöz képest, hogy a himnuszok versek, és a magyar szentek zöngeményeitől eltekintve összességében nívós műfordítások. Szeptember 7-e az évi rendes irodalmi frusztrációm a kassai vértanúk himnuszai kapcsán. Arra gondoltam, hogy himnuszíró pá-

⁹ Vö, RMÁR 122.

lyázatot lehetne kiírni a magyar szentek tiszteletére. Ha születik méltó alkotás, akkor utólag föl lehet ajánlani a szerzőnek, hogy a himnuszot betesszük a zsolozsma új kiadásába. Ha ilyen nem születik, akkor egyszerűen csak díjazni kellene, ill. az írott és a netes sajtóban közzétenni. A zsolotárók fordításai is jól sikerültek, jól olvashatóak. Nagyon zavaró elemre egyáltalán nem emlékszem, ill. néhol megfigyelhető, hogy ugyanaz az antifóna két különféle fordításban került be. Részletproblémák vannak, pl. nem helyes a Miatyánkot a záró doxológiával imádkoztatni. Formailag mindenképpen probléma, hogy a vasárnapi Benedictus és Magnificat antifónái külön blokként az egész végére kerültek, jobb helyen lennének az egyes napoknál (mint az olasz zsolozsmában). Ennél súlyosabb gondot azonban nem tudnék említeni. A megjelenést illetően a papír kellően strapabíró, a műanyagborító jóval problémásabb, különösen, hogy igen sokáig nem lehetett külső zsolozsmatokat kapni. Igényelnék még könyvjelzőket, és a repülőlapok is lehetnének átgondoltabbak. Ezzel együtt a zsolozsmát a jól sikerült liturgikus alkotások közé sorolnám.” (harmaig@clerus.hu)

■ „A négykötetes zsolozsma vastagságával nincs gond, azonban szerintem célszerű lenne a bevezetést és a zsolozsma használatával kapcsolatos dolgokat, az **ÁRZS**-t külön kis füzetben kiadni, mivel azt minden kötethez fel lehetne külön-külön használni, és nem foglalná a helyet a zsolozsmában. Gyakorlati tapasztalat, hogy a kemény táblás borító jobb megoldás mint a puha. A papír minősége legyen olyan, mint az egykötetes zsolozsmáé, azaz ne olyan vékony mint a régi négykötetesé. Javasolnám, hogy a papírdobozos megoldás továbbra is maradjon meg, mert a kötetek váltásakor a dobozba belehelyezve védi a zsolozsmáskönyvet. Ahogyan már az új egykötetesbe is belekerültek az újabb szentek, a magyar vonatkozások stb., úgy a négykötetesben is szerepelniük kell. A színes könyvjelzők elhelyezését úgy kellene kialakítani, hogy ne keljen nagyon nyújtani őket a különböző részek megjelölésekor. A repülőlapoknak a zsolozsma elején és a végén a borítóra belül egy külön fület, illetve rögzített tartót kellene felhelyezni a nyomdai munkálatok során, ez bevett szokás volt a régi Breviarium Romanum egyes köteteinél, illetve a nem hivatalos fordításban megjelent Farkasfalvi Dénes-féle egykötetes zsolozsmánál. Nagyon praktikus, mert nem csúszkál ki a zsolozsmából, vagy lapozáskor nem kell kivenni, illetve nem zavarja meg az imádkozót, amikor a repülőlap kiesik... A betűméret megfelelő, a tagolás szintén megfelelő. Fontos lenne egy kiegészítés is, ami lehetőséget adna latin nyelvű imaórákra is. Egyes szerzetesrendek, általában a katolikus tradíció, egyes plébániák és hívek is szívesen végeznék főként a Laudest és a Vesperást latin nyelven, ami a népnyelvű kötetekből hiányzik.

Nagyon fontos lenne a zsolozsma közösségivé tételében, hogy ne csak az egyházmegyék, illetve a szerzetesrendek kiváltsága legyen a négykötetes zsolozsma beszerezhetősége! A megfelelő kiadónál, interneten, és könyvesboltok-

ban minden hívő számára elérhető legyen! Hatalmas az igény a négykötetes zsolozsmára, főként az olvasmányos imaórák miatt is, ami az egykötetesben nincs meg. Éppen ezért a nyomtatásra kerülő példányszám ne legyen olyan alacsony, mint annak idején a Padovában kinyomtatott első változaté!” (fecso@freemail.hu)

■ „1. Bár gondolom, egy ilyen kiadványnál a takarékoság fontos szempont, mégis zavaró, amikor egy cím (esetleg antifóna) az oldal aljára kerül, és a folytatás a következő oldalon van. Itt jegyzem meg azt is, hogy nem szerencsés (legalábbis amikor hangosan kell felolvasni) ha egy könyörgés közben lapozni kell...

2. A kötetek vége felé lévő „Rövidebb közbenjáró fohászok” péntekre eső részénél található a következő könyörgés: „Vond be az Újszövetségbe a zsidókat!” A tavaly megjelent nagyheti szertartáskönyvben XVI. Benedek pápa szebb megfogalmazásai találhatók. Ennek a témának, azt hiszem, jó ismerője Lukács László tanár úr - az ő véleménye talán útbaigazító lehet.

3. Bár nem erősségem az éneklés, a napközi imaóra délutáni második himnuszában a második szakasz utolsó sora (gyógyító csodával tanít) valami miatt mindig megbicsaklik...

4. Amikor csak az időszaki részből vehető antifóna, nincs értelme az általános részbe is egyet betenni.

5. Az olvasmányos imaórát nem tudom, hogy szükséges-e egybepasszírozni a többi résszel (ráadásul azt rebesgetik, hogy az olvasmányok külön kötetben is megjelennek, arról nem is beszélve, hogy jövőtől minden évben megjelenik egy napokra lebontott patrisztikus olvasmányok kötet – bár nem hiszem, hogy ennek kapcsolata lenne a hivatalos zsolozsmával).

6. A magyar szentek emléknapijai mindig nevetésbe torkollnak... A rímes, énekekből összevágott fohászok meg antifónák rosszabbak, mintha nem is lennének.

7. Legalább egy szalag még elkelné a kötetekben. A puha borító nekem tetszik.” (molnarlehel@piar.hu)

■ A zsolozsmáskönyvvel kapcsolatban szerintem elég méltatlan az a kunkorodó gumiborító, amiben a magyar kiadás megjelent. Jobb lenne talán egy keményfedeles kiadás, bár én zippzáros bőrtokkal használom. A magyar szentek ünnepeinél néha bosszantanak az antifónák. Lehet, hogy a népénekekre emlékeztető rímes verseket jó lenne lecserélni akár az adott szenttől való gondolatra, vagy valami logion-félére... Összességében azonban én meg vagyok elégedve vele. (moys.gabor@gmail.com)

Örülök, hogy megkérdezik azokat is, akik használják! Véleményem szerint a rímekbe szedett, itt-ott népéneket idéző magyar propriumok kevésbé illeszkednek a zsolozsma egészéhez, számomra néha inkább kín, mint ünnep, öröm. Szórendváltoztatással próbálom „kiiktatni” a rímeket. A kemény táblás talán jobban védi a könyv állagát, és a brevi-tokban is szilárdabban áll meg, márpedig a zsolozsmát minimum naponta legalább kétszer illenék kézbe venni. Bizonyára a nagyobb betű is, főleg az idősödésre gondolva jobban olvasható lenne. És végezetül, lehetne főleg az évközi időt 3 kötetre osztani, hiszen az első kötet pl. januártól augusztusig foglalja magába a XVII. évközi hetet. Főleg egy zarándokút, szabadság idejére fölösleges „cipelni” ekkora adagot. Vagy a görögök példájára, kis füzetekbe állítani össze az egy-egy hónap saját szentjei szövegeit, olvasmányos imaóráját, amelyet az egyköteteshez is lehet használni, esetleg utalva, hogy melyik éppen odatartozó zsoltár, a négy hét közül melyik oldalon, napnál található. Vannak zsoltárok, amelyek többször is leíratnak egy kötetben belül. Ez inkább praktikum, bár bonyolultabb a keresgélés miatt, de vékonyabb kötet eredményez. (szs@soroksarfolebania.hu)

■ Nemrég fejeztem be a reggeli dicséretet. Szerintem a Benedictus fordításában nem kellene félreérthetőnek vagy zavarónak tartani ezt a kifejezést: „Áldott az Úr, Izrael Istene.” – A Magnificattal kapcsolatban már jeleztem, hogy a verses szerkezetet jobban tükröznék (és a közös recitálást, éneklést is előmozdítaná) ilyen fordítás: „Nemzedékről nemzedékre megmarad irgalma * azokon, akik istenfélők.” (nagy.ferenc@jezsuita.hu)

*

A beérkezett vélemények segíthetnek a szerkesztésben, újragondolásban, a Kiadóval való egyezkedésben.

1. Fő szempontnak kellene lennie a helytakarékoságnak, a spórolásnak: ne legyen vastag és kezelhetetlen, de legyen formás, kézhez álló, amivel se szégyenkezni nem kell, se nem ügyetlen a használata. Az egyházmegyei kiemelt ünnepeket ne a név megisméltésével, fölösleges helyfoglalással oldja meg az új kötet, hanem csillaggal és lábjegyzetben. Pl. nov. 11. Tours-i Szent Márton – lábjegyzetben: a Szombathelyi Egyházmegyében főünnep. A többi úgyis mindenki tudja, aki zsolozsmázik.

2. Aránylag sok a szöveghiba a négykötetes első változatában, főként a legelső kötetben, ezeket aprólékosan ki kell javítani!

3. Az okt. 8-i és általában a magyar szentek propriumából törölni kell a népénekekből összeállított Fohászokat! Ezek ugyanis csak Istenhez, Jézus Krisztushoz szólhatnak, Máriához és a szentekhez soha! A magyar szentek himnuszait újra kellene fordítani!

4. Az életrajzi adatok a szentek ünnepeinél mindenütt legyenek egyöntetűen apró betűk, ezek nem részei a zsolozsmának, ugyanakkor nagyon fontosak (!), olyan ünnepeknél is, mint pl. nov. 1. Mindenszentek (a rövid ünnep-történet segítheti a zsolozsmázót, vagy az igehirdető papot)!

5. A piros rubrikákat, sok van belőlük, kisebb betűkkel kellene szedni! Az új, egykötetes, Szent István Társulat által 2008-ban újra kiadott „Zsolozsmáskönyv” (bordó, kemény táblás, hasonlít a Biblia kiadásához) jó, olvashatóak a fekete szövegek, jók a szalagok, használható a két betétlap. Ha a bibliofil papír még vékonyabb, akkor a négy kötet is vékonyabb lehet, és ez nagyon fontos szempont!

(A szerkesztő)

Katonai ima- és olvasókönyv

Ima- és olvasókönyv a Magyar Honvédség számára
Tábori Püspökség, Budapest, 2009

Szinte minden rétegpasztoráció megkísérli különféle lelkipásztori anyagokkal ellátni azokat, akiket szolgál. Van hittankönyve, kis misekönyve az óvodásoknak, a kisiskolásoknak, imakönyve a gimnazistáknak és az egyetemistáknak. Most a Katonai Ordinariátus jelentkezett egy vastkos, szép és praktikus kiadvánnyal: az *„Ima- és olvasókönyv a Magyar Honvédség számára”*. A gyűjtemény egyedülálló, mert nemcsak imádságokat tartalmaz és nem a megszokott formában, hanem az alapvető tanítások fejezetben a keresztény hit alapkérdéseit foglalja össze, azután bevezetést állít össze az imádságról jeles imádkozóktól, majd költők segítségével mozdítja meg a lelket Isten keresésére, a nap megszentelésére, és speciális katonai gondolatokra hangolva. Külön fejezet szól a szeretetről, a szenvedésről, a föltámadásról, az Eucharisziáról, a Szentháromságról, az ünnepekről, de a hazáért és a közösségért is. Szép elmélkedések zárják a vastkos kis kötetet. Az 1146 oldalas tartalmú könyv egyszerre veszi figyelembe a lakatnyában aránylag hosszú időt töltő katonák mindennapi életét és azt a nagy lehetőséget, hogy az elmélyedésen keresztül lehet evangelizálni, sőt a kultúra, a világ- és a magyar irodalom rejtelmeibe is bevezetni közkatonát és magas rangú honvédségi alkalmazottakat egyaránt. Ez az imakönyv nem kifejezetten liturgikus használatra készült, ám szentségimádások, egyéni és közös imalkalmak, zarándoklatok, lelki napok alkalmával is haszonnal forgathatják. A kötetbe illők a grafikák, *Lévai Ádám* festőművész alkotásai, talán lehetett volna több is belőlük! Mindenképpen dicséret illeti a szerkesztőt, a tanító részek íróját, a kötet atyját: *Hankovszky Béla* őrnagyot. A legtöbb imánál szerepelnek a neves szerzők, van azonban olyan imádság is, amely alól a szerkesztő elfelejtette megjelölni a szerzőt, egyszerűen csak átemelte egy már meglévő imakönyvből (pl. a *Szerelmesek imája*, a 910. lapon az *Egyetemisták imakönyvéből* való) a szerző nevének elhagyásával. A könyv igazi katonai zöld vászonkötésben jelent meg, verseskötetekre emlékeztető vékony papíron. Kereskedelmi forgalomban nem kapható, kár, hogy csak a honvédség zárt berkein belül terjesztik. ■ P. I.

Új magyar nyelvű liturgia

Pákozdi István: *A Bárány menyegzője. A katolikus liturgia és a szimbólumok*
Tihanyi Apátság 2010, 167 oldal

A liturgia műveléséhez és tanításához jó lexikonokra, kézikönyvekre és tankönyvekre van szükség. A magyar nyelvű liturgikus irodalom gazdagodását és megújulását jelzi, hogy az elmúlt évtizedekben új liturgikus lexikonok (Verbényi István, Rupert Berger), kézikönyvek (Michael Kunzler, Dolhai Lajos) és tankönyvek (Várnagy Antal, Maróti Gábor) jelentek meg.

A II. Vatikáni Zsinat óta a hittudományi főiskolák liturgia tanárai közül legtöbbször Várnagy Antal liturgikáját tanították. Sajnálatos módon, különböző okokból kifolyólag, jelenleg nem elérhető ez a jól bevált tankönyv. Magyar nyelven is megjelent M. Kunzler liturgiákája az AMATECA kézikönyv sorozatban. Ez a gazdag bibliográfiával is ellátott kötet az egyetemi szintű oktatásban jól használható. A szaktanárok közül többen is jelezték már, hogy szükség lenne egy olyan liturgikára, amely a hittanárképzésben vagy a kántor képzőkön tanulók számára összefoglalja az alapvető liturgikus ismereteket. Egy olyan jellegű liturgikus bevezetőre lenne szükségük, mint Török József „Adoremus” című jegyzete, amely annak idején a nyári kántorképző tanfolyam hallgatói számára készült (1997).

Éppen ezért örömmel vesszük kezünkbe Pákozdi István főiskolai tanár kis liturgikáját, amely két tanulmányi jegyzet egysége. A könyv nagyobbik része Sapientia Főiskola liturgia jegyzete, amihez a szerző hozzákapcsolta az ELTE BTK Történelem tanszékén a keresztény szimbólumokról tartott előadásainak anyagát. Úgy tűnik, hogy ez hézagpótló mű, vagyis alkalmas lesz arra, hogy a hittanárképzésben résztvevők tankönyve legyen. A könyvben található liturgikus ismeretek és a megbízható jegyzetek biztosítják az igényes olvasók széleskörű tájékozódását.

Ez a legújabb magyar nyelvű liturgia „A Bárány menyegzője” címmel jelent meg a Tihanyi Bencés Apátság gondozásában. A könyv bibliai eredetű címe tudatosan vállalt liturgikus szemléletmódra utal. A könyv bevetője ezt meg is fogalmazza: „Meg vagyunk győződve arról, hogy a földi és mennyei liturgia kapcsolatban vannak egymással. Ami idelent gyenge, ügyefogyott, hiányos, de jószándékú igyekezettel művelünk, az belenő a mennyei Jeruzsálem véget nem érő, örökös Isten-dicsőítésébe, amelyet az üdvözült lelkek fehér ruhában és az angyalok a Bárány kíséretében szüntelenül zengnek” (11. oldal).

Talán sokak számára kevésbé érthető és csak metaforának tűnhet a könyv címe. Annak ellenére, hogy szent hitünk tanítása szerint a kegyelemközvetítés művét az Egyház a Szentlélek erejében tovább tevékenykedő égi Krisztussal együtt teljesíti be. Így földi liturgia részt kap az örök mennyei liturgiából is.

A mennyei Jeruzsálemben a Bárány dicséretét zengik és a magát feláldozó Krisztus, az örök főpap szüntelenül közbenjár értünk, miután keresztségével és föltámadásával papokká és testvéreivé tett bennünket. A liturgia mint az újszövetség paschá-ja egész felépítettségében is és dinamikájában is Krisztus húsvéti történéseinek hirdetőjévé válik. A II. Vatikáni Zsinat óta a húsvéti vagy győzedelmes alapjelleg hangsúlyozása az egyház egész tevékenységében, a keresztény igehirdetésben és a szentségekben lényeges szempont lett. Ez tette liturgiánkat vasárnapivá – amit a kérügmának mindig figyelembe kell vennie. Bővebben kifejtve, ez az égi és földi elemek egysége az Egyház liturgiájában, amire röviden utal a könyv szerzője.

Több rokonszenves vonása is van ennek a liturgikának. Az első ezek közül a könyv terjedelme. Nem egy minden szempontot feldolgozó, vaskos kézikönyvről van szó, hanem egy olyan tankönyvről, amit az alapképzésben résztvevő teológiai hallgatók és hittanárok jól használhatnak. A szerző érdeme, hogy röviden, érthetően és tanulható formában kívánta összefoglalni a liturgikus alapismereteket. A részletesebb, tudományosabb elmélyüléshez viszont megadja a megfelelő szakirodalmat és 425 lábjegyzet által is segíti az olvasót a megértésben, vagy bővebb ismeretet ad az adott fogalomra vonatkozóan. Az egyes témák részletezése, bemutatása, tagolása megfelel a tudományos követelményeknek. A könyv nyelve tömör, szabatos, világos, s így alkalmas a tanításra és tanulásra.

Dicséretes dolog, hogy a szerző a keleti liturgiáról szóló fejezet megírását egy jól ismert és elismert szakemberre dr. Iváncsó István, görög katolikus teológiai tanárra bízta. Köszönjük a görög katolikus kollégának, hogy nem tankönyv-ízűen mutatja be a keleti liturgiát, hanem összehasonlító jellegű értekezésében csak a nyugati és keleti liturgia eltérő szemléletmódjára hívja fel a figyelmünket.

Nyilvánvaló, hogy ennek a könyvnek is vannak hiányosságai (pl. aránytalanságok az egyes fejezetek terjedelmében, vö. a liturgia meghatározása túlságosan rövidre sikerült, a szimbólumokról szóló rész hosszú az egyéb részekhez viszonyítva). Tartalmi szempontból főként azt hiányoljuk, hogy hiányzik ebből a liturgikából a liturgiátörténet. Napjainkban, amikor sokan kétségbe vonják a II. Vatikáni zsinat liturgikus reformját, nélkülözhetetlenül szükségesnek látszik liturgiánk történelmi fejlődésének bemutatása. Formai szempontból pedig a könyv betűinek nagyságát kell szóvá tennünk. Valószínű, hogy nemcsak jó szemű fiatalok, hanem idősebbek is kézbe veszik majd ezt a könyvet.

Kétségtelen, a magyar nyelvű liturgikus szakirodalom gazdagodott ezzel. Nemcsak papoknak és papságra készülő fiataloknak ajánlható ez a könyv, hanem mindenkinek, akinek szüksége van arra, hogy tisztán és világosan lássa az Egyház liturgiájával kapcsolatos alapvető ismereteket. Remélhetőleg nemcsak a liturgikus műveltség gyarapodását fogja elősegíteni ez a könyv, hanem

a liturgia értő szeretetére is ráneveli mindazokat, akiknek az életében a liturgia valóban „csúcs és forrás” a II. Vatikáni Zsinat szellemében. ■ DOLHAI LAJOS

Két könyv a szentről és a helyről

Alex Stock: *Liturgia és költészet*

Butzon & Bercker, Kevelaer 2010, 237 oldal. Ára: 17,90 euro

Alex Stock kölni teológus *Liturgia és költészet* című kötetében az 1985 és 2006 között készült tanulmányait rendezte két kötetbe („*Költészet és gondolkodás*” és „*Római hagyomány*” címmel), amelyek nyolc-nyolc fejezetet tartalmaznak. Ebben a munkájában is a korábbi nyolckötetes „*Poétikus dogmatika*” című művében megismert sajátos módszerét alkalmazza, és előszeretettel fordul a latin hagyományhoz. A szerző egyes nyelvi jelenségek elemzésével mutatja be az ének- és imaszövegek kulcsfogalmainak tartalmát. Gondosan kiválasztott példák alapján arra következtetésre jut, hogy az újabb szövegváltozatok – vélhetően lelkipásztori okokra való tekintettel – egyoldalúan a közérthetőségre törekcsenek. Ezzel a jelenséggel szemben azonban más értékeket is hangsúlyoz, mint például költőiség, hagyománytisztelet, a beszéd ritmusa és hangzása. Stock a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának egyes következményeit bírálja ugyan, de természetesen nem tekinti a reformot tévútnak – mint például Martin Mosebach jó szándékú bírálatában. Bármilyen hivatalos liturgikus szövegről legyen is szó, a liturgikus cselekményt hozzáértéssel, érzékenységgel, a hívekre figyelve kell teljesíteni. A „reform reformjával” kapcsolatban a könyv emlékeztet arra, hogy a liturgikus cselekmény során a művészetet és szentséget illő tisztelettel meg kell őrizni.

Wolfgang Jean Stock–Walter Zahner: *A modern szakrális tér*

Deutscher Kunstverlag, Berlin 2010, 144 oldal.

106 fekete-fehér képpel, 37 színes képpel és 28 alaprajzzal. Ára: 24,90 euro.

Wolfgang Jean Stock, Walter Zahner: *A modern szakrális tér*. Az európai egyházi építészet XX. századi mesterművei. A 2010 májusában Münchenben tartott Ökumenikus Egyházi Napok során a Német Keresztény Művészeti Társaság Klaus Kinold építészeti fotóművész kiváló felvételeivel rendezte meg „*Korunk mesterművei*” című kiállítását, amely húsz katolikus és evangélikus templomot mutatott be, Helsinkitől Bécsig. Ezek a templomépületek valódi mesterművek. Bemutatásuk elsősorban a fotóművész, valamint a két szerző, Wolfgang Jean Stock és Walter Zahner érdeme, akik 2000 óta szakemberekkel együttműködve tanul-

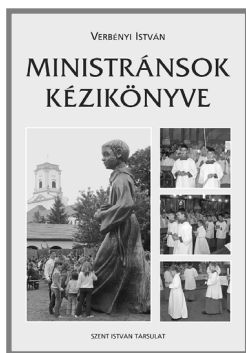
mányozták és dokumentálták az egyházi építészetet. Három nagyszabású művük az „Európai egyházi építészet 1950-től 2000-ig”, „Európai egyházi építészet 1900-tól 1950-ig” és az „Építészeti útmutató az európai keresztény szakrális épületekhez 1950 óta” (mindhárom mű a Prestel kiadónál jelent meg). A most megjelent katalóguskönyv ezeket a kutatásokat példákkal illusztrálva foglalja össze. A mű bemutatja, hogy a templomok a jelenkor építészetének szerves részei, amire méltán lehetünk büszkéek, valamint szemlélteti, hogyan érvényesül ezekben a szakrális épületekben az ökumené, a keresztény egyház egységének gondolata.

■ LUKÁCS GILLIKE

Ministránsok kézikönyve

Verbényi István: *Ministránsok kézikönyve*

Szent István Társulat, Budapest 2010. 200 oldal. Ára: 1800 Ft

„A lelkipásztori kiséritők részvétele a liturgiában” címmel tartott idei liturgikus szimpózium keretében, október 27-én, szerdán jelent meg és mutatták be a *Ministráns ABC* harmadik, bővített kiadását, Verbényi István: *Ministránsok kézikönyve* című kötetét. A szerző közel két évtized munkája gyümölcsét adja a magyar ministránsok kezébe. A kötet Erdő Péter bíboros előszava után tartalmazza a Szentatya katekézisét, amelyet a nyári ministránstalálkózón tartott Rómában, a Szent Péter téren, Erdős Attila fordításában. Majd a fejezetek következnek: I. *Liturgikus életünk alapjai*; II. *Ünneplésünk a liturgikus éven át*; III. *Szentségek*; IV. *Szentelmények, ájtatosságok*. A *Függelékben* megtalálható a szentmise és a ministrálás rendje; az egyházi év mozgó ünnepei; hasznos olvasmányok és internet-címek, ministránslexikon. A kötet a liturgikus könyvek mintájára feketével és pirossal íródott. A szemléltető képanyagot Petrekovich Perjés Borbála készítette. A világi Krisztus-hívők – köztük fiatalok is – képzésében jelentős segítség ez a könyv, amely egészen biztosan hasznos segédeszköz az oltárszolgálatot ellátók számára!

■ P. I.

SUMMARIUM

PROOEMIUM

STUDIA

LADISLAUS TÖRÖK: Oratio dominica tamquam menora Christianorum

ANSELMUS GRÜN: Oratio dominica: in Deo me ipsum invenio

DOROTHEA SATTLER: Oratio dominica in terris

EDUARDUS KAJTÁR: Celebratio Eucharistiae et apologiae sacerdotales

STEPHANUS IVANCÓS: Historia chrismationis sancti myri in Ecclesia Catholica
ritus Bizantini Hungariae

GABRIEL MARÓTI: Complexus iuridicus normarum liturgicarum pertinentium
ad ministerium liturgicum christifidelium in ordine sacro constitutorum
eiusque expertium

ANDREAS POSCHMANN: Cognitio rerum invisibilium

LADISLAUS SZABÓ: Festi dies nostri evanescentes

STEPHANUS PÁKOZDI: Praeparatio matrimonii contrahendi

PIUS HALÁSZ O.CIST.: Salve Regina

DOCUMENTUM

Summus Pontifex Benedictus XVI: Fons infinitae pulchritudinis

VITA LITURGICA

LADISLAUS VÉRTESALJAI SJ: Cum Summus Pontifex libere loquitur

Litterae a quodam episcopo missae

Concordia confessioni Helveticae addictorum in oppido Grand Rapids

Benedictio ministrorum extraordinariorum sanctae communionis inter missarum sollemnia

IBreviary adhiberi poterit etiam in iPad.

MICAE LITURGICAE – EMERICUS TARNAI: Liturgia, altare, imago Christi cruci
affixi

QUAESTIO LITURGICA – Quali libro divini officii Hungarico libenter utamini?

RECENSIONES

Liber precationum et lectionum in usum militum

Nuptiae Agni

Duo libri de sancto et loco

Enchiridion ministrorum

